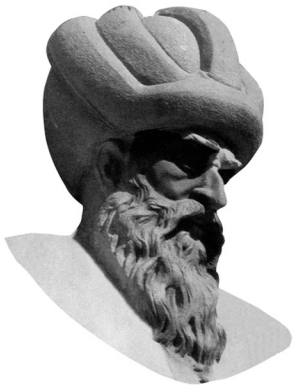
MİMAR SİNAN

Gevşemeyin, endişe etmeyin.
İnancınız sağlamsa, mutlaka başarırsınız.
Şânı Yüce Kur'an (III: 139)

MİMAR SİNAN

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının
Araştırma ve yayın organıdır.

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Adına
İmtiyaz Sahibi: BÜLENT AKKAN
Yazı İşlerini fiilen idare eden: ORHAN OKAY
DERGİDE ÇIKAN YAZILARIN SORUMLULUĞU YAZARLARINA AİTTİR.
ÜÇ AYDA BİR YAYINLANIR. ÜYELERİNE MAHSUSTUR. PARAYLA SATILMAZ.
ISSN 1301-2762

SAYI: 183 • Nuruziya Sokağı No:9 34430 Beyoğlu/İstanbul • **HAZİRAN 2019**
Tel: 0212 251 26 50

5	Büyük Üstat Mesajı	Bülent AKKAN
6	Message from Grand Master	Bülent AKKAN
7	Teizm, Panteizm, Deizm, Agnostisizm, Materyalizm ve Masonluk	Gökhan UZGÖREN
58	Ludwig Van Beethoven	Erol GÜLER
71	Kadim Bereket Kültlerinden Masonluğa Aktarılanlar	Pulat VERBAS
78	Ortadoğu'da Masonluk (II. Bölüm)	Metin DELEVİ
94	Aramızdan Ayrılanlar	MİMAR SİNAN
95	Mimar Sinan Dergisi Yazı Kabulü ve Yayın Kuralları	MİMAR SİNAN

Kapak Kompozisyonu: Şinasi BARUTÇU

Metro Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Yahya Kemal Beyatlı Caddesi No: 94 Begos 3. Bölge 35400 Buca / İZMİR
T: 0.232.290 33 11 F: 0.232.290 33 21

BÜYÜK ÜSTAT MESAJI

Sevgili Kardeşlerim,

11 Mayıs 2019 Cumartesi günü yapılan Genel Kurulumuzda kardeşlerimin yine büyük teveccühü ile Türkiye Büyük Locasının birinci çekici bir dönem daha bana emanet edildi.

Bana gösterilen bu desteği sadece şahsımla ilgili bir güvenin göstergesi olarak değil aynı zamanda geçtiğimiz dönem atmış olduğumuz adımlara yönelik bir güvenoyu olarak da değerlendiriyorum.

Geçtiğimiz dönemde de olduğu gibi herkesi kucaklayan, her Kardeşin görüşünün değerli olduğu yönetim anlayışımı yarıdan fazlası yenilenen Büyük Görevliler Kurulu üyesi kardeşlerim ile beraber sürdüreceğim.

Bu görevleri yerine getirirken elbirliği ile yapacağımız çalışmaların bizlere yeni güçler bağışlayacağının bilinciyle bugüne kadar benden hiçbir zaman esirgemediğiniz desteğinizin devamını da bekliyor olacağım.

Kardeşlerim, bu şerefli göreve beni bir dönem daha layık gören Büyük Locamıza tekrar teşekkür ediyor ve hepinizi en kalbi duygular ve kardeşlik sevgim ile gönülden kucaklarken yeni dönemin Büyük Locamız, Localarımız, Masonluk âlemi ve insanlık için faydalı olmasını diliyorum.

Kardeşçe sevgi ve saygılarımla,

Bülent AKKAN
Büyük Üstat

MESSAGE FROM GRAND MASTER

Dear Brethren,

At the Grand Lodge Assembly which took place on May 11th, 2019 my brethren with an overwhelming majority, entrusted the first gavel of Grand Lodge of Turkey to me for another mandate of two years.

I consider this support not only as a sign of trust in me as a person, but also as a vote of confidence for the steps we have taken during the previous term.

Just like the term we have left behind, I will continue my approach to governance, embracing everyone and respecting every Brother's opinion, with my Grand Officers which more than half are newly elected.

I know that as we fulfill these duties, our joint labors will grant us new strengths and I will be waiting for your continued support which you have never withheld.

Dear Brethren, I would like to thank our Grand Lodge again for trusting me with this honorable duty. I embrace every one of you with cordial sentiments and my brotherly love. I wish this new term to be auspicious for our Grand Lodge, our Lodges, Masonic world and humanity.

With Fraternal regards and greetings

Bülent AKKAN
Grand Master

TEİZM, PANTEİZM, DEİZM, AGNOSTİSİZM, MATERYALİZM VE MASONLUK

Gökhan UZGÖREN

Kuruluşundan beri din ve Tanrı kavramlarının Masonluktaki ağırlığı, değeri ve önemi netleşmemiş olmasının yanı sıra, bu konudaki tartışmalar güncelliğinden bir şey kaybetmemiştir.

Bu çalışmada önce, Aristo temelli düalist yapıdaki inanç biçimleri olan Teizm, Panteizm ve Deizm anlayışlarının yanı sıra bunlar ile yakın ilişkide bulunan Agnostisizm, Materyalizm gibi akımlar ele alınarak çeşitli görüş açıları karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Ardından Masonluktaki Tanrı anlayışının geçirdiği evreler ve uygulamalarda ortaya çıkan açmazlara getirilen çözüm arayışlarının tarihsel gelişimi irdelenerek günümüz Masonluğunda kabul edilen Tanrı anlayışı açıklanacaktır.

1. Giriş

Hepimiz tekris olduğumuz gün, mabetlerimizde ve lokallerimizde din ve siyaset tartışmalarına girmememiz gerektiği yönünde uyarılmışızdır. Bu çalışmada siyaseti tamamen konu dışı bırakarak "DİN" konusunu ele alacağız. Mesleğimizde din konusuna girmeyeceğiz derken, aslında inanç konusuna girmememiz gerektiği kastedilmektedir. Ancak din felsefesi ve dinler tarihi ile Masonluktaki din ve Tanrı anlayışının nasıl geliştiği gibi konuların mabetlerimizde konuşulması ve Kardeşlerimizin bu konulardaki fikir ve görüşlerini belirtmeleri ve fikir yürütmeleri önem taşımaktadır.

İnisiyatik özelliği ağır basan Masonluğun bir din olmadığını, herhangi bir dini empoze etmediğini bilmekteyiz. Öte yandan İngiliz'lerin **superior being**[1] tanımıyla belirledikleri "Yüce Varlık"a inanç zorunluluğu, tüm Kardeşlerin, hangi inanç sistemi ve / veya dine mensup olurlarsa olsunlar, EUM'nın bizden istediği yolda ilerlememizi gerektirmektedir.

Gerçekten çalışmalarımızda EUM, Kutsal Kitaplar ile Gönye ve Pergel bize yol gösteriyorlarsa, önce Tanrı konusunda değişiklik gösteren görüşlerin ne ifade ettikleri ve aralarındaki farklılıkların ne olduklarını bilinçli bir şekilde ele alarak incelemek yerinde olacaktır. Ardından Tanrı konusundaki anlayışın Masonluktaki evrimi incelenecek ve Operatif Masonluk ile Spekülatif Masonluk geleneklerinin mesleğimizi din konusunda nasıl şekillendirdiği irdelenecektir.

Tekris Töreninde Üstad-ı Muhterem, "Tanrı'ya inanıyor musunuz?" sorusunu sorunca, kuvvetlice bir "Evet" cevabını duymak ister ve bu olumlu cevap üzerine açıklama getirir: "Bu sözünüze çok sevindik. Çünkü EUM'ına inanmayan bizim aramıza katılamaz." Dikkat edilirse, "Tanrı'ya inanıyor musunuz?" sorusunun hemen ardından gelen açıklamasında EUM'ı kavramını kullanmaktadır.

"Tanrı'ya inanıyor musun?" sorusu, çağlar boyunca her dönemde insanlığın ilgisini üzerinde toplamıştır. Örneğin Goethe'nin Faust adlı eserinde bu soru "Gretchen'in Sorusu" olarak ünlenmiştir.

Faust, 15 yaşındaki saf, namuslu ve Katolik inancı ile yetişmiş Gretchen'e yakınlaşmak istemektedir. Bu çabaları sırasında Gretchen Faust'a şöyle sorar[2]:
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s.180)

Söyle bana, din ile aran nasıl?
Faust soruyu atlatmaya teşebbüs eder.[3]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 180)

Kopartmak istemem kimseyi inancından, kiliseden.
Buradaki[4]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 180)

1 Bazı metinlerde "supreme being" tabiri geçmektedir. Bu tabirin de Türkçe karşılığı "Yüce Varlık"tır. "varlık" ile "var edilen" anlaşıldığı, ancak Tanrı'nın "var edilmemiş" olması nedeniyle, geçmiş dönemlerde bu terimin Türkçe karşılığı eleştirilerek, Türkçe karşılık olarak "Yüce Yaratan" tabiri kullanılmaya başlanmıştır.

2 ***Gretchen: (3.415)*** Nun sag, wie hast du's mit der Religion?

3 ***Faust: (3.420)*** Will niemand sein Gefühl und seine Kirche rauben.

4 ***Faust: (3.418)*** Laβ das mein Kind.

Bırak bunu yavrum!
hitabı, Gretchen'i kendisine muhatap kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Yaş farkı ve entelektüel düzey dengesizliği Faust'u bu şekilde hitap etmeye zorlamıştır. Gretchen'in eğitimi, kendisini toplumsal geleneklere uyum göstermeye zorlamaktadır.[5]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 180)

Bu doğru değil ama. İnanmak gerek!
Dini ayinler yüceltilmelidir, ancak Gretchen'in düşüncesine göre Faust bu kurala gönülsüzce uymaktadır.[6]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 181)

Ama gönülsüzce.
Gretchen çok dindardır ve sevgilisi olan büyük bilim adamı Faust'un da dine inanmasını beklemektedir; buna rağmen şunu da eklemekten geri kalmaz[7]:
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 181)

Ama sanıyorum ki, pek ilgin yok din ile.
Gretchen, sorduğu soruların ardından Faust'un kiliseye uzak durduğunu fark ederek, kritik soruyu yöneltir[8]:
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 181)

Tanrı'ya inanıyor musun?"
Soru Faust'u ikileme sokmuştur. Soru sadece inanç ile ilgili olmayıp, aynı zamanda yaşam değerleri ile de ilgilidir. Dini bütün Gretchen'e hem İncil'i tercüme etmeye çalıştığını, ama aynı zamanda Şeytan ile bir anlaşma içinde olduğunu nasıl anlatacaktır. Bir tarafta güç hırsı ve bilinçlice, Mephistopheles'in yardımı ile her şeye ulaşma isteği, öte yandan egoistçe ve rahatça hiçbir şey yapmadan hedefine varma hedefi. Faust, gerçek ben'liği bir maske altına saklayarak, "geleneksel dindarlığın" kendisi için yetersiz olduğunu belirtir ve böylece soruyu savuşturur. Çünkü bilmektedir ki, eğer Gretchen Faust'un sırrını öğrenirse, kesinlikle ondan uzaklaşacaktır.
Bu soru Faust'a rahatsız edici gelmiştir, konuyu saptırmaya çalışır[9]:
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 181)

---

5 ***Gretchen: (4.421)*** Das ist nicht recht. Man muβ daran glauben.
6 ***Gretchen: (3.424)*** Doch ohne Verlangen.
7 ***Gretchen: (3.416)*** Allein ich glaub, du hälst nicht viel davon.
8 ***(3.425)*** Glaubst du an Gott?
9 ***Faust: (3.426 – 3.427)*** …
Mein Liebchen, wer darf sagen:
Ich glaub an Gott.

Sevgilim, kim söyleyebilir ki inandığını Tanrı'ya?
Tüm eserde Faust'un din konusuna ilgi duyduğu belirtilmiştir. Faust teoloji okumuştur. Yeni Ahit'i tercüme etmek istemiştir, ancak tüm bunlar Tanrı'ya inanıp inanmadığı konusuna bir açıklık getirmemektedir. Öte yandan Faust, sadece yaşadığı an ile ilgilenmekte, geleceği hakkında düşünmemektedir. Tanrı'nın olduğunu bilmekte, dua etmesinin ölümden sonra ona yarar sağlayacağını bilmekte, ancak bu konulara kayıtsız kalmaktadır. Bu düşüncelerle Mephistopheles ile bir sözleşme yapmış, yaşamı süresince bir kez bile "dur gitme" derse, onun uşaklığını kabul edecektir. Bu sözleşme uyarınca, daha sonra tamamıyla Mephistopheles'in esiri olabileceği düşüncesi Faust'u pek ilgilendirmemektedir.

Faust, hitabında kullandığı[10]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 181)

Küçük sevgilim,
ile Gretchen'i aşağılama çabası içindedir.
Gretchen'in ikinci bir atak yapması üzerine, artık konuyu saptıramayacağını anlayan Faust, felsefeye yönelen retorik (tumturaklı) sorularla konuşmaya başlar. Ancak kısa süre içinde toparlanarak, panteist görüşünü açıklamaya devam etmekten vazgeçerek, Gretchen'in kalbine hitap ederek duygusal boyuta geçmeye çalışır[11].
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 182)

Adına ne dersen de: Mutluluk de! Gönül! Aşk! Tanrı!
Ben bir isim koyamıyorum
Bunlara! Duygudur her şey;
İsim ise boş bir gürültü ve duman,
Gökyüzünün korlarını sisle dolduran.

Gretchen söylenenleri tam olarak kavrayamamıştır.[12]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 182)

---

10 ***Faust: (3.426)*** Mein Liebchen

11 ***Faust: (3.454 – 3.458)***
Nenn's Glück! Herz! Liebe! Gott!
Ich habe keinen Namen
Dafür! Gefühl ist alles:
Name ist Schall und Rauch
Umnebelnd Himmelsglut.

12 ***Gretchen: (3.459 – 3.461)***
Das ist alles recht schön und gut;
Ungefaehr sagt das der Pfarrer auch
Nur mit ein biβchen anderen Worten.

Bunların hepsi iyi hoş ama;
Buna benzer konuşur papaz da,
Yalnız biraz farklı sözlerle.
Ancak Gretchen hâlâ ikna olmamıştır, sezgisine dayanarak konuşur:[13]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 182)

Hıristiyanlıktan iz yok sende Faust[14]
(Goethe – Faust, Doğubatı Yayınları 2015, s. 182)

Güzel yavrum,
hitabıyla, Gretchen'i tekrar küçümseyerek, anlaşılır nedenlerle, din konusunu mümkün olduğu kadar çabuk saptırmaya çalışır. Çünkü Faust'un Panteist anlayışı Hıristiyani Tanrı ve inanç kavramları ile uyuşmamaktadır.

Tanrıya inanıyor musun? sorusu sadece 14 yaşındaki Gretchen için değil, günümüzdeki insan için de en önemli konuların başında gelmektedir. Gelecekte de soru, önemini kaybedecek gibi görünmemektedir. Goethe de tüm yaşamı boyunca bu soru ile yüzleşmek durumunda kalmış ve konuyu Faust'una taşımıştır. İnsanın dine inanıp inanmamasının Tanrı ile bir ilgisi yoktur. Dindar bir insan iyi davranışlar içinde bulunacak, kötülüklere daha az bulaşacaktır. Çünkü vicdanı buna elvermeyecektir. Günümüzde din paradigması genel olarak nikâh ve vefat anlarında ortaya atılır gibi görünse de, güç sahipleri tarafından maalesef sonuna kadar kullanılarak insan toplulukları istismar edilebilmektedir.

O halde, "Tanrı'ya inanıyor musun?" sorusuna cevap vermekten önce, öncelikle çeşitli Tanrı anlayışlarını incelemekte yarar vardır. Bu amaçla, öncelikle Tanrı anlayışları açısından Teizm, Panteizm, Deizm, Agnostisizm ve Materiyalizm kısaca ele alınacak, tarihsel süreçteki gelişimleri, hangi fikir ve felsefelerle yönlendirilmiş oldukları açıklanacaktır.

2. Teizm veya Tanrıcılık.
En geniş tanımıyla, en az bir Tanrı'nın var olduğu inancıdır. Terim, Yunanca "Tanrı" anlamına gelen *theos* kelimesinden türetilmiş olup, ilk kez İngiliz filozof ve din bilimci Ralph Cudworth (1617 – 1688) tarafından kullanılmıştır. Cudworth, Cambridge Platon'culuğu akımının önde gelenlerinden olup, Tanrıtanımazlığı yıkma çalışmaları ile tarihe geçmiştir.

13 ***Gretchen: (3.468)*** Denn du hast kein Christentum.
14 ***Faust: (3.469)*** Liebes Kind.

Teizm, Tanrı'nın doğası ve evren ile Tanrı arasındaki ilişkiyi açıklar. Tanrı'nın evrenin kuruluş ve yönetiminden sorumlu olduğunu, çeşitli yollar ile insanlara din gönderdiğini savunur. Bu anlayışa göre, Tanrı dünya ve insan ırkı ile sürekli iletişim halinde olup, olaylara müdahale etmektedir. Bu anlayışı benimseyenlere *Teist* denir.

Teist anlayışta Tanrı, ağırlıklı olarak üstün durumda olup, mucizeler ve vahiylerle kendini belli eder.

Teist görüşte Tanrı (lar) yaratılmamışlardır; olmuş veya olacak her şeyi bilirler, sonsuz kudrete sahiptirler, zaman ve mekândan bağımsızdırlar, bilinen hiçbir varlık ile benzerlikleri yoktur. Teizm inancında (çoğunlukla) Tanrı (lar) ın evrenin işleyişine müdahale ettikleri inancı hâkimdir.

Teistler, Tanrı'nın varlığını bazı kanıtlarla temellendirmeye çalışmışlardır. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

a. Ontolojik Kanıt: Tanrı kavramından, Tanrı'nın varlığı elde edilmektedir. Bu kanıtlama Ortaçağda Hıristiyan filozof St. Anselmus (1033 – 1109) ile Yeniçağda Fransız filozof, matematikçi, yazar René Descartes (1596 – 1650) tarafından geliştirilmiştir.
b. Hudûs (varlığın ortaya çıkması) Kanıtı: Sonradan meydana gelen her şey, onu meydana getiren bir 'yaratıcıya' muhtaçtır. Evren, zaman içinde sonradan meydana geldiğine göre, onu meydana getiren yaratıcı Tanrı'dır. Bu kanıt, ilk defa İslam Felsefesinde kelâmcılar[15] tarafından kullanılmıştır.
c. Erdem Kanıtı: Bu kanıt St. Thomas (veya Aquinas'lı Thomas) (1225 – 1274) tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre, evrende var olanların bir mükemmellik sıralaması vardır. Bu sıralamanın en üst katında bulunan, her şeyin en mükemmeli olan Tanrı'dır.
d. Ahlaki Kanıt: İnsanoğlu iyilik yapmaya, kötülüklerden kaçınmaya eğilimlidir. Bu bir ahlak yasasıdır. Bu yasa öğrenilmemiştir, insan vicdanında doğuştan gelmektedir. Bunu insana kazandıran Tanrı'dır.

Teist Tanrı anlayışına getirilen eleştiriler: Teist anlayışına getirilen en önemli eleştiri teodise sorunsalıdır. Eğer bir Tanrı dünyanın işleyişine müdahale edip bu işleyişi dilediği gibi değiştirebiliyorsa, nasıl oluyor da günahsızlar acı çekmektedir? Tanrıya "her şeye kadir" ve "iyi" sıfatları yüklenince, nasıl olur da dünya üzerinde "kötülük" var olabilmektedir?[16] Bu konuya başta Immanuel Kant (1724 – 1804),

15 Kelâm: İslam Felsefesinde Tanrı'nın varlığını ve birliğini akıl ve mantık yolu ile kanıtlamaya çalışan görüş.

16 Norbert Hoerster. Die Frage nach Gott. Beksche Reihe 1635, Beck, München 2005, s. 87 – 111.

Leibniz (1646 – 1716), Gazzâlî (1058 – 1111), İbn Arabî, İbn Rüşd (1126 – 1198) gibi düşünürler kendi bakış açılarından görüşler sunmuşlardır.

Teodise sorunsalına getirilen diğer bir eleştiri ise, Tanrı her şeye kadir ve her şeyi önceden biliyor ise, nasıl olur da insanoğlu iradesi ile yoldan çıkabilmekte ve günahkâr olabilmektedir? Ardından da bu davranışları için cezalandırılmaktadır?

Hür irade ile her şeye kadir Tanrı fikirleri kendi aralarında çelişkilidirler. Dolayısıyla Teist din, birinden veya diğerinden vazgeçmek zorundadır. Teist dinler bu tutarsızlıktan kurtulmadan varlıklarını sürdürdükleri için, onlara dayanarak evrenin herhangi bir tasviri yapılamaz. Birçok düşünür, teolog ve filozof bu konuyu eserlerinde dile getirmekten çekinmemişlerdir.

Örneğin İranlı şair, filozof, matematikçi, astronom Ömer Hayyam (1048 – 1131)'ın aşağıdaki dizeleri

Tanrı bizi çamurdan yarattığı zaman da
Biliyordu işimiz dünyada ne olacak
İşlediğim günahlar hep onun emriyledir
O halde kıyamette beni niçin yakacak?

veya şu dizeleri

Yolumun üstünde bir tuzak kurdun,
Bir de diyorsun ki: Yürü iznim var!
Cihanda kudretin her yere hâkim,
Beni yürüten sen, adım günahkar..

ünlüdür.

Monoteizm veya Tektanrıcılık. Tek bir Tanrı'nın varlığına veya Tanrı'nın birliğine olan inançtır. Yunanca *monos* anlamına gelen "tek" ile *theos* anlamına gelen "Tanrı" kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir. Kelime ilk olarak XVII. yüzyılda İngiliz teolog ve filozof Henry More (1614 -1687) tarafından kullanılmıştır.

İnsanlık tarihinin düşünce evriminde Tanrı inancı, soyut düşüncenin gelişme evrimi ile bağlantılıdır. Antik çağdaki ilk Tanrı'lar somut olup, kendilerinden "bereket", "korunma" gibi belirli amaç ve umutlar beklenen inanç, kişisel tapınma ile ilgilidir. Sosyolojinin kurucusu kabul edilen Fransız sosyolog, matematikçi ve filozof Auguste Comte (1798 – 1857) insanoğlunun düşünsel evriminde üç aşama geçirerek Monoteizme ulaştığını söyler. Comte'nin üzerinde durduğu bu üç aşama şunlardır:

1. İnsanoğlu, çevresindeki objeleri canlı ve akıllı varlıklar olarak düşünür: Putçuluk (Fetişizm) dönemi.
2. Daha sonraki dönemlerde, insanoğlu çevresinde gelişen olayların görünmez varlıklarca yönetildiğine inanır: Çoktanrıcılık (Politeizm) dönemi.
3. Son aşamada ise insanoğlu, bu görünmez varlıkların ek ve büyük bir iradenin yönetimi altında bulunduğuna inanır: Tektanrıcılık (Monoteizm).

Gerçekten, çevresinde gelişen olayların görünmez varlıklarca veya Tanrı'larca yönetildiğini inanan insanoğlunun, bu Tanrı'ları aile, kabile ve şehir Tanrı'larına dönüştürdüğü düşünülmektedir. Bazı antik toplumlarda daha sonraki aşamada ise, bu Tanrı'lara soyut sıfatlar yüklenerek, diğer Tanrı'ların (panteon) isim, sıfat ve özellikleri baş-Tanrı'larda toplanmıştır. Kimi toplumlarda ise, bir sonraki kültürde bu Tanrı'lar baş-Tanrı'nın yardımcılarına, örneğin melek veya cin, şeytan gibi varlıklara dönüşmüştür.

Tarih sahnesindeki bu gelişmeler izlenirken, **Marduk**'un ilk Tek tanrı örneği olduğu düşünülmektedir. Sümerlerin (M. Ö. 4000 – 2000) 50 kadar Tanrı'sının fonksiyonu, sonraları Marduk'a verilmiş ve böylece Tektanrıcılık yönünde adımlar atılmıştır. Bu Tanrı'nın birçok özelliği Yahudi Tanrı'sı Yahova'ya taşınmış, Hammurabi kanunları da Yahudi şeriatının temelini oluşturmuştur. İncelemeci Samuel Reinach (1791 – 1873), Hammurabi (M. Ö. 1759) kanunlarıyla Yahudi şeriatı arasındaki benzerliğe işaret ederek, Marduk'u Yahova'yla aynılaştırmakla kalmayıp, "Eğer Musevi kanunlarının Musa'ya Tanrı tarafından yazdırıldığı doğruysa, Tanrı, Hammurabi'nin yapıtını aşırmış demektir." diyebilmiştir.

M.Ö. 4000'de bilinen ilk Tek tanrı olan Marduk'un ardından, M.Ö. XIV. yüzyılda Mısırlı IV. Amenotep'in Tek tanrısı Aton'dur. M.Ö. VI. yüzyılda hüküm süren Babil Kralı Buhtunnasır, Babil'in Tek tanrısı Marduk'a kişisel olarak inanmasına rağmen, bu inancını ulusuna yayamamıştır.

Günümüzde yaşayan Monoteist dinlere Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık, Sihizm, Bahailik, Yezidilik, Zerdüştlük, Mithraizm, Kaodaizm, Atenizm, Ekankar, Rastafafyanizm, Çendoizm, Ravideşa, Sekanova, Tenrikyo ve Sâbiîlik, Tengricilik, Burhancılık örnek olarak gösterilebilir.

Monoteizme yakın duran diğer bazı anlayışlar, **monizm, pan-enteizm, henoteizm, panteizm, öz monoteizm, üçleme monoteizm** olarak sayılabilir.

Pratikte Monoteizm ile Politeizm her zaman kolaylıkla ayırt edilemez. Bazı düşünürlere göre, politeist dinler genel olarak aslında monoteist inançtadırlar, çünkü

insanoğlu aslında politeistik inanç sisteminin Tanrı'larından sadece birine ibadet etmektedir. Bu duruma özel olarak **Henoteizm** denir. Bunun yanı sıra politeist öğeler barındıran monoteist dinler de vardır.

Teolog Bernhard Lang (1946 -), çoktanrılı bir inanç sisteminde bulunan özel bir Tanrı'ya tapınmanın (**monolatrie**), varlığı tehdit eden geçici krizin doğurduğu durumla ilgili olabileceğini savunur. Babil'in Atramış Destanı, Tanrılar tarafından kuraklığa karar verilmesinin ardından, yağmur Tanrısı Adad'a özel olarak tapınma gereğini anlatır. Aynı destanda Ri 10, 16 'da kuzey Filistin'de yaşayan kabilelerin savaşta JHWH'ye (Tanah'da adı geçen İsrail'in Tanrı'sı) Savaş Tanrısı olarak saygı gösterdiklerini, savaş bittikten sonra ise JHWH'nin savaş sırasında artmış olan itibarını kaybederek, diğer Tanrı'larının arasına geri çekildiği ve kendisine bu şekilde ibadet edildiği anlatılmaktadır.

Asur baskısının arttığı M.Ö. VIII ve VII yüzyıllardaki politik kriz zamanlarında İbrani'lerin monoteist anlayışlarının gelişmiş olduğunu biliyoruz[17].

Etnolog[18] Wilhelm Schmidt (1868 – 1954), tüm dünyaya yayılmış bulunan bir ana – Monoteizm'den bahsederek, 12 ciltlik eseri **Der Ursprung Der Gottesidee**[19]'de bu tezini kanıtlamaya çalışır. Schmidt'e göre tüm dinlerde yüce bir varlığa inanç kabul edilmektedir. Ancak Schmidt'in bu düşüncesi diğer birçok teologa göre tartışmalıdır.

Politeizm veya Çoktanrıcılık.
Birden çok Tanrı'ya inanmak, tapınmak anlamına gelir. Yunanca *"poly"* anlamına gelen "çok" ve *"theoi"* anlamına gelen Tanrı'lar kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir.

Antik dönemdeki birçok din, geleneksel Tanrı'ların toplandığı panteonlarla[20], politeistik bir yapıya sahipti. Bu panteonlar ve Tanrı'lar, uzun zaman dilimleri içinde

17 Bernhard Lang. Jahwe. Der biblische Gott. Paderborn 2002, s. 229.

18 Etnoloji: insanların etnik gruplara ayrılışlarını, bu grupların kökenini, oluşumunu, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki bağıntıları ve bunların töre, dil ve kültür niteliklerini genel kanunlar çıkarmak amacıyla inceleyip karşılaştıran, geçmişte yaşamış ve halen yaşamakta olan değişik kültürleri karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim dalı.

19 Wilhelm Schmidt. Der Ursprung Der Gottesidee. Eine historisch – kritische und positive Studie. 1 – 12. Aschendorff, Münster 1912 – 1955.

20 Yunanca *pan* "bütün" ve *Theos* "Tanrı" kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir. Bir mitoloji ya da dine özgün tüm Tanrı'ların birliğidir. Ünlü toplumbilimci Max Weber, 1922 yılında yayınladığı bir kitapta panteon ile tek Tanrı'lı dinlerin arasındaki bağı karşılaştırmaktadır. Panteon terimi, Yunan ve Roma uygarlıklarında bir tapınağın adını temsil etmek için de kullanılmaktadır. Aynı doğrultuda çeşitli Roma merkezlerinde Panteon adlı yapılara rastlanır.

kültürel değiş – tokuş ve insanoğlunun anlayışındaki gelişmelerle yoğrularak anlam değiştirmişlerdir. Politeizm'deki önemli bir nokta, birçok Tanrı'ya tapınmanın, her şeyi bilen ve her şeyden güçlü bir ilahi varlığa inancı da içerebilecek olmasıdır. Gerçekten, birçok politeist dinde, panteonun başında, diğer Tanrılardan güçlü ve bilge bir baş - Tanrı figürü bulunmaktadır.

Antik Yunan inanç sistemi örneğinde, bazı diğer politeist sistemlerde olduğu gibi, Tanrı'lar kişisel yetenek, ihtiyaç, hikâye, arzu ve özelliklere sahip karmaşık kişilikler olarak ortaya çıkarlar. Bu Tanrı'lar sınırsız güç ve bilgiye sahip olmayıp, insanoğluna benzer kişilik özellikleri ile donatılmış, ek olarak da bazı doğaüstü güç, yetenek ve bilgiye sahip olarak tasvir edilmişlerdir.

Politeistik panteonda Tanrı'ların birden fazla isim alabilmesinin yanı sıra, bu isimleri ile Tanrı'nın belirli bir rolüne ya da hikâyesine gönderme yapılmış olması da mümkündür. Politezimde Tanrı'ların sayısı sınırlı olmayıp, her Tanrı'ya veya Tanrıça'ya özel bir görev yüklenmiş de olabilmektedir.

Hitit ve Frigya gibi eski Anadolu uygarlıklarının yanı sıra, Antik Yunan ve Roma dinleri, Arapların İslamiyet önceki dini eski dönem çoktanrılı dinlere örneklerdir.

Antik dönem panteonlarının en tanınmışları olarak Sümer Tanrıları, Babil Tanrıları, Asur Tanrıları, Eski Yunan, Kanaan (Kenan diyarı) Tanrıları, Suriye Lazkiye yakınlarında Akdeniz'e kıyısı bulunan (M.Ö. 1450 – 1195) antik bir liman şehri olan Ugarit Tanrıları, Roma Tanrıları, Mısır Tanrıları, İskandinav Aesir (veya Vanir) Tanrıları, Kelt Tanrıları, Baltık Tanrı sistemleri, Fin / Slav / Afro Küba (Orisha) Tanrıları, Maya Tanrıları, Aztek tanrıları sayılabilir. Günümüzde tarihin tozlu sayfalarına gömülü bu dinlere, genel olarak **mitoloji** adı verilmektedir. Bu panteonlar sıklıkla sözlü olarak aktarılmış olup, nadiren bazı Tanrı isimleri komşu kültürlerinin yazılı metinlerinde de geçmektedir.

M.Ö. 3000 yıllarında, Sümer Tanrı listesinde, özellikle tabiat kuvvetlerini temsil eden 1000 kadar Tanrı bulunmaktadır.

Antik dönem insanının, çevresini kavrayıp kaderini kendi belirlemek yerine, neden bir Tanrı / Tanrıça panteonu yaratmak yolunu seçtiği M.Ö. 1700 yıllarına dayanan çivi yazısı ile levhalara kazınmış bir Mezopotamya miti aracılığı ile açıklanabilir. Aynı mitin fragmanlarına M.Ö. VII. yüzyıla ait bir levhada da rastlandığına göre, söz konusu mitin en az 1000 yıl yaşadığı sonucuna varılabilir: Tanrılar, insanları yok etmek üzere Veba Tanrısı Nemtar'ı görevlendirirler. Böylece veba salgınları başlar. İnsanlara acıyan bir Tanrı olan Enki, Atrochasis isimli insanın kulağına, salgından kurtulmak

için kullanacağı ritüeli fısıldar. Buna göre insanoğlu, özellikle Veba Tanrısı Nemtar'a saygı göstermeli ve onu adak yağmuruna tutarak, ölümcül eyleminden alıkoymalıdır. Böyle de olur. Adaklar işe yarar, Nemtar'ın hiddeti yatışır ve insanlık yok olmaktan kurtulur. Bunun üzerine Tanrılar, yağmur tanrısı Adad'ın yağmur yağdırmamasına, onun altında bulunan Tahıl Tanrıçası Nisaba'nın ekin yetişmesine müsaade etmemesine karar verirler. Tanrı Enki, kahraman Atrahasis'e ritüelik desteğini tekrar verir. Böylece insanoğlu Adad ve Nisaba'ya saygı gösterip adaklar sunarak yağmur ve bitki örtüsüne yeniden kavuşur. Bu mitos, Politeizmin ana nedenini açıkça ortaya koymaktadır. İnsanoğlu sorunlarını aşmak, salgın gibi tehlikeleri savuşturmak, hayat veren yağmur ile güneş ve toprağın verimliliğini arttırabilmek için, yollar aramış, büyülü ve ritüelik eylemler aracılığıyla güvenliklerini garanti altına almış; her bir problemde Tanrı / Tanrıçaları hitap edebilecekleri, etkileyebilecekleri insanî kişilikler olarak hayal etmiştir. Bazı kültürler Tanrı'ları insan görünümünde (anthropomorfik), hayvan görünümünde (zoomorph), bazıları ise her iki şekilde veya bu ikisinin karışımı olarak düşünmüşlerdir (günümüze kadar kalmış olan en eski duvar resimlerinde insan şeklinde, hayvan şeklinde ve nadir de olsa insan – hayvan karışımı varlıklara rastlanmıştır). Mezopotamya ve Kenan diyarı (kimine göre Filistin, kimine göre Mekke ve Medine, kimine göre ise Arap yarımadasının bütün batı kısmı) panteonunda Tanrı ve Tanrıçalar insan suretindedirler. Hayvan Tanrılar ve insan – hayvan karışımı Tanrılara Mısır ve Amerika kültürlerinde rastlanmaktadır.

Birçok uygarlıkta Tanrıların sayısı zaman içinde artma eğilimi gösterir. Belirli şehir ve bölgeyi koruyan Tanrıların sayısı, ülkeler toprak kazandıkça artmakta ve daha güçlü ulus Tanrılara dönüşmektedir. Yeni yöreler fethedildikçe, o bölgenin panteonu ülkenin panteonuna daha alt hiyerarşide yer almak üzere eklenir. Hatta aynı tanrısal güç iki farklı bölgede farklı isimlerle de anılabilir. Yunan'da Etrüksler'de (M.Ö. VI. yüzyıla kadar İtalya'da Tiber ve Arno nehri arasında yaşamış) veya Roma'lılar da olduğu gibi. Bunun yanı sıra Mısırlı Osiris inancının Yunan kültürüne karışması gibi gelişmelere de rastlanmaktadır.

Günümüze ulaşmış bulunan Japonların millî dini **Şintoizm**, Tibet Budizmi ile aynı genel öğretileri ve terminolojiyi paylaşmasına rağmen kendini ayrı olarak tanımlayan XI. yüzyılda ortaya çıkmış bulunan bir Tibet Dini olan **Bön;** Asya'nın politeist inanç biçimleridir**.** Küba'nın bir Afro - Amerikan inanç türü olan **Santeria**,bir Afro- Brezilya inancı olan **Candomble**'ninyanı sıra kendi içinde çeşitli kollara ayrılan, doğa tabanlı, dogmatik olmayan, Batı Afrika kökenli ruhçu - animist[21], çağdaş bir pagan dini olan **Vika**[22], politeistik dinlerdir.

21 Ruhçu - animist: ruhu canlandırıcı.

22 Hıristiyanlık öncesi Batı ve Kuzey Avrupa geleneklerine dayanan Vika, 1950'lerde İngiltere'de yayılmaya başlamış ve zamanla özellikle Avrupa ve ABD'de taraftar bulmuştur.

Geleneksel Afrika dinlerinde genellikle, gökyüzündeki bir yüce Tanrı'nın, yaratma gücünü zaman içinde dünya üzerindeki bir "çocuğuna" devrettiği ve çoğu kez kendine duyulan saygıyı az da olsa kaybettiğine inanılır. Yüce Tanrı görevlerini (Yağmur Tanrısı, Doğurganlık Tanrısı) gibi Tanrılara devretmesi, Politeizm anlamına gelmektedir.

Bunlara ek olarak Haiti'nin resmi dinlerinden biri olan Vudu, Öncü hareketleri 20. yüzyılın başında Almanya ve Avusturya'da ortaya çıkmış olan Cermen neopaganizmi, Keltik neopaganizmi **yaşayan** çoktanrılı dinlere örnektir. Yaygın inanışın aksine Hinduizm uzmanlarca çoktanrılı bir din olarak kabul edilmemektedir. M.Ö. XII. – VI. yüzyılda yaygın olan Hinduizm politeistik veya henoteistik bir inanış olmasına rağmen, zaman içinde monoteist bir yapıya kavuşmuştur.

Hinduzim'in mistik yapıdaki kutsal kitaplarına upanishad adı verilir. Tüm upanishad'lar[23] çokluk içinde teklik'i kabul ederler.

Budizm, ilk bakışta yapısında birçok Tanrı'nın bulunduğu bir panteon olduğu izlenimi verse de, Tanrısal yapısı açık ve nettir: "Parçaları sayısız güneşler gibi görünen Güneş gibi, ikincisi olmayan ey yüce Brahman, sen de çok parçalıymış gibi görünmektesin." Budistler, kendilerini politeist olarak görmezler. Ancak Budizm'deki bazı inanç sistemlerinde kurban sunulan ve ritüeller aracılığı ile tapınılan geniş bir Tanrı grubu vardır.

Günümüzde Amerika kıtasının Hıristiyan inancında olmayan bölgelerinde, örneğin Amazonlar'da, Politeizme rastlanır. Ancak bu tür inançlar Hıristiyanlığın baskısı ile son 400 yıldır yok olma eğilimindedirler.

Toplumlararası ilk ticari ilişkiler kaçınılmaz olarak, yabancı mitler ve inanç biçimleri ile karşılaşmaları beraberinde getirmiştir. Bu karşılaşmalar büyüleyici görüldükleri sürece, öğrenilmiş ve yeni kuşaklara aktarılmıştır. Günümüzde de Eski Yunan, Roma veya Alman Tanrılarına ilişkin efsane ve destanlar genç kuşaklar tarafından araştırılıp öğrenilmekte, ancak bu inançlar taraftar toplayamamaktadırlar. Bu aktarılan inanç biçimleri, toplumun ruhsal acılarını / travmalarını (korku, güvensizlik, yas – matem, yalnızlık, yaşam beklentisinin kaybolması, kaygı) azaltıp, mental durumunu (cesaretlenme, yaşam sevinci, iç huzur, azim – kararlılık, teselli, güven) yükselttiği, insan ilişkilerinde olumlu gelişme, kendi kaderini kontrol etme becerisini arttırdığı, tehditkâr veya istenilen tabiat kuvvetlerini ve insanlara ulaşma olanağını sağladığı nispette taraftar bulma şansı artar. Yeni ideolojinin / inanç biçiminin yayılması söz konusu olabilir.

23 M.Ö. 600 yıllarında ortaya çıkmış Hinduizm'in felsefi ve daha çok mistik yapıdaki kutsal kitapları olup, bunlarda felsefi ve teolojik metinlerle Tanrı, yaşam, ölüm ve ölümden sonrası açıklanmaya çalışılır. Upanishad'lardaki öğreti uyarınca en yüksek amaç, Brahma ile bir olmaktır. Bu amaca ulaşmak, bilgisizlerin yenilmesi ile mümkün olacaktır.

Bazı Musevi, İslami ve Teslis karşıtı Hıristiyan din bilginlerinin, teslisi Politeizm olarak sınıflandırmalarına karşın, Ortodoks ve Katolik kiliseleri bu sınıflandırmayı şiddetle reddeder.

1830'larda ABD'de Mormon Kilisesi'ni kuran Joseph Smith (1805 – 1844), İsa ve havarileri tarafından kurulmuş olan ilk kilisenin, doğru yoldan sapması sonucunda, kendisinin Tanrı tarafından seçildiğini, kendisine kitap verildiğini ve kiliseyi yenileme görevinin kendisine tevdi edildiğini öne sürer. Ancak hem Hıristiyanlığı tahrif etkisi hem de ABD toplumunun sosyal değerlerine karşı olduğu için, Mormon kiliseleri ana kiliseler tarafından heretik[24] olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen hızla yayılarak günümüzde Türkiye de dâhil olmak üzere 80 ülkede taraftar toplayarak 10 milyon kadar üyesi bulunduğu gözlemlenmektedir. Mormon öğretisindeki "Tanrı'lar" nedeniyle geleneksel Hıristiyan kiliseleri tarafından politeist olarak adlandırılsa da, mormon'lar bu iddiayı kabul etmemektedirler.

Tanrılar ve Tanrısallar. Budizm'in birçok alt kolunda, özellikle Mahayana'da[25] Bodhisattva'lara (kendini tüm duyarlı canlıların Budalığa ulaşmasına yardımcı olmaya adamış kişi) saygı gösterilmesine rağmen, bu kişiler tanrısal varlık olarak kabul edilmezler. Bodhisattva'ların, aydınlanma yolunda mesafe almış kişiler olarak, insanların yardımcı olacaklarına inanılır.

Bir insanın birçok Tanrı'ya inanması, tüm bu Tanrı'lara zorunlu olarak tapınarak saygı göstereceği anlamına gelmez. Sayısız politeist, Tanrı'ların çeşitliliğine inanır, ancak yüce – güçlü bir Tanrı'yı da kabul eder (henoteizm). Kimi araştırıcılar, henoteist Politeizmin bir tür Monoteizm olduğunu kabul ederler. Bazı uzmanlar da, monoteist dinlerin henoteizm'den doğduğunu iddia etmektedir. Günümüzde tüm Museviler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, henoteizmi Politeizm olarak kabul etmektedirler.

Politeizmde özellikle yeni Tanrıların ve mitlerin icat edilmesi çok daha özel bir durumdur. Örneğin, Sümer'lerden kalan ve en eski yazılı destan olan Gılgamış Destanında; bir din geliştirilmektedir. Burada evreni açıklama ve dünya ile barış içinde yaşama, toplum içinde insanlar ile ortak yaşama, diğer bir deyiş ile insanın kendisi ile barışık yaşaması hedeflenerek, din olgusunun gelişmesi açıklanmaktadır. Açık bir şekilde, insanoğlu kendine bir yol aramaktadır; Tao'cu anlayış bu sürece (yaşamda dao / yol) diyecektir. Sümer yazıtlarında İnanna ile (çoban Tanrısı) Dumuzi (veya Tammuz)'un ülkeye bereket getiren evlenmeleri üzerine, 1.700 dizeden oluşan 38 aşk şarkısına rastlanmıştır. Bu dizeler dini metinler olup, antik çağ insanının bu

24 Sapkın, kâfir.

25 Budistler tarafından orijinal öğretiyi temsil ettiği kabul edilen ve birincisi muhtemelen I. yüzyılda derlenen Sutra'ların tümünü kapsayan eser.

arayışı ve ürettiği mitler dünya ile barışık yaşayabilmenin, yaşam ve tabiatı kontrol edebilmenin arayışlarına örneklerdir.

Henoteizm.
Din ve felsefede, Hindolog[26] Max Müller (1823 – 1900) tarafından ortaya konmuş, bir Tanrı'ya bağlanırken diğer Tanrı'ların varlığını da kabullenmeyi tanımlar. Yunanca *heis theos – bir Tanrı* anlamına gelmektedir. Müller'e göre, bu "prensipte Monoteizm anlayışı, uygulamada Politeizme denktir". Terimdeki varyasyonlar olan içlemci Monoteizm ve monarşil Politeizm, fenomenin farklı formlarını ayrıştırmak için ortaya atılmıştır. İlgili terimler ise monolatrizm ve katenoteizm'dir ki, bunlar genellikle henoteizmin alt tipleri olarak anlaşılmıştır.

Henoteizm, Hinduzim'de ve bazı etnik dinlerde özel bir Politeizm olarak sınıflandırılır. Aynı zamanda Politeizm ile Monoteizmin bir ara adımı olarak da değerlendiren teologlar vardır. Bu anlayışa göre, önce panteondan bir ilâhi varlık (Tanrı) seçilerek buna yakın ilgi atfedilir, ardından bu varlık'a özel güç yüklenir, daha sonra diğer ilâhi varlıklar küçümsenerek, güçleri reddedilir ve seçilmiş Tanrı'ya büyük önem ve anlam yüklenir.

Bazı tarihçiler, diğer Tanrı'ların varlıklarının reddedilmediği İncil'in tarihsel olarak en önce kaleme alındığı bölümlerini, önceki dönemlerden henoteistik form JHWH'ye tapınmanın kalıntısı olarak yorumlamışlardır. Birçok egiptolog'a göre, Pharos – Ichnaton'un gayretleri, Güneş Tanrısı Aton'u, tüm diğer Tanrı'lardan daha yükseğe yerleştirmek içindir[27].

Disteizm.
Tanrı'nın kötü olduğuna inanılan felsefe sistemi olup, Disteizm kelimesi, Yunanca Dys- (kötü) ve Theos (Tanrı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Bu inancı benimseyenlere *disteist* denir.

3. Panteizm veya Tüm-Tanrıcılık.
Eski Yunancada *pan* "her şey" veya "tüm", theos ise Tanrı anlamına geldiği göz önüne alınırsa, kelime Tanrı'nın tüm kosmos (evren) ve tabiatla bir olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tanrısallık, evrenin düzenlenmesi[28] ve iç – yapısında[29] var

26 Geçmişte ve günümüzdeki Hintçe dilin, edebiyat, tarih, din ve Türk toplumların manevi, maddi kültürünü sistematik şekilde araştıran.
27 Einen Henotheismus bei Echanaton bejahend. Christoph Kunz (Hrsg.) Lexikon Ethik – Religion: Fachbegriffe und Personen. Stark, Freising 2001.Echnaton.
28 Aufbau des Universums.
29 Struktur.

olmaktadır. Tanrısallık dünyadaki her şeyin özündedir, diğer bir deyişle âlem[30] ile eşdeğerdir[31]. Dolayısıyla Panteizmde canlılaştırılmış – kişiselleştirilmiş[32], diğer bir deyişle antropomorfik[33], bir Tanrı anlayışı yoktur. Bunun yerine, tinsel[34] özellikleri aracılığı ile tanımlı ilk sebep[35], tek temel ilke olarak benimsenir. Teologlar tarafından Panteizme gelen temel itiraz, Panteizmin Ateizm ile özdeş olduğu yönündedir, çünkü burada tabiattan farklı olan bir Tanrı anlayışı yoktur ve temelde bir Tanrı ve / veya tanrısal prensip benimsenmemektedir[36].

Panteizm, genellikle monizm[37] ile ilişkili bir kavramdır. Panteizmde her şey Tanrı'nın bir parçası olarak kabul edilir. Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı'dır. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasında vardır.

Kozmoteizmi Panteizmden ayırt etmek neredeyse mümkün değildir. Panteistler için tanrısallık, evrenin çeşitliliği içinde eşsiz ve emsalsiz iken, kozmoteistler için evren tanrısallığın sadece bir tezahür şekli olup, tanrısallık evrenin dışında da tezahür edebilir[38].

---

30 Welt.

31 Hintergrundinformationen zur Reihe "religiöse Orientierungen" der GEFAP e. V. 2003. Gesellschaft zur Erforschung und Forschung angewandten Philosophierens e. V. – GEFAP, Hamburg, abgerufen am 13 August 2014.

32 Personifiziert.

33 Yunancada insan anlamına gelen (anthrōpos) ile şekil veya biçim anlamına gelen (morphē) kelimelerinden oluşan ***Antropomorfizm*** ya da ***insan biçimcilik***, insani vasıfların başka bir varlığa atfedilmesidir. Hayvanlar, cansız varlıklar, doğa güçleri, çok ve tek Tanrılı dinlerdeki tanrılar, melekler, şeytanlar, cinler ve daha başka kavramlar da Antropomorfizm konusu olabilir.

34 Geistig.

35 Urgrund.

36 Meyers Grosses Konversations – Lexikon. Bd. 15, 1905 – 1909, s. 366.

37 **Monizm.** Terim ilk olarak Alman düşünür Christian Wolff (1679 – 1754) tarafından Yunanca monos kelimesinden türetilerek kullanılmıştır. Her şeyin bir tek zorunluluğun, ilkenin, madde veya enerjiye dayandırarak açıklamaya çalışan görüştür. Özellikle ruhu maddeye, maddeyi de ruha irca eden veya ruh ile maddeyi özdeş sayan öğretidir. Diğer bir deyişle ister cevher açısından, ister kanunlar ve ilkeler (Fizik veya Mantık), isterse ahlaki değerler yönünden olsun bütün varlığı tek bir ilkeye bağladığı için Spinoza ve bütün panteistler, idealistler, kaba materyalistler, batı mistikleri ve bazı sufiler monisttir. Monizm, mutlak olarak iki tür madde (veya zorunluluk, ilke) olduğunu ileri süren düalizmden ve mutlak olarak birçok türde madde (veya zorunluluk, ilke) olduğunu ileri süren Politeizmden ayrılmaktadır. Felsefe alanında temel sorulardan biri olan teklik – çokluk sorununa çokluğunda aslında tek olabileceği görüşünü getirmektedir.

Öte yandan monizmin Panteizm, pan-enteizm ve içkin bir Tanrı inanışı ile ilişkili olduğu düşünülür. İlk temsilcisinin doğa filozofu Parmenides (M.Ö. 520 / 515 – 460 / 455) olduğu bilinmektedir. Monist olarak tanınan Pisagor'a göre "bir" sayısı mutlak ve kutsal olmasının yanı sıra, aynı zamanda "çok"u da içinde barındırmaktadır.

38 Meyers Grosses Konversations – Lexikon. Bd. 15, 1905 – 1909, s. 366 ve Hintergrun-

Panteizm kelimesi, aydınlanma çağında İrlandalı felsefeci John Toland (1670 – 1722) tarafından 1709 yılında dini anlayışını açıklayan bir yazısında ilk defa kullanılmıştır. Toland, "Madde ve kâinatın yapı taşlarından farklı olarak, bir tanrısal varlık söz konusu değildir. Buna ek olarak tabiatın kendisi, her şeyin tümü biricik ve en yüce Tanrı'dır" tanımını getirir. 1720 yılında *Pantheistion* isimli eserini tamamlamıştır. Bu eserinde eski Yunan'ın gizemli dinlerinden bir olan orfizmi XVII. yüzyıl sonlarında Ralph Cadworth tarafından ortaya atılan hilozoizm[39]anlayışı ile birleştirmeye çalışmıştır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Spinoza'nın ortaya attığı spinozism ile Panteizm eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Panteizm terimi, Spinoza'nın ölümünden sonra icat edilmiş olmasına rağmen, Spinoza Panteizmin en ünlü savunucusu olarak kabul edilir. Spinoza ağırlıklı Panteizm algılayışına göre, yukarıdaki satırlarda vurgulandığı gibi, Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı'dır. Tanrı – evren – insan ayırımı yoktur, böyle bir ayırım aklın illüzyonu, yanılsamasıdır. Friedrich Heinrich Jacobi'nin 1785 yılındaki Panteizm tartışması, Panteizm ile Ateizmi eşleştirmesinden kaynaklanmış, Gotthold Ephraim Lessing, Moses Mendelssohn, Johann Gottfried Herder (1744 – 1803) ve Immanuel Kant gibi Alman aydınlanmacılar bu tartışmaya katkı vermişlerdir.

Kişiselleştirilmiş bir Tanrı'ya inanan monoteist düşünürler, Tanrı ile kâinatı ve / veya tabiatı eşleştiren panteist teologları, polemik yapmakla suçlayarak Tanrı ile kâinat arasındaki farkı yeterince açıklayamadıklarını söylemekte ve ayrıca Spinoza'dan etkilenen Johann Wolfgang von Goethe ve romantik dönemin birçok düşünürünü değersizleştirmektedirler.

Fransız Katolik teolog ve filozof Jean Guitton (1901 – 1999) henoteist anlayışı, Panteizmin bir alt sınıfına sokmakta ve bu anlayışını "Böylece Tanrı kavramını bir şekilde kâinatın içine yerleştirmiş olması" şeklinde yapılandırmaktadır. İsveçli oryantalist ve din bilimcisi Geo Widengren (1907 – 1996) ise Politeizmin Panteizmden doğarak geliştiğini savunmaktadır[40].

Panteizmin tarihsel gelişimi.

---

dinformationen zur Reihe "religiöse Orientierungen" der GEFAP e. V. 2003. Gesellschaft zur Erforschung und Forschung angewandten Philosophierens e. V. – GEFAP, Hamburg, abgerufen am 13 August 2014.

39 **Hilozoizm** veya aynı anlama gelen canlı özdekçilik, felsefi olarak (tüm evren bir bütün olarak) maddenin canlı olduğunu savunan hayata bakış açısıdır. Kavram, Sokrates öncesinde Milet Okuluna dayanmakla birlikte Ralph Cudworth tarafından 1678 yılında tanıtılmıştır.

40 Religionsphaenomologie. de Gruyter, Berlin 1969, s. 113.

Antik çağda, Sokrat öncesi dönemde gelişmiş olan bir tabiat felsefesinde, ruh[41] ile tanrısallık bir araya getirilmiştir. Ardından Platon kozmolojisindeki kâinatın ruhunun, panteist izler taşıdığı görülür. Yeni-platonculuğun kurucusu antik filozof Plotinos (204 – 270), Panteizmin batıdaki öncüsü kabul edilmektedir.

Dinlerde Panteizmin kökeni Hint ve yerli Amerikan dinlerine kadar uzanır. Bilinen en eski panteist fikirlerin Hindu dini metinlerinde yer aldığı iddia edilmektedir. İslam'ın Sufizm ve Alevi formları panteist unsurlar içerir. Spinoza'nın "Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı'dır" görüşü, belki de ailesinin göç ederek terk ettiği Endülüs İspanya'sındaki ünlü mutasavvıf Muhiddin-i Arabi (1165 – 1240)'nin etkisi ile gelişmiştir. İslam teolojisinde ilk olarak Muhiddin-i Arabi'nin vahdet-i vücut olarak isimlendirilen yaklaşımda dünya'daki bütün varlıklar ve tüm evren, Tanrı'nın yansımaları olarak görmektedir. Ancak bu iki anlayış, birbirinin aynı değildir. Spinoza'da Tanrı Evren'dedir ve Evren kadardır. Vahdet-i vücut anlayışında ise, Evren Tanrı'dadır ve bu durum Tanrı'yı sınırlamamaktadır.

Vika gibi modern pagan dinleri de panteist görüşler içermektedir.
Stoacılar **us**(logos) kavramını, **evrensel rasyonel ilke**[42] olarak kabul edip, tanrısallığın her insanda bulunduğunu söylemektedirler. Ortaçağda, Plotinos'a izafe edilen Nicolas Cusanus (1401 – 1464) örneğinde olduğu gibi, bazı panteist eğilimler yeniden taraftar bulmaya başlar. Daha sonraları, İtalyan filozof, rahip, gökbilimci ve okültist Giordano Bruno (1548 – 1600) tanrısallığın sonsuz kozmos'un bir parçası olduğuna ve Tanrı'nın her yerde olduğunu savunmuş ve bu düşüncelerinden dolayı, uzun bir mahkeme süreci sonunda engizisyon tarafından diri diri yakılmıştır.

Avrupa kökenli olmayan bazı etnik dinlerde de Panteizmin izlerine rastlanmaktadır. Ulu Manitu'nun, "tüm kâinat başlangıçta Wokan – Tanka'nın aklında idi" sözü kuzey Amerika'daki Sioux Kızılderililerinin kavramları ile örtüşmektedir[43]. IX. yüzyılda İranlı Beyazıd-i Bistami (777 – 848) de Sufizmdeki panteist düşünceleri ile öne çıkmaktadır.

41 Seele.
42 Universales Vernunftprinzip.
43 Nils Olav Breivik. Høygud og Kulturbringer. Til Werner Müllers förståelse av de sentrale skogsindianeres religioner. In: Religionsvidenskabeligt Tidsskrift. Nr. 12, 1988, S. 3– 24, insbesondere 5–6.

Günümüzde Panteizm.
XIX. yüzyılda Panteizm pek çok önde gelen yazar ve filozofun teolojik bakış açısıyla desteklenmiştir. İngiltere'de William Wordsworth (1770 – 1850) ve Samuel Taylor Coleridge (1772 – 1834), Almanya'da Johann Gottlieb Fichte (1762 – 1814), filozof ve antropolog Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775 – 1854) ve filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 – 1831), ABD'de Walt Whitman (1819 – 1892), Ralph Waldo Emerson (1803 – 1882) ve Henry David Thoreau (1817 – 1862) panteist yaklaşımlara sahip kişilerdir.

XX. yüzyılda ABD'de mimar, yazar ve eğitimci Frank Lloyd Wright (1867 – 1959) ve İngiliz tarihçi Arnold Joseph Tonybee (1889 – 1975) Panteizmin savunucuları arasında sayılırlar. Albert Einstein ise "Tanrı zar atmaz" sözüyle ünlenmiş ve Panteizme yakın bir düşünce sergilemiştir, ayrıca kendisini "dini olmayan" ve açıkça Spinoza felsefesini benimsemiş olarak tanımlamıştır[44].

Albert Einstein panteist eğilimi vurgulayan birçok yazısında, kişileştirilmiş bir Tanrı'ya inanmadığını belirtir. "Asla doğaya bir amaç ya da hedef ya da insan - merkezci (antroposantris) olarak anlaşılabilecek herhangi bir şey yüklemedim" sözü ünlüdür. Spinoza hayranlığını belirttiği yazısını "*Evrenin harikulade düzenlenmiş olduğunu ve belli yasalara uygun hareket ettiğini görüyoruz ama bu yasaları sadece bulanık bir şekilde anlayabiliyoruz. Spinoza'nın Panteizmine hayranım, ama onun modern düşünceye katkısına çok daha fazla hayranım, çünkü o ruh ve bedeni iki ayrı şey değil de bir bütünmüş gibi gören ilk filozoftur*" demektedir. "Tanrı'ya inanıyor musun?" sorusuna verdiği cevap "*Var olanların düzenli uyumunda kendini gösteren Spinoza'nın Tanrı'sına inanıyorum, insanların kaderiyle ve eylemleriyle ilgilenen bir Tanrı'ya değil.*" şeklindedir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında çevre sorunları konusunda bilinçlenmenin artması ile Hıristiyanlığa ve saf Ateizme bir alternatif olarak panteist düşünceye ilgi artmıştır[45].
XX. yüzyılın sonlarına doğru Panteizm, genellikle neo-paganizmin benimsediği teolojik yaklaşım olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde panteistler ise Panteizm için özel örgütler kurmaya başlamışlardır.

Panteizmin eleştirisi.
Jean François Leriget de La Faye (1674 – 1731), 1709'da İrlandalı rasyonalist filozof John Toland'ın savunduğu Panteizmi eleştiren eserini kaleme almıştır. Alman matematikçi ve filozof Gottfried Wilhelm Leibniz de Toland'ı ve savunduğu Panteizmi eleştirmiştir, çünkü Panteizm kâinat hakkında,sanki Tanrı'ymış gibi görüşler ileri sürmektedir.

44 "Gott würfelt nicht" Auf SWF 2 Wissen, Januar 2001.
45 Paul Harrison. Elements of Pantheism 1999.

Alman filozof Arthur Schopenhauer (1788 – 1860) de Panteizmi eleştirerek "*kişiselleşmemiş bir Tanrı, Tanrı olamaz, bu tanımda sadece kelimenin istismar edilmesi* söz konusudur" demekte[46] ve Panteizmi sağduyulu Ateizm olarak görmektedir.

XXI. yüzyıl başında Britanyalı etolog[47], evrimsel biyolog Richard Dawkins (1941 -) Panteizmi, güçlendirilmiş – çeşnilendirilmiş – uyarılmış Ateizm olarak tanımlamıştır[48].

Katolik kilisesi, 1. Vatikan Konsülünde 1870 yılında, Tanrı'nın kâinattan ayrı olması gerektiğine karar vermiştir."praedicandus est re et essentia a mundo distinctus", DS 3001".[49] 2010 yılında "Tabiat üzerinde insan etkisinin olmadığını savunduğu ve kurtarılmayı Tanrı'da değil de insanda aradığı" için Vatikan, Panteizmi bir kez daha eleştirmiştir[50].

Pan-enteizm[51]veya Diyalektik Teizm veya Çift kutuplu **Kamu- Tanrıcılık.** Kelime 1828'de Alman filozof Karl Christian Friedrich Krause (1781 – 1832) tarafından derlenmiştir. Daha sonra gelen filozoflar, Krause'nin anlayışını geliştirerek Pan-enteizmi şu şekilde tanımlamışlardır: "Panteizm anlayışında olduğu gibi Evrenin kendisi Tanrı'dır ve buna ek olarak, ilk devindirici olan Tanrı'nın, Evren'i ve bütün varlıkları özünden yarattığı ve Evren'e aşkın, Evren'in bilincinde mutlak ve değişmez bir varlık olarak egemen olduğu inancı vardır." Dolayısıyla Panteizmde her şey Tanrı'dır, Pan-enteizmde ise her şey Tanrı'dan sudur etmiş, oluşmuştur. Ruhun tek amacı, oluştuğu Tanrı'ya geri dönmektir. Bunun da yolu, tek evrensel yasa olan, evrimden[52] geçmektir. Somut olarak, Pan-eneizmde Tanrı'nın bütünleştiği Evren'in ve varlıkların evrim ile diyalektik olarak değiştiği ve geliştiği, gelişimini tamamladıktan sonra dönüşün gene ezeli ve ebedi olan Tanrı'ya olacağı, bu geri dönüşte tekâmülünü tamamlayan ruhların da Tanrı'ya kavuşacağına inanılır. Pan-enteizm'e göre Tanrı hem değişmeyen (mutlak) hem de değişendir (göreli). Hem zamanın içinde, hem dışında; hem sonlu hem de sonsuzdur. Aynı zamanda hem tikel (bir bütünün bir tek parçası ile ilgili) hem tümel (var olan her şeyi kapsayan, bütün varlıkları ve düşünülen şeyleri içine alan); hem neden hem de sonuçtur. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren, Tanrı'nın tabiata özdeş olduğu Panteizm olarak;

46 Parerga und Paralipomena. 1. Teilband (Diogenes Taschenbuch s. 131).
47 bir hayvan grubunu değil, onların davranışlarını inceleyen.
48 The God Delution. Houghton Mifflin. Boston 2006.
49 Josef Neuner, Heinrich Roos: Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung. Pustet, Regensburg 1965, s. 127.
50 Botschaft seiner Heiligkeit Papst Benedikt XVI. Zur Feier des Weltfriedenstages 2010, Abs. 13.
51 http://www.wikizeroo.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGFuZW50ZWl6bQ
http://www.wikizeroo.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9kZS53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvUGFuZW50aGVpc211cw
52 tekâmül.

Pan-enteizm ise evrenin Tanrı'nın içinde olmasının yanı sıra, Tanrı'nın daha geniş / büyük olduğu, dolayısıyla Tanrı ile evrenin özdeş olmadığı inancı hâkimdir. Bu anlayışa göre, Pan-enteizm, Tanrı ile evrenin (tabiatın) karışmış olması nedeniyle[53], Panteizm ile Teizm'in[54] arasına yerleştirilmelidir.

Krause'nin ardından, teist anlayışta olan Alman filozof Immanuel Kant, Immanuel Hermann Fichte (1796 – 1879) Pan-enteizm anlayışına çalışmalarında yer vermişlerdir. XIX. yüzyılda Alman filozof Wilhelm Windelband (1848 – 1915) Pan-enteizm terimini, Johann Gottfried Herder'in kullandığı anlama geri götürür. Günümüzde, felsefe tarihi çalışmalarında, Panteizm ve Pan-enteizm arasındaki nüans pek dikkate alınmamaktadır. Felsefenin Tarihi[55] isimli sözlükte, Pan-enteizm Krause'ye refere edilmektedir.

Ancak felsefe camiasının dışında, teoloji camiasında kavram çok daha önem kazanmıştır ve günümüzde kullanılmaktadır. Terime Anglosakson camia, Alman camiadan daha fazla sahip çıkmıştır.

İngiliz matematikçi ve filozof Alfred North Whidehead (1861 – 1947)'in anlayışına göre; Tanrı'nın, her türlü değişmenin ötesinde değişmeyen bir niteliği ve bunun yanı sıra bir de değişen ve oluşan niteliği vardır. Tanrı, değişmeyen yanıyla hareketi – eylemi başlatmıştır ve Evren'in bilincindedir. Ancak Tanrı bu konumda kalmış olsaydı, ilk devindirici, özgür, öncesiz ve yetkin olarak kalacak ancak varoluşa katılmamış olacaktı. Tanrı'nın diğer niteliği ise, değişme ve oluşma sürecinin içinde ve bilincindedir. Bu nedenle Tanrı'nın evrende içkin (evrenin maddesine karışmış; içinde bulunan) olduğunu söylemek de doğrudur. Evren'in Tanrı'da içkin olduğunu söylemek, Tanrı – Evren ilişkisinin karşılıklı olduğunun farkına varışın bir göstergesidir.

Süreç felsefesi olarak da ifade edilen ve Whitehead ile başlayan bu akıma Pan-enteizm veya *diyalektik Teizm* denir. Pan-enteizm'e göre Tanrı hem değişmeyen (mutlak) hem de değişen (göreli)'dir. Hem zamanın içinde hem dışında, hem sonlu hem de sonsuzdur. Aynı zamanda hem tikel hem tümel, hem neden hem sonuçtur.

Ardından gelen ABD'li felsefesi Charles Hartshorne (1897 – 2000) Tanrı'nın bir soyut bir de somut yüzünün olduğunu söyler. Soyut niteliği ile Tanrı, mutlak, etkilenmez, erişilmez ve değişmezdir. Somut niteliği ile ise etkilenir ve değişir. Tanrı her iki niteliğinde de yetkindir. Ancak bu yetkinlik klâsik Teizm'de olduğu gibi değildir.

53 Tanrı'nın evrene karışmış olmasına, Tanrı evrene immanenz'dir denir.
54 Teizmde Tanrı evrene transzendent'tir (üstündür).
55 Historisches Wörterbuch der Philosophie, Basel 1989.

Teizm'deki yetkinlik değişmeyen donmuş bir yetkinliktir. Pan-entezim'de ise, yetkinlik değişir, ancak bu değişme tanrısal bir değişmedir. Diğer bir deyişle, değişim yetkinliğe doğru değil, yetkinlik içinde bir değişmedir.

Özet olarak denilebilir ki, Panteizm'de her şey Tanrı'dır, Pan-enteizm'de ise her şey Tanrı'dan oluşmuştur ve evren Tanrı'nın sadece bir kısmıdır. Ruhun tek amacı, oluştuğu Tanrı'ya dönmek olup, bunun yolu tek evrensel yasa olan evrim (tekâmül)'den geçmektir. Bu tanım uyarınca Pan-enteizm, hem Deizmden hem de Panteizmden uzaklaşmaktadır.

4. Deizm veya Yaradancılık.

"Tanrı'ya inanma", Latince "deus" *Tanrı* veya Eski Yunanca "dei" *gereklidir* kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir. Deizm, mantık ve doğal dünyaya dair gözlemlerin kaynağını oluşturduğu, dinsel bilgiye dolaysız biçimde **sadece akıl yolu ile** ulaşılabileceği ilkesini esas alan, bu nedenle *vahiy* veya *esin*'e dayalı tüm inanç biçimlerini reddeden "*Tek Tanrı" inancı*'dır.

Kant'ın ifadesiyle "Deist bir Tanrı'ya, Teist ise yaşayan (canlı) bir Tanrı'ya inanır."

Deizm önceleri *Tanrıtanımazlık (Ateizm)* karşısında *Tanrıcılık* veya "Tanrı'nın varlığına inanmak" anlamında kullanıldı. Daha sonra, "*Yaratıcı Tanrı*" anlamına gelen *Teizm* sözcüğü benimsenince, Deizm "varlığı akılla bilinebilen ve evrene karışmayan bir Tanrı" anlayışı olarak kendine özgü felsefi bir nitelik kazandı.

İnancın tanımlanmasında kullanılan *doğal din* veya *doğal inanç* anlayışı, hiçbir aracı olmaksızın sadece akıl yolu ile kavranabilecek yalın bir Tanrı inancını belirtir. Bu inancı benimseyen kişiye *deist* denir.

Deistler, kâinatın Tanrı tarafından yaratıldığını kabul ederler, ancak daha sonra Tanrı'nın bir müdahalede bulunduğunu kesinlikle reddederler. Deizm aydınlanma çağında hür düşünce akımlarından kaynaklanmıştır. İlk olarak XVII. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Alman felsefe tarihçisi Siegfried Wollgast (1933 – 2017) sozinianismus[56] inancını Deizmin öncüsü olarak görmektedir[57]. İngiltere'de 1664'den itibaren sozinianismus inancı ölüm ile tehdit edilmesine rağmen, *Free Thinker* hareketi güçlenir. XVII. yüzyılın ilk yarısında İngiliz asker, diplomat, tarihçi, din

56 anti-trinitaryen hareket: ***Hıristiyanlıkta*** üçleme / ***Teslis*** *(*dirilen insan İsa'nın Tanrı ile eşit kabul edilmesi*)**'e karşı olan anlayış***. Teslis'in mantığa aykırı olduğu görüşü, XVI. ve XVII. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Bu anlayışı destekleyenler İtalyan Lelio Sozzini (1525 – 1562) ve yeğeni Fausto Sozzini (1539 – 1604)'dir.

57 Siegfried Wollgast. Philosophie in Deutschland zwischen Reformation und Aufklärung. 1550 – 1650. 2. Aufl., Akademie Verlag, Berlin 1993. s. 414.

felsefeci, düşünür Lord Edward Herbert, Lord Cherbury (1583 – 1648) dinin mantığa uygun olması gerektiğini söyleyerek, **doğal din** tanımını yapar. Doğal din beş temel prensibe dayanır:

1. Yüce bir varlık olmalıdır.
2. Ona tapınmak gerekir.
3. Ahlaka uygun bir yaşam tarzı benimsenmelidir.
4. Günah ve sapkınlıklar karşısında tövbe edilmeli ve bunlar cezalandırılmalıdır.
5. İyiliğin mükâfatı, kötülüğün cezası ölümden sonra gelmelidir.

Bu beş temel ilkeye tüm insanlar akıl ile ulaşabilirler ve bunlar tabii içgüdü ile kavranabilirler. Doğal din, XVII. yüzyılda Avrupa'da bir devrim yaratmış, aydınları Klâsik Roma ve Antik Yunan dönemi düşüncelerine yöneltmiştir.

Deizmde kehanetlerin, mucizelerin, dini dogmaların, kaynağı ilahi olarak ilan edilen dinlerin reddinden dolayı peygamberler, kutsal kitaplar, sevap, günah, ibadet, dua, vahiy, melek, cin, şeytan, cennet, cehennem, ahiret ve kader gibi kavramların yeri yoktur. Belirli bir öncüsü, merkezi bulunmaması nedeniyle Deizmde sadece sağduyu olmak ve her şeyi akıl süzgecinden geçirmek gerekli ve yeterlidir.

Teistlerin ilahilik tezlerine karşı deistler dini, insan deneyimi ve bilgi birikiminin bir ürünü olarak görmekte ve bu nedenle ilahilik iddiasını reddetmektedirler. Deistler, teistlere karşı, bir dine bağlı kimseler değillerdir.

Mitoloji üzerine yapılan araştırmalarda; birçok dinin kendinden önceki dinlerden örnekler alarak kendi metinlerindeki karakterlerin isimlerini değiştirerek kullandığı ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra; eski dokümanların analiz edilmesi ve bilimin sunduğu olgularla tarihte ilk defa Hıristiyan toplumlar tarafından İncil eleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda, dünya tarihinin Kitab-ı Mukaddes'te anlatıldığından çok daha farklı olduğu ortaya konmuştur. XVI. ve XVII. yüzyılda Avrupalıların Amerika, Asya ve Pasifik'i de keşfetmesinden sonra; aradaki farklılıklardan, dini Nuh'tan geliş inancının bozduğuna inanılmış, Hıristiyanlığın birçok din arasındaki dinlerden biri olduğunun farkına varılmış ve hiçbir şeyin, bir dinin diğerinden daha iyi ya da daha doğru olduğunu ispatlamayacağına inanılmıştır.

De Religione Laici adlı yapıtı ile ünlenen Lord Edward Herbert (1583 – 1648), İngiliz Deizminin babası olarak hatırlanmaktadır. Herbert'e göre, "Bir Tanrı vardır ve bu Tanrı dünyayı yaratmıştır. Doğal hakikat sadece bundan ibarettir. Çeşitli dinler akıl dışı tasarımlar ileri sürerek bu doğal hakikate gölge düşürmüşlerdir." Takipçisi filozof Charles Blound (1654 – 1693), deist olduğunu açıkça beyan eden ilk filozoftur.

Ölümünden sonra yayınlanan *Summary Account of Deist's Religion* isimli eseri deist anlayışın yayılmasında etkili olmuştur.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Deizm tam anlamı ile anlaşılır ve kabul görür. Deizmin savunucuları John Locke ve onun öğrencisi John Toland, özellikle mantığa uygun tabiat kanunlarını vahiy'in karşısına koyarlar. Toland "yaratıcı Tanrı" yerine "sebep olan Tanrı" görüşünü ileri sürmüş ve doğal din anlayışını savunmuştur. "Toland ortaya çıktığından beri, kiliselerde İsa'nın adı geçmez oldu, bütün papazlar ondan söz ediyor." deyimi ünlüdür.

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren Eduard Herbert, İngiliz filozof, bilim insanı, avukat, hukukçu, devlet adamı, yazar Francis Bacon (1561 – 1626), John Toland, İngiliz deist yazar Matthew Tindal (1657 – 1733), İngiliz teolog Thomas Woolston (1668 – 1733) gibi isimler Deizmin öncüleri olarak ortaya çıkmışlardır.

John Toland, *Christianity Not Mysterious* ve Matthew Tindal 1730 yılında *Yaratılış Kadar Eski Hıristiyanlık (Christianity as old as Creation; or, the Gospel a republication of the religion of natüre)* isimli eserlerini yayımlarlar. Tindal bu kitabında, "*Aslında doğal olan tek bir din var… Bunun adı da ahlak'tır. Bu din, insanlığın en başından bu yana mevcuttur. Daha sonra, içine birtakım batıl itikatlar nüfuz etmiştir…*" demektedir. Tindal'in bu eseri büyük ün kazanır ve *Deizmin incili* unvanını kazanır. Tindal, tüm teist dinlere karşın, vahiylerden arındırılmış Deizmi, diğer bir deyişle "orijinal din"i gerçek din olarak öne sürer. Ona göre, İncil bu orijinal dinin kitabı olup, mantıklı bir şekilde yorumlanmalıdır. Mucize ve kehanetin yanı sıra anthropomorfik (insan suretinde) bir Tanrı anlayışı reddedilmelidir. Vahiy, insanın bilinçsiz / kendinden geçmiş halde iken edindiği bir bilgi olup, bu tamamen papazların bir yutturmasıdır. Din ahlaki prensiplere dayanmalı, diğer düşünce tarzlarına karşı hoşgörülü olmalıdır. Burada tek istisna, dini yıkmaya çalışan Ateizmdir. Tindal'in kitabı 1741'de Almancaya tercüme edilmiş, Protestan öğretisinin yaygın olduğu çevrelerde taraftar bulmuştur.

Deizmin temsilcilerinden sayılan Toland, bir doğal din taslağını çizerek *Pentheistikan* adlı eserinde bu fikri ayrıntıları ile işlemiştir. Bu anlayışa göre, böyle bir kültürün rahibi *bilim*, kahramanları ise insanlık kültür tarihindeki en büyük yetiştiriciler olacaktır. Politikacı, ahlak felsefeci Anthony Ashley – Cooper Shaftesbury (1671 – 1713) da Deizm anlayışı içinde yer alan önemli bir düşünürdür. Ona göre din, insanın yaşamının yücelmesidir. Tanrı'yı biz evren gibi kendi mükemmel eseri içersinde bulabiliriz; çünkü tabiat her yanı ile kendisine şekil vermiş olan yüce sanatçının izlerini taşır.

Isaac Newton (1643 – 1727) tabiat kuvvetlerini (şaşırtıcı bir mantıkla) Tanrı'nın müdahaleleri olarak görmekte ve tabiat kuvvetlerine "manevi kuvvetler" demektedir. Bu anlayışa Alman Gottfried Leibniz itiraz etmiş, Newton'un Tanrı'yı, eserine son biçimi vermediği ve müdahalede bulunduğu için, kötü bir saat imalatçısı olarak görmekte olduğunu söyleyerek, suçlamıştır.

Deizmi, Newton'un deterministik fiziğinin, manevi düşünce planına yansıması olarak tanımlamak bir bakıma yanlış olmayacaktır. Doğa olaylarının matematiksel olarak belirlenebilir ve giderek anlaşılabilir olarak kabul edilmesi, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin yaklaşımlarına uygundur.

Klasik Deizmin ifadesi şöyledir: Teizm anlayışında, Tanrı yarattığına ve Tanrısal plana son şeklini vermediği için sürekli müdahale etmektedir. Her müdahale yaratıdaki bir eksikliğe işaret eder. Bu anlamsızdır ve Tanrı yarattıktan sonra eserine müdahale etmemelidir.

Politikacı ve aydınlanma çağı felsefecisi Lord Henry Bolingbroke (1678 – 1751)'nın görüşüne göre, Hıristiyanlık ve kilise, insanın içgüdülerini kontrol altında tutmak için, devlete destek olur. Hıristiyanlık, aklın prensiplerine uygun kaldığı sürece, gerçekler ile örtüşecektir. Devletin refahı için iyi maaş alan papazlar, hurafelerden beslenen halkı yanıltarak, Kilise inancının insan yapısı olmayıp Tanrısal buyruk olduğuna inandırmalıdırlar.

John Locke'nin bir arkadaşı filozof Anthony Collins (1676 – 1729) deist düşünceleri nedeniyle, Bolingbroke ve Tindal gibi takibe uğramış, İngiltere'yi terk etmek zorunda bırakılmış ve Hollanda'ya kaçmıştır. 1710'da Tindal'in bir kitabı yakılmıştır.

İrlanda'lı filozof ve teolog George Berkeley (1685 – 1753), Locke ve Descartes'ten ilham almış, Newton ile Leibniz'in saatçi benzetmesini dikkate alarak, idealist tezlerini ortaya sürmüştür. Tabiat ve varoluş, Tanrı'nın eseridir. İnsan, algısı ile Tanrı'nın ruhunun kendisine verdiği fikirleri geliştirir. David Hume (1711 – 1776)'nin din felsefesi ile ilgili olan kitapları *The Natural History of Religion (Die Naturgeschichte der Religion)* 1757 ve ölümünden sonra yayınlanan *Dialoge über Natürliche Religion*, Deizme eğilim gösterirler.

Fransız deistler içinde François Marie Arouet Voltaire (1694 – 1779), Newton fiziği ve tabiat kanunu fikrini esas alan bir doğal din anlayışını savunmuştur. Evrensel çekim yasasından hareketle Newton fiziğini yorumlayan Voltaire, Tanrı'nın sürekli yaratıcılığı inancı fikri ile evrendeki tabii süreklilik fikrinin çeliştiğini savunarak, Deizme ulaşmıştır.

Voltaire "Tanrı düşüncesinden başka her şey saçmadır. İsa adlı bir Yahudi'ye ne gerek var?" derken, Cenevreli filozof Jean – Jacques Rousseau (1712 – 1778) ise Voltaire'in akılcı ve katı Deizm anlayışını romantik ve esnek bir anlayışa sürüklemiş ve şöyle demiştir: "Din, yüksek bir varlığın bizlere verdiği yüce bir duygudur ve onu din adamları gibi gereksiz aracılar bozmamalıdır."

Rousseau'ya göre, insanda doğuştan mevcut olan iyilik ve adalet duygusu, sonradan kötülüğe ve eşitsizliğe dönüşebilmekte, ancak insanın tabiatında var olan ışık, ona yeniden yol gösterebilmektedir. Bu görüş, Hıristiyanlığın doğuştan günahkâr insan anlayışına ve dolayısıyla İsa'nın kurtarıcılığı inancına aykırıdır. Ayrıca kilisenin yol gösterici rolünü ve ruhani otoritesini reddederek, bunun yerine akli aydınlanmayı koymaktadır.

Voltaire "Tanrı düşüncesinden başka her şey saçmadır. Tanrı olmasa idi, biz onu icat etmek zorunda kalacaktık, ama bütün tabiat Tanrı'nın var olduğunu bize haykırmaktadır." demiştir.

Fransız deistlere göre, "*Eğer Tanrı, rasyonel bir evren yaratmış ise, bu evren ancak insanın nedenleri kavraması anlaşılabilir. Bu da, Tanrı'nın da rasyonel olduğu anlamına gelir. Eğer Tanrı rasyonel ise, -bu durumda mistisizme, batıl itikatlara, dualara ve hatta İsa ile İsa'nın tanrısallık vasfına gerek kalmaksızın, nedenlerin çözülmesi de anlaşılır kılınabilir.*" Bu görüşten hareketle Hıristiyanlığın törelerini, simgelerini ve doğa-üstü kabullerini terk eden deistler, benimsedikleri yeni inanç sistemine **Yüce Varlık Kültü** adını vermişlerdir.

Kilise çevreleri Deizmi karalamak için "*köklerini Masonluktan alan*" gibi göndermeler kullanmışlardır. Devrin Mason aleyhtarı ünlü isimlerinden biri olan Cizvit rahibi S. M. Pachtler "*Taht ve Sunağa Karşı Sessiz Savaş veya Masonluktaki Olumsuzluk"* isimli kitabında Deizmden "*1717 tarihli Mason cemiyeti patentli armağan*" şeklinde söz etmektedir.[58]

Hermann Theodor Hettner (1821 – 1882) ise *18. Yüzyıl Edebiyat Tarihi* isimli yapıtında Deizmi "*İngiliz Masonlarının Derindeki Misyonu"* diye tanımlamaktadır.[59]

Almanya'da Deizm aydınlanma çağında çok fazla yaygınlaşamamıştır. Gizli *Illuminati* örgütünü kuran, hukuk profesörü, filozof Johann Adam Weishaupt (1748 – 1830) ile doğu dilleri uzmanı Hermann Samuel Reimarus (1694 – 1768) başta akla

58 http://freimaurer-wiki.de/index.php?title=Spezial%3ASuche&profile=default&search=pachtler&fulltext=Search.

59 http://freimaurer-wiki.de/index.php/Deismus.

gelen deistlerdir. Reimarus, İncil'i eleştirmenin yolunu açmış, ancak toplum içinde ön planda olmak istememiştir. 1774 – 1778 yıllarında Lessing tarafından yayınlanan fragmanları olan *Fragmente eines Unbekannten*, aydınlanma ile Deizm konularında tartışmaları tetiklemiştir.

Bir Mason olan Prof. Dr. August Wolfstieg (1859 – 1922), *Masonluğun Felsefesi* (Die Philosophie der Freimauerei) isimli eserinde, "Kardeşlerin büyük bir bölümünün, Masonluk anlayışları yönünden önemli ölçüde Deizmden beslendiklerini" öne sürmüştür.

ABD'deki deist düşünürlerden en önemlisi siyasi aktivist, yazar, siyaset kuramcısı Thomas Paine (1737 – 1809)'dir. Paine *Akıl Çağı* isimli eserinin ilk bölümünde Hıristiyanlığın, özellikle kurtuluş akidesi ve vahiy anlayışını eleştirir. İncil'deki vahiy, mucize, enkarnasyon ve evren hakkındaki görüşleri açıkça reddetmekte; astronomi biliminin ortaya koyduğu evren anlayışı ile uyuşmazlığı irdeleyerek, diğer deistler gibi bilime verdiği önemi sergilemektedir. Kitabının ikinci bölümünde doğal din anlayışını açıklar. Böylece birinci bölümde yıkmaya çalıştığı vahiye dayalı Hıristiyanlık yerine ikinci bölümde aklı esas alan doğal din sistemini anlatmaktadır.

Deizmi destekleyen argümanlar.

Deist düşünürler, yüce varlık sonucuna aşağıda sıralanan argümanlar aracılığı ile ulaşırlar:

a) Kozmolojik Argüman: Bu argüman, ilk neden ve nedensellik kanıtıdır. Deterministik dünyada hiçbir şey, nedensiz olarak meydana gelmez. Her şeyin bir nedeni vardır; her bir neden, başka bir nedenin sonucudur. Diğer bir deyişle var olan her şeye, kendisinden önce gelen bir şey neden olmuştur. Bu nedenlere bakarak, ilk nedene kadar ineriz ve nedeni bulunmayan Tanrı'ya ulaşırız. Tanrı var olma nedeni bulunmayan temel tek varlıktır.

b) Doğa Yasası Argümanı: Bu argüman teolojik argümanın farklı bir biçimidir. Doğa yasası argümanına göre doğada tutarlı ve tahmin edilebilir doğa yasaları olduğu için, bu yasaları yürürlüğe koyan bir de yasa koyucu olması gerekir. Bu yasa koyucu yüce bir varlıktır.

c) Teleolojik Argüman: Bu argümana, dizayn ya da tasarım argümanı da denir. Bu argüman uyarınca, doğal dünyaya bakınca her şeyin kendi işlevini yerine getirecek şekilde en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiş ve ayarlanmış olduğu görülür. Bu da, sistemi düzenleyen üstün bir varlığın kanıtıdır.

d) XX. yüzyılda kuantum kuramının gelişmesi ile birlikte, evrende her şeyin determinizm (sebep sonuç ilişkisi) ile açıklanamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle evrenin doğasının belirlenirci mi yoksa belirlenemezci mi olduğu çokça tartışılmış ve kuantum mekaniğinin farklı yorumları ortaya atılmıştır. Ön-bilimsel nitelikte ortaya

çıkan bu yorumlar daha sonra bilimsel bilginin sentezlenmesine ve çeşitli teorilerin hem düşünce deneyleriyle hem de yüksek enerjili parçacık hızlandırıcıların, dev teleskopların, dedektörlerin ve uzay sondalarının kullanıldığı gözlem ve deneylerden elde edilen sonuçlarla matematiksel formülasyonlara oturtarak ispatlamasına önayak olmuştur. XX. yüzyılda gelişen bilimsel keşifler (1915 genel rölativite kuramı, 1929 kırmızıya kayma, 1964 kozmik mikrodalga arka plan ışıması) göz önüne alınınca, bildiğimiz evrenin Büyük Patlama ile bir başlangıcı olduğu kanıtlanmıştır. Kuantum mekaniğinin çoğul dünyalar yorumuna göre gerçekliğin kendisi olarak tüm kâinat için tek ve evrensel bir dalga fonksiyonu mevcuttur. Bu evrensel dalga fonksiyonu her şeyin dalga fonksiyonu olarak, bildiğimiz dünyamızdaki bütün olasılıkları ve hatta bunun dışında evrilmesi olası bütün dünyaları kapsamaktadır.

Günümüzde Deizm anlayışı.
Günümüzde "modern deistler", eski Deizm inanışını, modern felsefe ve güncel bilimsel birikim ile harmanlamaktadırlar. Bu doğrultuda birçok yeni inanış ortaya çıkmaktadır. Eski Deizm anlayışında, Tanrı ile kişisel bir diyalog / karşılaşma mümkün gösterilirken, günümüz anlayışında Tanrı'nın insanüstü olduğu ve Tanrı'yı anlamanın insan mantığı sınırları içinde olmadığına inanılmaktadır. Diğer bir deyişle, bu anlayışa göre Tanrı, Mutlak'tır; yaratılanlar ise görecedir. Dolayısıyla, görece hiçbir varlık Mutlak'la kıyaslanamayıp, oranlanamayacağı için, Mutlak, hiçbir şeyle, hiçbir tarzda, hiçbir yolda ilinti ve kıyas kabul etmez. O'na hiçbir değer takdir edilemez. O Mutlak olduğundan, görece olan varlıkların sıfatlarıyla ifade edilemez. Dolayısıyla, kıyasa ve oranlamaya dayalı anlayış ve kabullerine göre O'na yakıştırılacak bir sıfat ne kadar yüksek düzeyli kabul edilirse edilsin ve ne kadar ideal olursa olsun, O'nu ifade edemez.

Deizmde evrene müdahale etmeyen Tek Tanrılı standart yalın Deizm konsepti hâkimdir. Ancak her inanışta olduğu gibi Deizm'de de zamanla farklılıklar oluşmuştur. Sonradan ortaya çıkan inançlar ya da akımlar anlam karışıklığı oluşmaması amacıyla başlarına ek veya isim getirilerek ifade edilir. Bunlar **pandeizm, pan-endeizm, polideizm, Hıristiyan Deizmi, felsefi Deizm, bilimsel Deizm, spritüel Deizm, proses Deizm, hümanist Deizm, birleşik Deizm** gibi Deizmden türeyen ya da başka inançlarla birleştirilmiş alt dallardır. Ayrıca amorian Deizm, pagan Deizmi gibi Deizmin bazı küçük alt kategorileri de mevcuttur

Deizmin İslamiyet ile ilişkisi.
Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk (1951 – 2016), Kur'an'ın Deizmi teşvik eden, terviç[60] eden bir kitap olmadığını, ama ona kapı aralayan bir kitap olduğunu söylemektedir.

60 terviç etmek: bir düşünceyi desteklemek.

5. Agnostisizm veya Bilinmezcilik veya Bilinemezcilik.

Teolojik anlamda, bir Yüksek Merci'nin[61], örneğin Tanrı'nın, varlığının ya da yokluğunun, bunun yanı sıra da bilimsel olarak evrenin nereden türediğinin bilinmediğini veya bilinemeyeceğini ileri süren bir *felsefi akım*dır. Bu akımın takipçilerine *agnostik* veya *bilinemezci* denir.

Agnostisizm insan bilgisinin, anlayışının ve kavrayışının, prensip olarak, sınırlı olduğunu ortaya koyar. Deneyüstü / aşkın[62] varlıklar veya prensiplerin olası varoluşları da inkâr edilemez.

Ateizm Tanrı'nın var olmadığını veya var olmayacağını savunurken, Agnostisizm Tanrı'nın var olup olmadığının bilinmediğini veya bilinemeyeceğini savunduğu için, bazı araştırmacılar için Ateizm ile Agnostisizm, diğer tüm dinsiz felsefeler ile aynı kategoride kabul edilir. Bazı kaynaklar ise, Agnostisizmi *tarafsızlık* olarak sınıflandırırlar. Etimolojik olarak, Eski Yunanca "olumsuzluk ön-eki olan "an" ve gene Eski Yunanca "bilen, bilgisi olan" anlamına gelen "gnostika" sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur.

Agnostisizm sözcüğünü 1869 yılında ilk olarak İngiliz biyolog Thomas Henry Huxley (1825 – 1895) kullanmıştır. Huxley agnostik sözcüğünü hem geleneksel Yahudi – Hıristiyan Tanrıcılığı hem de Tanrıtanımazlık öğretisini reddederek, Tanrı'nın varlığı sorununu ortaya bırakan düşünürler için kullanmıştır. Terim, daha sonraki dönemlerde bütün bilinmezci öğretileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Agnostisizm, tarihsel olarak bilimin denetiminden geçmemiş düşüncenin düştüğü büyük yanılgılara tepki olarak ortaya atılmıştır. Huxley'in yanı sıra, çok daha erken dönemlerdeki düşünürlerin de agnostik anlayışlara sahip oldukları bilinmektedir.

Hint mitolojisindeki Veda'ların en eski, en önemli ve ilk bölümleri olan Rigveda[63], Teoizmin kurucusu olan Çinli filozof Laozi veya Lao Tse (ölümü M.Ö. 533), Atina'da M.Ö. V. yüzyılda para karşılığı felsefe öğreten gezginci felsefeciler ve gene Eski Yunan'da Sokrat öncesi düşünürler hep agnostik fikirler öne sürmüşlerdir. Milet'te yaşama veda eden ve Sofist'lerin kurucularından olan Protagores (M.Ö. 481 – M.Ö. 411) agnostik duruşunu şu şekilde ifade eder: "*Tanrı'lar üzerine bilgi edinemem, ne var oldukları ne var olmadıklarını, ne de nasıl ne biçimde olduklarını anlayabilirim. Bilmeyi engelleyen çok şey var. Gizlilik, bulanıklık, insan ömrünün kısalığı gibi… Her şeyin ölçüsü insandır, var olanların varoluşunun, var olmayanların var olmayışının… Her biri bana nasıl görünüyorsa benim için öyledir, sana nasıl görünüyorsa senin için*

61 höhere Instanz.

62 Transzendez.

63 M.Ö. III. yüzyılda yazıya aktarılmaya başlandığı tahmin edilen Rigveda, 1.028 ilahi içerir ve Tanrı'lara şükür ve saygı için yazılmış on kitaptan oluşur.

de öyle… Her iş için birbirine karşıt iki söz söylenebilir…"
İslam felsefesinde de agnostik akıma rastlanmaktadır. Ömer Hayyam'ın aşağıdaki dörtlüğü Agnostisizme güzel bir örnektir.

Varlığın sırrı sanki senden, benden,
Bir düğüm ki ne sen çözebilirsin, ne ben.
Bizimki perde ardında dedikodu:
Bir indi mi perde, ne sen kalırsın, ne ben.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda David Hume, Immanuel Kant ve Danimarka'lı filozof ve teolog Soren Kierkegaard (1813 – 1855), Tanrı'nın varlığını ispatlamaya çalışan görüşlere karşı davranış sergilemişler, Tanrı'nın var olduğunu ya da var olmadığını göstermenin mümkün olmadığını savunmuşlardır. ABD'li hatip, aktivist ve politik lider Robert G. Ingersoll (1833 – 1899), konuyla ilgili yazıları nedeniyle "Great Agnostic" olarak adlandırılmıştır.

Britanyalı filozof Bertrand Russell (1872 – 1970), 1927'de kaleme aldığı "Ben Neden Hıristiyan Değilim" adlı denemesi Agnostisizm felsefesinin bir klâsiğidir. Russell'in daha sonraki bir çalışması "Ben Bir Ateist veya Agnostik miyim" ismini taşır. Russell'in tarif ettiği agnostik bakış açısına göre, Tanrı'nın varlığı ve dünya-ötesi yaşam hakkında, mevcut dinlerin öne sürdüğü iddiaların günümüzde doğrulanması mümkün değildir. Dolayısıyla herhangi bir dine mensup olmak anlamsız görülebilir. Öte yandan Agnostisizm kendini, "Tanrı kesinlikle yoktur" diyen Ateizmden de ayrı tutar.

Ateist olarak bilinen Russell, kendisini felsefî açıdan agnostik olarak tanımlar. Çünkü, der, her şeye rağmen Tanrı'nın yokluğunu kanıtlayacak bir delil mevcut değildir.
Agnostisizmin agnostik Ateizm, agnostik Teizm, apateizm (pragmatik Agnostisizm), ignostisizm, kuvvetli Agnostisizm, zayıf Agnostisizm gibi alt dalları vardır.

Zayıf Agnostisizme göre hiç kimsenin Tanrı hakkında bir bilgisi yoktur; ancak bu belki bilinebilir. Güçlü Agnostisizme göre ise, Tanrı hiçbir şekilde bilinemez. Agnostisizm genel olarak olaylara kuşkucu yaklaşır, kuşkucu sorular sorar ve yanıtları kuşku içinde bulmaya çalışır.

Apateizm veya Tanrı-umursamazlık veya Pragmatik Ateizm.
Herhangi bir inanca karşı olan ilgisizlik olarak tanımlanmaktadır. Apateist, Tanrı(lar)ın var olup olmadık(lar)ıyla ilgili bir yargıya katılıp katılmamakla ilgilenmemektedir. Apateizm, Tanrı(lar)ın varlığına veya yokluğuna yönelik belirli bir tutumu tanımladığından, hem Teizm kapsamında hem de Ateizm kapsamında değerlendirilebilir.

Geçmişten günümüze, pragmatik Ateizm kimi kişiler tarafında bilinçli cahillik veya sorumsuzluk olarak değerlendirilip, apateist olduğunu beyan edenlerin "Tanrı, etik değerler, sosyal sorumluluklar yokmuş gibi davrandıkları, görevlerini göremezden gelerek hedonizm'i benimsedikleri" iddia edilmiştir. Fransız filozof, Katolik Etienne Borne (1907 – 1993)'a göre, "Pragmatik Ateizm, Tanrı'nın varlığının reddi değil, tümüyle Tanrı'sız yaşamak" demektir. XXI. yüzyılda ABD'li aktivist gazeteci Jonathan Rauch (1960 -) "Apateizm, büyük bir sivil ilerleme olduğu için kutlanmalıdır. Tanrı adına sergilenen birçok vahşetin refere edildiği din hafife alınmış, sosyal güçlerin en bölücüsü ve en acımasızı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle apateizmin tembellik olduğu önyargısında bulunulmamalıdır. Tam aksine, dini zihniyeti disipline etmeye çalışan kararlı bir kültürel çabanın ürünüdür ve genelde Spritüalizm tutkusunda uzmanlaşma yönündeki kararlı bir kişisel çabayı da içermektedir. Bu bir sapkınlık değil, bir kazanımdır." demektedir.

Bir apateist, bu yöndeki kararını aşağıda sıralanmış perspektiflerden biri veya birden fazlası aracılığı ile vermektedir:

a) Ahlak anlayışının toplum içinde zaten var olması ve insanın toplum yaşamının bir parçası olması için, din bağlantısının olmadığı gerekmediği düşüncesi. Bir apateist, dinsel inancın dünyadaki birçok insan için "konfor" sağladığının farkında olmakla beraber, ahlak değerlerinin yeterliliği için dine gerek duymaz ve onsuz yaşayabilir. Bu anlayış *ahlaki apateizm* olarak da bilinir..
b) Bütün dinlerin aynı değerde olduğu görüşüne *kayıtsızlık / ilgisizlik* adı verilir. İngilizcede bu sözcüğün bu bağlamda kullanımının popülerleşmesi, Alman dilindeki en önemli felsefi eser olarak kabul edilen Kant'ın 1871 yılında yayınlanan *Saf Aklın Eleştirisi* çalışması sonrasıdır. Kant'a göre apateizm, herhangi bir felsefî pozisyonu kabul etmenin mantıksızlığını savunan skeptisizm'in bir uç noktasıdır. Katolik kilisesine göre ise, bu tür bir mutlak "indifferentisizm", sonuçta herhangi bir görüşü kabullenme isteği ile nihayetlenecektir. Ulaşılacak sonuç, kişinin ahlaki durumu ile ilişkilendirilebilinir. ABD'li felsefeci, yazar, bilişsel bilimci Daniel Dennett (1942 -) yaygın inançlara bağlı insanların çoğunun bu inanç uygulamalarına sadece sosyal katılım gösterdiğini ve felsefî açıdan apateist olduklarını varsaymaktadır.
c) Konuya bilimsel açıdan bakan ve koşulsuz inançlılığı eleştiren bir argüman, her şeye gücü yeten Tanrı(lar)ın, gerçekten insanoğlunun kendisine inanmasını istiyor olsa idi, konuyu insanların yorumlamasına bırakmayacağı işaretler göndererek insanlık hakkındaki planını (veya planının olmadığını) açıklayabileceğini öne sürer. Dolayısıyla Tanrı(lar)ın, insanoğlunun kendisine inanıp inanmamasının umurunda değil gibi göründüğü için, apateistler de iyi bir sebep bulmadıkları sürece, Tanrı(lar)'a inanıp inanmamayı umursamayacaklardır.

XVIII. yüzyılda Fransız filozof ve yazar Denis Diderot (1713 - 1784) ateist olarak addedildiğinde, Tanrı'nın var veya yok olmasının umurunda olmadığını söyler. Voltaire'ye cevap olarak "Baldıran otunu maydanoz ile karıştırmamak önemlidir, bir Tanrı'ya inanmak veya inanmamak hiç de önemli değil" şeklinde yazmıştır. Jonathan Rauch ise, apateizmi "kişinin kendi inançlarını çok önemsememesi, başkalarınınkini ise hiç önemsememesi" olarak tanımlamıştır.

Agnostisizm ile Teizm.
Agnostisizm, Teizmi teşvik eden bir anlayış olmamasının yanı sıra Teizme kapı aralayan bir yapıdadır. Çünkü Tanrı'nın varlığını kesinleştiremeden de bir Tanrı'ya inanılabileceğini söylemektedir (epistemolojik mantık açısından muhtemelen var olduğunu kabul etmektedir). Uygulamada agnostikler Tanrı'nın varlığına eleştirel şekilde yaklaşmaktadırlar. Teizmdeki (Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) Tanrı'nın varlığının ispatı, vahiy bilgisi ve dinlerde nakledilen mucizeler ile Yüksek Varlıkların var olmalarını kanıtlayan diğer argümanlar, agnostiklerin "bilimsel denetimleri"ne takılmaktadır. Çürütülemeyecek bir Tanrı teorisi, agnostikler açısından içinde yanlışlanabilir argümanlar bulunmaması nedeniyle bilimsel değildir. Bu tipik olarak bir **Russell'in Çaydanlığı** örneğidir.

Russell'ın Çaydanlığı, diğer bir adıyla **Göksel Çaydanlık**, Russell tarafından dinlerin yanlışlanamaz savlarının yanlışlanması görevinin kuşkuculara düştüğü görüşünü çürütmek amacıyla ileri sürülen bir benzeşimdir. Illustrated dergisinin 1952'de içeriğine kattığı (ama hiç yayımlamadığı) "Bir Tanrı var mı?" isimli makalesinde, Russell aşağıdakileri söyler: "*Eğer ben Dünya ve Mars arasında eliptik bir yörüngede Güneş'in etrafında dönen porselen bir çaydanlık olduğunu öne sürseydim ve bu çaydanlığın en güçlü teleskoplarımızla bile tespit edilemeyecek kadar küçük olduğunu ekleyecek kadar da dikkatli olsaydım, kimse bu görüşümün tersini kanıtlayamazdı. Ama devam edip de bu savımın yanlışlanamaz nitelikte oluşundan dolayı insan aklının ondan kuşku duymasının kabul edilemez bir küstahlık olacağını söyleseydim, herkes haklı olarak saçmaladığımı düşünürdü. Ancak, eğer böyle bir çaydanlığın varlığı eski kitaplarca onaylansaydı, her pazar günü kilisede kutsal gerçeklik olarak öğretilseydi ve okullarda çocukların beynine kazınsaydı, onun varlığından kuşku duymak bir gariplik belirtisi olarak görülür ve o kuşkuyu duyan kişi, yakınçağda bir ruh doktoruyla, daha önceki çağlardaysa bir Engizisyon yargıcıyla görüştürülürdü.*" Daha sonraları Dawkins *Bir Şeytanın Papazı* isimli kitabında "çaydanlık" fikrini daha ileriye götürür: "*Organize dinlerin, açık düşmanlığımızı hak etmesinin nedeni şudur ki, Russell'ın çaydanlığına olan bir inancın aksine, din güçlüdür, etkilidir, vergiden muaftır ve kendini korumaktan aciz küçük çocuklara sistematik biçimde aşılanır. Çocuklar gelişim yıllarını çaydanlıklar hakkında manyakça kitaplar ezberleyerek harcamaya zorlanmazlar. Devletin okulları, ana-babaları yanlış biçimdeki çaydanlıklara*

inanmayı tercih eden çocukları okul sisteminin dışında tutmaz. Çaydanlığa inananlar, çaydanlığa inanmayanları ya da çaydanlık kâfirlerini veya çaydanlık sapkınlarını hatta çaydanlığı inkâr edenleri ölümüne taşlamaz. Anneler çocuklarını, bir değil de üç çaydanlığa inanan çaydanlık-gâvuru eşlerle evlenmemeleri için uyarmaz. Önce sütü koyanlar, önce çayı koyanların dizlerini parçalamaz.

Agnostisizm ile Ateizm.
Bazen Agnostisizm hatalı olarak Ateizm ile eşleştirilmektedir. Burada iki temelden farklı teori söz konusudur. Agnostisizmde Tanrı'nın varlığı konusunda belirli sorular prensip olarak formüle edilemezler. Ateizmde ise, Tanrı'nın var olmadığı kanaati hâkimdir. Bu nedenle Agnostisizm felsefî bir temel bakış açısı iken, Ateizm Teizmin zıddı olan bir görüşü dile getirir.

Huxley agnostik kavramını hem geleneksel Yahudi – Hıristiyan Tanrı'cılığını, hem de tanrıtanımazlık öğretisini reddederek Tanrı'nın varlığı sorunsalını ortada bırakan düşünürler için kullanmıştır. Terim daha sonraki dönemlerde genelleşerek, tüm bilinmezci öğretileri kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Agnostisizmin, tarihsel olarak bilimin denetiminde yoksun insan düşüncesinin düştüğü büyük yanılgılara bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Agnostisizmin eleştirisi.
Teist görüş açısı uyarınca, tabii teoloji Agnostisizme temel bir eleştiri getirmektedir: Teizme göre, ilâhî açıklamalara başvurmadan Tanrı'nın varlığı insan aklı ile ispatlanamaz.

Bilgi felsefesi, metafizik, siyaset ve ruhun ölmezliği konularındaki yazıları ile skolastik felsefeye önemli katkılar yapan Aquinas'lı Thomas, *Summa Contra Gentiles* isimli eserinin 1. Cildinin 12. Bölümünde Agnostisizm (bu kelimeyi zikretmeden) konusuna eğilir. Thomas'ın görüşüne göre, Tanrı'nın ne olduğu ispat edilemez, ancak Tanrı'nın varlığı açık ve nettir. Bu görüş, daha sonraları Kant gibi birçok filozof tarafından, Tanrı'nın varlığının ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir olduğu için, reddedilmiştir.

Papa XVI. Benedictus olarak bilinen Joseph Ratzinger için Agnostisizm sadece teorik düzeyde bir kavram olup, pratik anlamı bulunmayan bir seçenek olup, bir sabun köpüğü insanın elinden kayıp gitmektedir. Tanrı'nın varlığı hakkındaki soruya karşı insan çekimser kalamaz, evet ya da hayır demelidir. Bu cevabının sonuçlarına, yaşamının en küçük detaylarında bile katlanmak zorundadır.

Ateistler de Agnostisizmi şiddetle eleştirirler. Dawkins *Tanrı Yanılgısı* isimli kitabında, birçok bilimsel soruda elbette ki makul ölçüde Agnostisizmin bulunması

gerektiğini kabul eder. Ancak Tanrı'nın varlığı sorunsalında, var olmasının veya var olmamasının eşit olasılıklı seçenekler olmadığını söyler. Kendisinin de gerçekte[64] bir ateist olduğunu belirtir. Tanrı'nın var olmasının ihtimal dışı göründüğünü, bu nedenle yaşamını, Tanrı'nın var olmadığı varsayımı altında sürdürdüğünü vurgular.

6. Materyalizm veya Özdekçilik veya Maddecilik.

Materyalizm epistemolojik[65] ve ontolojik[66] bir duruş olup, her şeyin maddeden, maddenin kurallarına uygun şekilde oluştuğunu; bilinç de dâhil olmak üzere bütün görüngülerin[67] maddi etkileşimler sonucu oluştuğunu öne süren, a priori[68] olan hiçbir metafiziksel kavram kabul etmeyen felsefi kuramdır. Diğer bir deyişle madde, var olan tek tözdür[69]. Maddecilik, "*fiziksel maddenin tek veya esas gerçeklik olduğu*" yönündeki kuramdır. Materyalizm'de, düşünce, duygu ve bilincin maddesel kökenlere dayandığına inanılır. İnsanların da içinde bulunduğu evreni ve olagelen tüm süreçlerin Tanrı'dan bağımsız olageldiği yönünde açıklamalarda bulunur. Çağdaş felsefede fizikalizm[70], çoğu zaman materyalizmin yerine kullanılmaktadır.

Maddeci kuram **monist** varlıkbilim sınıfına ait olması nedeniyle, **düalizm**[71] veya **plüralizm**'den ayrılır.

Felsefe okulları, genel olarak, birbirine taban tabana zıt iki ana kategoriye ayrılırlar: İdealizm ve maddecilik. Bu iki temel okulun temel önermeleri gerçeğin doğası hakkında olup, "Gerçeklik neyden meydana geldi ve aslı nedir?" sorusunu açıklamak iddiasındadırlar. İdealistler için ruh veya bilinç, akıl esas iken; maddeciler için madde asıl olup, ruh ya da bilinç, bu asıl olanın sonucu olarak doğan ve ikincil olandır.

64 de facto.

65 epistemolojik: bilginin doğası, kaynağı ve kapsamı ile ilgilenen felsefe kolu.

66 ontolojik: temel sorunu varlık ya da varoluş ile ilgili felsefe kolu.

67 görüngü: gözlenebilen, duyularla algılanabilen her şey, her olgu, her olay. (eşanlamlısı fenomen).

68 a priori: önsel, bilim ve felsefe dilinde ön-kabul anlamına gelir.

69 töz: değişmez gerçeklik, Substanz.

70 fizikalizm: Physikalismus, pyhsicalism.

71 düalizm: Türkçeye **ikicilik** olarak da çevrilen ve "iki" anlamındaki Latince "duo" sözcüğünden türetilmiş olan düalizm, birbirine indirgemeyen iki farklı tözün olduğunu savunan felsefî bir yaklaşımdır. Bu yönüyle tüm varlıkların tekbir tözden kaynaklandığını ileri süren tekçilik ve ikiden fazla sayıda töz olduğu iddiasındaki çokçuluk yaklaşımlarından ayrılır. Düalist öğretilerin tümünde (genelde birbirine zıt) iki temel madde yer alır ki, bu iki temel madde özellikle zıt güçler ya da varlıklar olabilir.

Genel anlamda dişi-erkek, iyi-kötü ya da aydınlık-karanlık olan bu çiftler, Çin düşüncesinde Yin-Yang, Hint düşüncesinde Tamus-Satva, Zerdüştilik inancında Ahura mazda-Angra mainyu olarak tasavvur edilir. Din biliminde düalizm, tüm varoluşu yaratan-yaratılanlar, öteki dünya-dünya, ruh-maddegibi zıtlıklarla açıklayan bir perspektif olarak anlaşılabilir.

Maddeciler, varoluşun insan bilinci gibi maddî olmayan kavramlarla temellendirilmesine karşı çıkarlar. Maddecilere göre, dış dünyanın gerçekliği sorgulanamayacağı gibi, inşa da bu maddi dünyaya bağlıdır. Örneğin, antik maddeciler, insan ruhunun beden-dışı ve ölümsüz bir varlık gibi düşünülmesini kabul etmezler. Maddecilik, insanı dış dünyanın bir parçası olarak görmesi ve insan bilincinin doğa üzerindeki egemenliğini kabul etmemesi yönüyle, determinizm düşüncesine paralellik gösterir.

Maddeciliğin Tarihsel gelişimi.
Varoluşçu akımın teorisyenlerinden Alman filozof ve psikiyatrist Karl Jaspers (1883 – 1969)'in *aksiyal çağ* olarak adlandırdığı M.Ö. VIII – M.Ö. II. Yüzyılda maddecilik birbirinden habersiz bir şekilde Avrasya'nın farklı bölgelerinde gelişir. Antik Hint felsefesinde maddecilik antik dönem filozofu Ajita Kesakambali (M.Ö. VI. yüzyıl), Payasi, Kanada'nın çalışmaları ile ve Carvaka'nın felsefe okulunun önermeleri ile M.Ö. VI. yüzyılda gelişmeye başlar. Antik Çin'de Xun Zi (M.Ö. 312 – M.Ö. 230) gerçekçilik ve maddecilik üzerine kurulu Konfüçyüs'cü bir öğreti geliştirir.

Bu dönemde Antik Yunan'da Anaksagoras (M.Ö. 500 – M.Ö. 428), Epiküros (M.Ö. 341 – M.Ö. 270) ve Demokritos (M.Ö. 460 – M.Ö. 370) gibi filozoflar maddeciliğin temellerini atarlar. Lukretios 'un Latince şiiri *De Rerum Natura*, Demokritos ve Epiküros'un mekanik felsefelerini anlatır. Bu görüşe göre var olan her şey madde ve hiçliktir ve bütün varlıklar atom adı verilen küçük parçacıkların hareketleri ve birleşmeleri sonucunda oluşur.

Hint maddeci Jayaraashi Bhatta (M.S. VI. yüzyıl) *Bütün İlkelerin Devrilmesi* isimli çalışmasında Nyaya Sutra epsitemolojisini çürütür. Maddeci Carvaka felsefesi M.S. 1400'lerde yok olmaya başlar. Arap düşünür İbn-i Tufeyl (1106 – 1186) felsefi romanını *Hayy Bin Yakzan* (diğer adı ile *Esrarü'l-Hikmeti'l-Meşrikiye*) maddeci düşünce üzerine kaleme almıştır.

XVII. yüzyılda, aydınlanma çağında, Fransız düşünür, matematikçi Pierre Gassendi (1592 – 1655), doğa bilimlerini düalist bir temele oturtmaya çalışan René Descardes'e karşı maddeci geleneği temsil etmiştir. Onu maddeci ateist Fransız rahip ve filozof Jean Meslier (1664 – 1729), Fransız hekim filozof Julien Offroy de La Mettri (1709 – 1751), Alman kökenli Fransız filozof ve yazar Paul-Henry Thiry Baron d'Holbach (1723 – 1789), Denis Diderot, Alman filozof ve ahlakçı Ludwig Andreas Feuerbach (1804 – 1872) ve İngiltere'de John Stewart izlemişlerdir.

Schopenheuer'e göre maddecilik yanlıştır, çünkü *bilen özneyi, ancak bu öznenin bilmesinden yola çıkarak var olan ve bu bilmeye göre var olan şeyle açıklamalıdır. Maddecilik, dolayımsız olanı dolayımlı olan yani daha fazla bilineni daha az bilinenle*

açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenle Schopenhauer, maddecilikten "kendini hesaba katmayan felsefe" olarak bahseder. Schopenhauer'e göre zihin ve madde, (diğer bir deyişle özne ve nesne) karşılıklı olarak birbirine bağlıdır. Özne ve nesne farklı yanlardan görünen aynı şeydir. Ele alınan ve elde edilen dünya, "düşünce ve yer kaplamaya" ya da"zihin ve maddeye" bölünemez.

Materyalizmin eleştirisi:
Materyalizm her dönemde eleştirilmiştir. Materyalizmin farklı akımlarının tartışılmasının yanı sıra, an tartışma Materyalizm ile idealizm arasında geçmektedir.

İdealizmin materyalizme getirdiği temel eleştirilerden birisi; insanın özgüven gibi, mental yeteneklerinin tümüyle sadece materiyalist düşünce ile açıklanamaz olmasıdır. Bunun yanı sıra idealizme materyalizmin getirdiği en önemli eleştiri, zihinsel algılanabilir ve gözlemlenen evrenin mental olaylara olan bağlılığını açıklayamamasıdır.

Teizm, Panteizm, Deizm, Agnostisizm ve Materyalizm hakkındaki temel kavramları bu şekilde irdeleyip, tarihsel gelişimlerine kısaca göz attıktan sonra, şimdi Masonluktaki Tanrı ve Din anlayışının evrimini ele alabiliriz.

7. Masonlukta Tanrı ve Din Anlayışının Evrimi.
Anderson Anayasasından önce, bazı metinler hazırlanmış ve bu metinler Mason'ların bilgisine sunulmuştur. Anderson Anayasasından önce Eski York Locası tarafından yayınlanan Eski Ahid'in 1. maddesinde şu ifadeye yer verilmekte idi: "*... Sizleri Tanrı'ya, Kutsal Kilisesine tapınmaya, değersiz insanların sözüne kulak verip düşüncelerinizde sapkınlığa, ayrılığa ve hataya kapılmamaya davet etmek zorundayım...*"

1722 yılında Londra'da J. Roberts Yayınevi "The Old Constitutions Belonging to the Ancient and Honourable Society of Free and Accepted Masons" isimli bir eser[72] yayınlar. Bu kitapta, o güne kadar elde edilebilen tüm masonik belgeler bir araya getirilerek basılmıştır. Masonik Tarih üzerine araştırma yapanlar, Anderson'un Anayasayı hazırlarken, bu belgelerden yararlandığını ve Anayasada Tanrı kavramını renksiz ve pasif bir biçime dönüştürdüğünü öne sürerler. Roberts Yayınevinin kitabındaki metinlerde "Tanrı'ya ve O'nun kutsal kilisesine saygı duyacaksın", "*you shall truly honour God and his holy Church*" şeklinde tam bir teist Tanrı anlayış varken, Anderson[73] bu anlayışı Anayasanın 1723 tarihli ilk versiyonunda

72 http://freemasonry.bcy.ca/history/old_charges/roberts_constitutions.html

73 **James Anderson** Londra'daki İskoç Presbiteryen Kilisesinin(Presbiteryenlik: Piskoposluğu reddeden İhtiyar Meclisince yönetilen Kalvinist sistem. Protestanların bulunduğu Reforme Kilise mensuplarına bu ad verilir. Mensupları Presbiteryanizmin havariler ta-

rafından vaaz edilmiş bir sistem olduğuna inanırlar. Modern Presbiteryen Kilisesi, reformdan etkilenmiş ve dini muhtariyet kazanmıştır. Bu akım, İsviçreli U. Zwingli tarafından başlatılmış, Fransız J. Kalvin tarafından geliştirilmiştir. 1572 yılında Kraliçe Elizabeth döneminde İngiltere'ye de ulaşmıştır.) vaizlerinden olup, 1680'lerde Kuzeydoğu İskoçya'da bulunan bir liman kenti olan Aberdeen'de doğmuştur. Londra'ya göçtüğü tarih net olarak belli değildir. 1712 ve 1715 yıllarında vaaz vereceği tarihler ve bölgeler gazetelerde yayınlanmıştır. Muhtemelen Londra'ya göç etmeden önce İskoçya'da tekris olmuştur. 1717 yılında Büyük Locanın kuruluşunda ismine rastlanmamaktadır. 1723 ve 1725'de Westminster'deki *Horne Tavern* Muhterem Locasının ve 1725 yılında *Lodge at Salomon's Temple, Hemmings Row* Muhterem Locasının listelerinde ismine rastlanmaktadır. Anayasanın ikinci baskısında, Montagu Kont'unun, Büyük Loca toplantısında Anayasadaki eski "gotik" anlayışa karşı olan memnuniyetsizliğini belirttiğini ve toplantıya katılmış bulunan James Anderson M. A. (Magister Artium) Kardeş e anayasayı üzerinde çalışmak üzere emanet ettiği belirtilmektedir. Anderson'un çalışmalarında oldukça aceleci davrandığı ve aynı yılın 27 Aralığında, 14 uzman Kardeş den oluşan bir komisyona hazırladığı taslağı sunduğunu biliyoruz. 17 Ocak 1723'de Wharton Dükünün Büyük Üstatlık otoritesi altında Anayasa son halini alarak Büyük Loca tarafından onaylanmıştır.

28 Şubat 1723 tarihli İngiliz Mason Magazini *Postboy*'da, bu metin "yeni bir yayın olarak" ilan edilerek serbest satışa sunulur. 1735 yılında Büyük Loca, Anderson'un bulunduğu bir toplantıda, kendisinden Anayasanın ikinci baskısını yayınlanması istenir. 25 Ocak 1738'de, kapsamına önceki Büyük Üstatları da alınmış bulunduğu Anayasanın revize edilmiş hali sunulur. Büyük Loca bu revize metni de onaylar. Bu gelişmelerin dışında Anderson'un kayıt altına alınmış masonik etkinlikleri yok denecek kadar azdır. Anayasanın ilk halinin ardından ortaya çıkan polemikler nedeniyle, Loca ziyaretlerine de muhtemelen ara vermiş ve 1735 yılında masonik camiada izine tekrar rastlanır.

Çevresi ile olan ilişkileri son derece mütevazı olup, 1720 yılında bütün varlıklarını kaybettiği için "Borçlular Kulesi"ne mahkûm edilmiş ve kendisini bu durumdan, iddia edildiğine göre, fidye bedelini ödeyerek Mason Kardeşler kurtarmışlardır. Londra'da popüler bir kişi olarak tanınır. Herhangi bir dinî statüsü olmamasına rağmen "Piskopos" Anderson olarak anılmaktadır. Genel olarak muhalif kanatta olmasına rağmen, resmi makamlarla ilişkileri iyi olup, Kraliçe Karoline tarafından lütuf hediyesi ile onurlandırılmıştır. Cenaze Töreni üzerine "Daily Post"da 2 Haziran 1739'da şu yazı çıkmıştır: "*Dün akşam, Bunhill Fields'de bir muhalif din adamı olan Dr. Anderson'un cenazesi defnedilmiştir. Cenaze beş muhalif din görevlisi ile Muhterem Desaguliers tarafından taşınmıştır. Onların arkasında bir düzine kadar Mason mezara kadar gitmişlerdir. Dr. Earl, müteveffanın ismini bir kez bile anmadan, yaşamın belirsizliği hakkında bir konuşma yapmış, ardından Mason Kardeşler matem duruşuna geçerek kollarını kaldırmışlar, büyük bir iç çekişle vefat edenin onuruna üç defa deri önlüklerine vurmuşlardır.*"

Anderson, Mason'luğa "eski Eski Yükümlülüklerin" temelini hediye etmiştir. Bu çalışmasında eski örneklerden ve özellikle İskoç modelinden yararlanmıştır. Anayasasının önsözü, pek değer taşımayan üzücü bir tarihin bölük pörçük parçalarından oluşur. Bahsettiği, kendi dönemindeki Büyük Loca'da gelişen olaylar, son derecede güvenilmezdir. Tarihçiler açısından Anderson Masonlukta bir önem taşımamasına karşın ismi, "Eski Mükellefiyetler"e temel teşkil eden Anayasa nedeniyle ölümsüzleştirilmiştir.

kökünden değiştirmiştir. Ayrıca, Roberts Yayınevince basılan belgelerde açıkça kraldan söz edilirken, bu anlayış Anderson Anayasasında "devlet büyükleri" şekline dönüştürülmüştür. Bu nedenle, ilk Anderson Anayasasındaki anlayışın Deizm'in çocuğu olmasa bile, Deizmden doğan bir tolerans düşüncesinin mirasçısı olduğu inancı hâkimdir.

Diğer bir deyişle, 1723 yılında hazırlanan Anderson Anayasasında, Masonluk, Hıristiyanlık tekelinden çıkartılmıştır. Anderson Anayasasının *Eski Yükümlülükler* adlı 2. Bölümünün birinci maddesi Tanrı ve din anlayışı hakkında olup, konuyu düzenlemektedir: "*... Mason, haiz olduğu imtiyaz sebebiyle ahlak kanununa itaat etmek zorundadır. Eğer Sanat'ı iyi anlıyorsa, hiçbir zaman ne ahmak bir Ateist, ne de dinsiz bir sefih olacaktır. Eski çağlarda Mason'lar bulundukları memleketin ve milletin nezdinde hangi din geçerli ise, o dinden sorumlu tutulurlardı. Şimdi herkes kişisel kanaatinde serbest bırakılarak insanları birbirlerinden ayırt edebilecek inançları ve unvanları ne olursa olsun herkesin ittifakla anlaştıkları dine bağlanmaları uygun görülmüştür. Bu sayede Masonluk ebediyen birbirlerinden uzak kalmaları mukadder olanlar arasında bir birlik merkezi ve insanlar arasında hakiki dostluğun kurulmasına imkân veren bir vasıta olmaktadır...*"[74]

Gerçekten, içinde peygamberlerin, mukaddes kitapların ve kilisenin olmadığı tek bir Tanrı fikri, tipik bir Deizm anlayışıdır. Bu anlayış, o dönemde Mason'lar arasında büyük tartışmalara neden olmuştur. Bazıları Deizmi benimserken, bazıları da Masonluğun Hıristiyani yönünden vazgeçememişlerdir. Bunun üzerine, 1723 tarihli Anderson Anayasasının Din ve Tanrı bölümü, 1738 yılında yeniden yazılmıştır:

"*Mason, taahhüdü dolayısıyla ahlak kanununa itaat etmekle mükelleftir. Hakiki bir Noaşit gibi Sanat'ı iyi anlıyorsa, hiçbir zaman ne ahmak bir Ateist, ne de dinsiz bir sefih olacak, ne de vicdanına karşı hareket edecektir.*"[75]

74 Bu metnin İngilizce orijinali şöyledir: "A Mason is oblig'd, by his Tenure to obey the moral Law; and if he rightly understands the Art, he will never be a stupid Atheist, nor an irreligious Libertine. But though in ancient Times Masons were charg'd in every Country to be of the Religion of that Country or Nation, whatever it was, yet 'tis now througt more expedient only to oblige them to that Religion in which all Men agres, leaving their particular Opinions to themselves; that is, to be good Man and true, or Men of Honour and Honesty, by whatever Denominations or Persuasions they may be distinguish'd, whereby Masonry becomes the Center of Union, and the Means of conciliating true Friendship among Persons, that must have remain'd at a perpetual Distance."

75 Bu metnin İngilizce orijinali şöyledir: "A Mason is obliged by his Tenure, to observe the Moral Law, as a true Noachida; and if he rightly understands the Craft, he will never be a Stupid Atheist nor an irreligious Libertine, nor act against Conscience. In antient Times the Christian Masons were charged to comply with the Christian Usages of each Country where they travell'd or work'd: But Masonry being found in all Nations, even of

Sözlük anlamı olarak Noaşit "Nuh'un buyruklarına uyan kişi" ya da "Nuh'un izinden yürüyen kişi" demektir. Nuh, tarihte teolojinin ilk ve özgün kurucusu olarak benimsenmiş olup, Noaşit olarak anılan inançlılarca benimsenen yedi buyruğu vardır:

1. Tüm putları reddedeceksin.
2. Tek "Gerçek Tanrı"ya inanacaksın.
3. Cinayet işlemeyeceksin.
4. Yakın akrabalarınla cinsel ilişkide bulunmayacaksın.
5. Çalmayacaksın.
6. Adil olacaksın.
7. İçinde kan olan et yemeyeceksin.

Anderson Anayasasına 1738 yılındaki değişiklikle yapılan diğer bir ekleme ise, özne olarak "bir Mason" yerine "*iyi ve Hıristiyan bir Mason*" teriminin kullanılmasıdır. Böylelikle, Masonlukta belirgin bir dinsel nitelik belirlenmiş olmaktadır. Bu metni, en iyimser bir görüşle, Masonluğun kapılarını semavi dinlere inananlar dışında kalanlara kapatması biçiminde anlamak yanlış olmayacaktır.

Anderson, Mason'luğa karşı yapılan saldırıları bastırmak üzere 1733 yılında yayınladığı bir kitapçıkta da Masonluğun anayasasının birinci yükümlülüğünün sonuna eklediği "tüm insanların üzerinde uyuştukları bir din" deyişinin, Hıristiyanlıktan başka bir şey olmadığını savunmuştur.

Anayasanın 1723 tarihli metni, Masonluğu Hıristiyan geleneği penceresinden gören salt operatif nitelikli Masonlarca hiç beğenilmezken, birinci yükümlülükte yer alan oldukça geniş dinsel tolerans ilkesini henüz içine sindiremeyen Spekülatif Masonlarca da pek benimsenmemiştir. Benzer bir etki 1738 yılında, Masonlukta tam bir inanç özgürlüğünü ve geniş bir dinsel toleransı savunanlar üzerine olmuştur. 1738 düzenlemesi, Masonluğun açık ve belirli bir dinsel niteliğinin de olması gerektiğini savunanların yüreklerini, hiç olmazsa biraz, serinletmiştir.[76]

Masonik çatı altında Tanrı'nın kavranmasındaki görüş ayrılığı çözülemeyince, İngiliz Masonlar ikiye bölünürler. 1751 yılında beş loca, ilk kurulan Büyük Locayı *Yeniler (Modern)* olarak niteleyerek, ismi *Antiens* olarak belirlenen, yeni bir Büyük Loca

divers Religions, they are now only charged to adhere to that Religion in which all Man agree (leaving each Brother to his particular Opinions) that is, to be Good Man and True, Men of Honour and Honesty, by whatever Names, Religions or Persuasions they may be distinguish'd. For they all agree in the 3 great articles of Noah, enough to preserve the Cement of the Logde. Thus Masonry is the Center of their Union and the happy Means of conciliating Persons that otherwise must have remain'd at a perpetual Distance."

76 https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=7780.0.

kurarlar. Geleneklerine bağlı kalmayı yeğleyen ve daha sonra kurulmuş bu "Eski"ler 1764 yılında oldukça Hıristiyani bir metin olan *Ahiman Rezon* adı verilen Anayasalarını kaleme alırlar[77]. Eskiler, Masonluğun gerçek adetlerini sürdürme iddiasında iken, "Modern"ler adını verdikleri diğerlerini geleneksel Masonluktan sapmış olarak değerlendirmişlerdir. 62 yıl süren bu ayrılık sürecinin sonunda, 1813 yılında, York ve İngiltere Büyük Locaları birleşerek İngiltere Birleşik Büyük Locasını oluştururlar. 1815 yılında, Anderson Anayasası'nın Din ve Tanrı'ya ilişkin bölümü yeni baştan kaleme alınarak düzenlenir: "*...Mason herkesten daha iyi olarak bilmelidir ki, Tanrı insanların gördüğü gibi görmez. Çünkü insan dış görünüşü görür. Ama Tanrı kalplere nüfuz eder. Bunun içindir ki, Mason vicdanının sesinin aksine hareket etmemekle yükümlüdür... Ana şart ki; Evrenin Ulu Mimarına inansın ve ahlakın mukaddes görevlerini yerine getirsin. Mason'lar her inançtaki erdemli insanlara kardeşlik sevgisi ile bağlanırlar...*" Anayasanın bu şekilde kaleme alınmış şekli günümüzde de geçerlidir.[78]

Görüldüğü gibi, 1723 yılındaki liberal Din ve Tanrı anlayışı, 1815 yılında terk edilmiştir. 1815 yılı metnindeki Din anlayışının, kutsal kitaplarda belirtilen inzal edilmiş (indirilmiş) dinler olduğu hususunda masonik camiada bir görüş birliği oluşmuştur ve bu görüşe katılmayanlar ya da karşı çıkanlar, masonik düzen dışında bırakılmışlardır. İngiltere Birleşik Büyük Locasının Uruguay Büyük Locasına yazdığı bir mektupta şöyle denilmektedir: "*... Gerçek Masonluk, Tanrı'nın varlığına inancı koruyup yaymaktır... Aramıza kabul edilenin üzerine el basılarak tarikata bağlılık andı içebileceği ...*"

1815 senesinden sonra, günümüze kadar Anderson Anayasasının Din ve Tanrı'ya ilişkin metninde bir değişikliğe gidilmemiştir. Günümüzde, Geleneksel Masonluğun

77 Ahiman Rezon, koyu Hıristiyan anlayışını benimsemiş bir metin olup, kilise önde gelenlerine itaat ve bu kişiler tarafından toplanan kutsal yazılara inanç gibi koşullar içermektedir. Günümüzde ABD'deki bazı Büyük Loca'ların Anayasaları Ahiman Rezon temellidir.

78 Bu metnin İngilizce orijinali şöyledir: "A mason is obliged by his tenure, to obey the moral law; and if he rightly understand the art he will never be a stupid atheist nor an irreligious libertine. He, of all man, should best understand that God seeth not as man seeth; for man looketh at the ourward appearence, but God looked to the heart. A mason is, therefore, particularly bound never to act against the distates of his conscience. Let a man's religion or mode of worship be what it may, he is not excluded from the order, provided he believe in the glorious architect of heaven and earth, and practise the sacred duties of morality. Masons unite with the virtuous of every persuasion in the firm and pleasing bond of fraternal love, they are taught to view the errors of mankind with compassion, and to strive, by the purity of their own conduct, to demonstrate the superior excellence of the faith they may profess. Thus masonry is the centre of union between good men and true, and the happy means of conciliating friendship amongst those who must otherwise have remained at a perpetual distance."

ilkeleri, herhangi bir üst otoriteye bağımlı olmayan Büyük Locaların yayınladıkları beyannamelerde kendi anlayışları açısından ortaya konulmaktadır. Söz konusu bu Büyük Loca beyannameleri, Anderson Anayasasına atıfla kaleme alındıkları için Anayasanın resmi yorumu olma özelliğini de taşımaktadırlar. Bu nedenle Anderson Anayasası artık evrensel bir masonik hukuk metni olmak yerine, her bir ülkede ayrı ayrı geçerli olan masonik hukuk metinlerine baz teşkil eden bir temel kaynak haline dönüşmüştür. Böylece farklı kültür ve anlayışları kucaklayan akılcı bir denge oluşarak, anayasa metni üzerindeki sonu gelmez tartışmalar ortadan kaldırılarak metne değişmez bir yapı kazandırmasının yanı sıra, bu değişmez metinin farklı kültürlerde yeni yorumlarla zenginleştirilerek Masonluğun dogmalaşması önlenmiştir.

Fransa Büyük Doğusu[79], diğer bir deyişle Fransa Büyük Locası, 1787 yılında Tanrı'ya inanç koşulunun vicdan özgürlüğü ile çeliştiğini öne sürerek, Evrenin Ulu Mimarı kavramını ritüellerden çıkartma kararı alır. Bunun üzerine İngiltere Birleşik Büyük Loca bu kararı kabul edilemez olarak değerlendirerek, Fransız Büyük Doğusu ile ilişkileri keser. Geleneksel Masonluk anlayışını benimseyen diğer Büyük Localar da İngiltere Birleşin Büyük Locasının bu görüşüne katılarak Fransız Büyük Doğu'su ile ilişkileri keserler. Bunun ardından Fransa'da geleneksel ilkeleri benimseyen yeni bir Büyük Loca kurulur.

Bu gelişmelerin önemli bir sonucu olarak, Masonluğun "geleneksel ilkelerin yorumlanması" anlayışı yaygınlaşarak, Masonluğun var olduğu ülkelerde geleneksel ilkelere uyan ve uymayan şeklinde iki farklı oluşum gelişmeye başlar. Bu ayırıma göre, "muntazam Masonluk" anlayışı meydana gelir.

Fransa Büyük Doğusu'nun Evrenin Ulu Mimarı kavramını ritüel ve tüzüklerden çıkartma kararından 50 sene kadar sonra, 4 Eylül 1929 tarihinde İngiltere Birleşik Büyük Locası, Masonluğun temel ilkelerini kapsayan "Büyük Locaları Tanımak İçin Temel İlkeler" isimli sekiz maddelik bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamenin 2., 3. ve 6. maddeleri şu şekildedir:
2. Evrenin Ulu Mimarına ve onun vahyedilmiş iradesine inancın üyeliğin kabulü için temel nitelik olması.
3. Tekris edilenlerin, yeminlerini açık olan Kutsal Kanunun Kitabı'nın üzerine etmeleri ve böylece vicdanlarını yukarıdan gelen vahiyle bağladıklarını göstermeleri.
6. Hür Masonluğun üç büyük nurunun (Kutsal Kitaplar, Gönye ve Pergel) Büyük Loca ya da ona bağlı Locaların çalışmaları esnasında açık bulundurmaları. Üç büyük nurun başında Kutsal Kitaplar gelir.

1929 beyannamesi vahiy kavramına kuvvetle vurgu yaparak teist Tanrı anlayışını öne çıkartmaktadır. Dolayısıyla Kutsal Kitapların önemi belirginleştirilerek Masonun semavi bir dine mensup olması istenmektedir.

79 Grand Orient de France.

İngiltere Birleşik Büyük Locasının 1929 Beyannamesinde tanımlanan inanç koşullarının Masonluğun evrenselliğini ve dünyaya yayılmasını engeller nitelikte olmasının yanı sıra, inisiyasyon değerleri ile örtüşmüyor olması önemli bir sıkıntı getirmektedir. Gerçekten 1929 Beyannamesi ile Masonluk monist yaklaşımlı doğu kültürlerine kapılarını kapatırken, temeline Aristo kaynaklı düalist mantığı alan Batı dünyasına yönelmiştir. Hindistan ve Çin'deki medeniyetlerin yerleşik kültürü, inisiyasyona ve sembolizmaya en az Batınınki kadar yakın olduğu hususunda tüm otoriteler hemfikirdirler. Buna rağmen, bu kültürlerdeki insanların sahip oldukları inanç sistemleri, 1929 Beyannamesinin Mason olacaklara getirdiği inanç koşulları ile açıkça dışlanmışlardır. Böyle bir durum evrensel olduğunu iddia eden Masonluğun ne hedefleri ne de değerleri ile örtüşmektedir. Bu nedenle 1929 Beyannamesinin yazılı olduğu şekilde sürdürülmesi mümkün olmamıştır. Beyannamenin yazılmasından 20 yıl sonra, 1949 yılında kurulan Çin Büyük Locası, 1957'de kurulan Japonya Büyük Locası, 1961'de kurulan Hindistan Büyük Locası Muntazam Masonluk camiasında itibarlı yerlerini alırlar. Bu ülkelerde geçerli olan inanç sistemlerinde vahiy'in yeri olmadığı gibi, içerdikleri Tanrı kavramının da semavî dinlerdekiyle bir benzerliği olmadığı aşikârdır. Dolayısıyla İngiltere Birleşik Büyük Locası, kendi yayınladığı Tanınma İlkeleri Beyannamesini doğrudan ihlâl ederek, Çin, Japon ve Hindistan Büyük Localarını tanımıştır. Bu çelişkili durumu telâfi etmek üzere, yemin kürsüsüne konulabilecek Kutsal Kitaplar listelenmiş ve monist yaklaşımlı inanç sistemlerine ait yazılar da bu listeye eklenmiştir.

Bu şekilde Hinduizm, Budizm, Taoizm gibi dinlerine ait kutsal metinlerin de yemin kürsüsü üzerinde bulundurulabileceği söz konusu olmuştur.

Geçen zaman içinde bu kitapların listesi uzamış, semavi dinlerdeki Tanrı kavramına göre neredeyse tanrısız sayılabilecek dinlerin dahi kutsal yazıları bu listeye dâhil edilmiştir.[80]

Böylece Tevrat, İncil ve Kur'an dışında yemin kürsüsüne konulabilecek kutsal kitaplar listesi şu şekle dönmüştür[81]:

Hindistan, Fiji, Malezya, Singapur, Doğu Afrika, Sri Lanka'da yaygın olan *HİNDUİZM*'in Kutsal Kitapları:

80 Örneğin Jainizm (Caynacılık) ilksiz ve sonsuz bir evren fikrini kabul ettiğinden yaratılış kavramını reddeder. Bu nedenle birçok incelemede "Tanrısız bir din" olarak nitelendirilir. Ancak bu anlayış tesadüfî ya da hedefsiz bir evren fikrini beraberinde getirmez. Tersine, Caynacılık evrenin ahengi fikri üzerine kuruludur.

81 Tesviye Dergisi, 13. Sayı, 1994.

- *Bhagavat – Gita (Tanrı'nın Şarkısı),*
- *Veda'lar: (Rig Veda, Yajur Veda, Sama Veda, Atharva Veda),*
- *Ramayana: (Rama'nın hikâyesi) (Sri Lanka),*
- *Mahabbarata: (Kauravas'larla Pandavas'ların efsanesi, harbi).*

Hindistan'da yaygın olan *ZURVANİZM* (Parsiizm, Zerdüşt dini)'in Kutsal Kitapları:
- *Avesta: (Eski kutsal dilde yazılı metinler ve şiirler),*
- *Zendavesta: (Tefsirleriyle birlikte Avesta'nın yeni dile çevrilmiş hali).*

BUDİZM:
a) Hindistan, Sri Lanka'da yaygın olan *HİNAYANA BUDİZMİ* (Küçük Araç)'nin Kutsal Kitapları:

o *Tripitaka (Üç kanun kitabı)*

1. *Sutra'lar (Sutra Pikata, Hümanist şarkılar),*
2. *Abhidhamma: (Yüksek felsefe, mistisizm),*
3. *Viyana (Kurallar).*

o *Bhagavat – Gita (Tanrı'nın şarkısı)*

b) Çin, Tibet, Moğolistan, Kore, Malezya, Japonya'da yaygın olan *MAHAYANA BUDİZMİ* (Büyük Araç)'nin Kutsal Kitapları:

o *Dhammapada,*
o *Lotus Sutra,*

c) Tibet'te yaygın olan *VAJRAYANA BUDİZMİ*'nin Kutsal Kitapları: M*ahayana Budizmi ile aynı*

Hindistan'da yaygın olan *JAİNİZM* (bu din Ruh'un bir bedenden diğerine geçtiğine inanır ve her türlü şiddete karşıdır)'in kutsal kitapları:
- *Purvas (Eski Metinler),*
- *Prahanaras,*
- *Sutra'lar.*

Penjap – Kuzey Hindistan'da yaygın olan *SİKHİZM* (İslam ile Hinduizm'den kaynaklanan bir din)'in Kutsal Kitapları:
- *Adi Granth (İlk Kitap), diğer ismi: Grant Sahib (Guru).*

M.Ö. V. yüzyılda Kung – Fu –Tze tarafından kurulan bir felsefe olan ve Çin'de yaygın olan *KONFÜÇYANİZM*'in Kutsal Kitabı:
- *Lan Yu (Akl-ı Hikmet).*

M.Ö. VI. yüzyılda Lao Tzu tarafından kurulan Tao yol veya doktrin anlamına gelen,

Çin, Viet Nam, Laos, Thailand'da yaygın olan *TAOİZM*'in Kutsal Kitabı:

- *Tao-Tse-Csing (Yol ve yolun gücü kitabı).*

Japonya'da yaygın olan ŞİNTOİZM'in[82] Kutsal Kitapları:

- *Ryo'no Gige,*
- *Engi Shiki.*

İran, Lübnan, İsrail'de yaygın olan *BAHİZM*'in kutsal Kitapları:
Özel bir kutsal kitap yoktur. *Tüm dinler eşit olduğuna göre, tüm kutsal kitaplar geçerlidir.*

İzlanda'da yaygın olan *EDDAİZM*'in[83] Kutsal Kitapları:

- *Snorri's Edda,*
- *Saemundr's Edda.*

Budizm öncesi Tibet dini olan *BARDO THODOL*'un kutsal kitapları:

1. *Ckihai Bardo (Ölüm anında aydınlıkla karşı karşıya),*
2. *Chonyid Bardo (Ölümden hemen sonra görülen ışık),*
3. *Sidpa Bardo (Karmik Görüntü),*
   ve hangi kitap olursa olsun
   Karanlığın Çaresi: NUR
   Cehaletin Çaresi: Bilgi
   Yalanın Çaresi: Gerçek.

Batı dünyasında bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası, 16 Aralık 1956 tarihinde toplanan İstanbul Konvanı girişimi ve Enver Necdet Egeran Kardeşin telkinleriyle Ankara merkezli olarak kurulmuştur. Bu konu üzerinde Ankara Bilgi Locasında çok uzun tartışmalar sürdürülür. Doğal olarak o tarihte kurulan Büyük Loca hiçbir Büyük Loca tarafından tanınmıyordu. New York Büyük Locası ile temaslar, İskoçya Büyük Loca ile tanışma ve 29 Nisan 1965 günü İstanbul'da gerçekleşen Konsekrasyon (daha doğrusu Re-konsekrasyon) Töreninin beraberce icra edilmesi, Türk Masonik tarihinin önemli köşe taşlarıdır.

İskoç Büyük Locası Büyük Üstadı Lord Bruce Kardeş, Büyük Üstat Necdet Egeran Kardeşten Konsekrasyon Töreni için iki duanın hazırlanmasını ve okunmasını ister. Tam bir teist anlayışla düzenlenen bu Açılış ve Kapanış dualarının tam metinleri şöyledir:

82 Şinto, Ruhların yönetimi anlamına gelir.

83 Eski inanç, kültür ve ahlak anlayışının kaybolmasını önlemek üzere ve 1643'de bulunan XIII. yüzyılda yazılmış "Codex Regius"a dayalı mitolojik bir din.

"*Her şeyi yaratan, Kâinatın Hâkimi Ulu Tanrım; sana sığınarak yalvarıyorum. Şu anda yaptıklarımıza rahm-ü şefkatinle atfı nazar eyle ve yardımınla Senin Şanına başladığımız bu çalışmamızın; Kardeşlerimizin iyiliğine olmasını temin eyle. Türkiye Büyük Locasına bağlı Localarda Masonluk* sırlarına erecek olanların hepsine, yeminlerinin *kutsiyetini anlamalarına imkân ihsan eyle. Ahitlerine vefa ile İlâhi Kanunlarına itaat eden, Senin bu sadık kulların, Muhterem Mesleğimizin kıymetli üyeleri olabilsinler. Bu dünyevi hayatın kapanışında da, senin mutlu çevrene girebilsinler.*

Âlemlerin Rabbi, merhamet eden ve din gününün sahibi olan Ulu Tanrım, Hamd, Sana mahsustur. Ulu Tanrım, ancak Sana kulluk eder, yalnız Senden yardım dileriz. Bizleri doğru yola eriştir. Nimetlerine erdirdiğin, gazabına uğramayanların yoluna ulaştır. Ya Rabbi."

"*Akl-ü hikmetin ve anlayışın tamamı kendinde mündemiç Ulu Tanrım, bu Büyük Locanın idaresiyle görevlendirilmiş Kardeşlerimizin çalışmalarının başarılı olmasını ve ahenkle yönetilmesinde akl-ü hikmeti haiz üyelerinin arasında, Kardeşlik sevgisinin hüküm sürmesini temin eyle. Kardeşlerimize her yerde rahm-ü şefkatini esirgeme. Onların ıstırap ve gailelerine merhamet eyle. Dünya milletlerini dirlik ve düzenlik içinde birleştir. Dünya üzerinde hakiki Kardeşliğin ve barışın hüküm sürmesini çabuklaştır. Senin hükmün altındaki bütün bu Dünya; Kardeşlik sevgisiyle kaynaşarak bir büyük aile haline gelsin. Bizlerin ve yeryüzündeki Kardeşlerin, Senin Mukaddes İlkelerine olan bağlılıklarımızla, muhteşem tekâmüllerimizi tahakkuk imkânını ihsan eyle. Ya Rabbi.''*

Açılış dua metninde Fatiha Suresi'nin izleri açıkça görülmektedir. Öte yandan En Muhterem Necdet Egeran Kardeş, "Gerçek Yüzüyle Masonluk"[84] isimli kitabında, Hümanizmsiz Teizmin noksan kaldığını vurgulamaktadır: "Yalnız başına Teizm, manevi kuvvetler karşısında insanda pasiflik yaratma tehlikesini içerir. Öte taraftan, yalnız başına hümanizm de, hayatın manevi tarafını ka'le almayan insanda ham bir aktiflik yaratma tehlikesini öne çıkartır."

Ülkemizdeki re-konsekrasyondan bir süre sonra, Nihayet 21 Haziran1989 tarihinde İngiltere Birleşik Büyük Locası, *Hür Masonluğun Dış İlişkileri: İngiltere Birleşik Büyük Locasının Diğer Masonik Örgütlerle Olan İlişkileri* başlıklı yeni bir beyanname yayınlamıştır[85]. Bu beyannamede "inanç" konusuna yepyeni bir anlayış getirilmiştir.

84 Necdet Egeran. Gerçek Yüzüyle Masonluk, Ankara 1972, s. 111.

85 İngiltere Birleşik Büyük Loca'sı bu belgeden önce, 1938 ve 1949 yıllarında "Masonluğun hedef ve ilişkileri", 1984 yılında "Masonluk nedir?", 1985 yılında ise "Masonluk ve Din" belgeleri ile din konusundaki arayışlarını sürdürmüş ve görüşlerini yayınlamıştır.

1989 Beyannamesinde şu ifadeler yer almaktadır:
Masonluk ne bir dindir ne de dinin yerini tutar. Mensuplarının bir yüce varlığa inanmalarını zorunlu kılar, fakat kendisi bir inanç doktrini sunmaz.

Masonluk her dini inançtan insanlara açıktır. Loca çalışmaları esnasında dini tartışma yapılmaz.

Yüce Varlık'ı belirtmek için kullanılan farklı isimler, farklı inançlara sahip insanların da birleşmesini sağlar. Bu birleşme farklı inançtaki insanların dualarının içeriği ihtilaf yaratmaksızın kendi Tanrı'larına yönelmelerinden ibarettir.

Masonluğun bir Tanrı'sı yoktur. Mason'un Tanrı'sı kendi inandığı dinin Tanrı'sıdır. Kutsal Yasanın Kitabı her Mason için kendi inandığı dinin kutsal kitabıdır. Kutsal yasanın Kitabı, Loca çalışmaları sırasında daima açıktır.

Masonlukta DİN kavramını oluşturan aşağıdaki üç unsur yoktur:
1. Teolojik bir doktrin. Masonluk din üzerindeki tartışmalara izin vermeyerek bir masonik teolojik doktrini'nin ortaya çıkmasına engel olur.
2. Kutsal görevler yüklemek.
3. Eserler, gizli bilgiler veya başka vasıtalar yoluyla kurtuluş vaat etmek. Masonluğun sırları, tanışma usulleri ile ilgilidir. Kurtuluş ile ilgili değildir.

Özetlemek gerekirse, 1989 Beyannamesinin 1929 yılındakinden temel farkı, inanç koşullarına dair ifadelerindedir. Bu beyannamede vahiy kavramı metinden tamamen çıkartılmıştır. Mason olacakların bir yüce varlığa inanmaları ve yeminlerini de Kutsal Kanunun Kitabı üzerine etmeleri gerektiği söylenmekle yetinilmiştir. Ayrıca 1929 versiyonunda bulunan "kutsal kanunun kitabının gönye ve pergelin önünde geldiği" ifadesi de kaldırılmıştır. İnanç koşullarının semavi dinler perspektifinden ele alınışı anlayışı terk edilerek, Masonluktaki inanca dair unsurları materyalizmin reddi perspektifinden gören yaklaşım konmuştur. Dolayısıyla 1989 Beyannamesinde, Mason'un Tanrı'ya, hatta daha genel bir ifade ile, bir Yüce Varlığa inanması yetmektedir. Bu yüce varlığın ortak bir tanım ve tasvirinin yapılması beklenemez. Diğer bir deyişle masonik camia kapılarını sadece ateistlere kapatmaktadır.

Günümüzde, Anderson Anayasasının Din ve Tanrı'ya ilişkin bölümü 1815 düzenlemesi ile halen geçerli olup bu düzenleme teist bir anlayış içermesinin yanı sıra İngiltere Birleşik Büyük Locasının yayınladığı 1989 Beyannamesi de halen geçerlidir. 1989 Beyannamesi uyarınca, kutsal kitapların Masonluktaki özel yeri içerikleri dolayısıyla değil, inanç koşulunun sembolü olmalarından dolayıdır. Dolayısıyla kutsal kitaba inanma anlayışı terk edilerek, Yemin Kürsüsü üzerinde "İnanç Koşulunun Sembolü"

olduğu anlayışı getirilmiştir. Yemin Kürsüsünde çok sayıda kitap bulunabilir. Mason yeminini kutsal kitabın içeriği üzerine değil, bunların sembolize ettiği değerlerin üzerine yapar. Bu kitapların vahiy ürünü olup olmamalarının inancı, her Masonun kişisel meselesidir, Masonluğu ilgilendirmez. Bun(lar)a ibadet şekli ve uygulaması da Masonluğu değil Masonu ilgilendirir. 1989 beyannamesi ile Masonluğun felsefeden bir taviz verilmemiş, tam tersine, Masonluğun inisiyatik yapısından bir sapma olan 1929 beyannamesi ortadan kaldırılarak Masonluğun orijinal haline dönüştürülmesi sağlanmıştır.

Diğer bir deyişle, İngiltere Birleşik Büyük Locasının 1989 tarihli Beyannamesi ile Masonluk 1723 yılında Masonluğun ilk şekillenmesinde kaleme alınan Anderson Anayasasında tanımlanmış olan noktaya ulaşılmıştır. 1723 Anayasası, zaman içinde çeşitli dinî baskılarla felsefesinden uzaklaşmış olsa da sonuçta bu etkiler 1989 yılında giderilerek ilk haline getirilmiştir.

Her ne kadar, dünya Masonluğu ve Mason'ları adına söz söyleme hakkına sahip hiç bir üst otorite mevcut olmasave dolayısıyla 1989 Beyannamesinin Büyük Locaları bağlayıcı bir gücü bulunmasa da, dünya üzerindeki en eski Büyük Loca olan İngiltere Birleşik Büyük Locasının yukarıda irdelenen anlayışının (Anderson Anayasasının Din ve Tanrı anlayışına ilişkin bölümü), halen geçerli olan 1815 düzenlemesine rağmen, diğer Büyük Localar üzerindeki ağırlığının da göz ardı edilmemesi gereklidir[86].

Günümüzde, 1989 Beyannamesi ile Masonluğun temelini inisiyasyon geleneği oturtulmuş olmasına rağmen, muntazam Masonluk kanadında yer alan bazı Büyük Localar, inanç koşullarını hâlâ semavî dinler / Teizm perspektifinden görmeye devam etmektedirler. Hatta bazı Büyük Localar Hıristiyan olmayanları üye kabul etmemektedir. 1989 Beyannamesi ile intizam için gerekli olan asgari koşullar üzerinde Büyük Locaların getirdiği (Hıristiyan olmak gibi) ek koşullar, Büyük Locaların intizamını bozmamaktadır; ancak bu Büyük Locaların, Masonluğun inisiyatik değerlerine hayli uzak davrandıklarını göstermektedir.

---

86 En Muhterem Remzi Sanver'in dediği gibi, Muntazam Masonluktaki "inanç" koşulunun tarihsel olarak yukarıda özetlenen aşamalardan geçmesi, esasen sağlıklı bir süreçtir. Çünkü Spekülatif Masonluk, bünyesinde inisiyatik geleneği barındırmasının yanı sıra, kökeni itibarı ile Operatif Masonluğu da içerisinde bulundurmaktadır. Doğal olarak, inisiyatik geleneğin sembolizma kaynaklı değerleri ile ile Spekülatif Mason geleneğinin dini değerleri, kaynaşma süreci yaşanırken birbirleri ile çarpışarak Masonluğu değişik noktalara taşıma çabalarına girmişlerdir. Sonuçta, 1989 Beyannamesi ile inisiyatik geleneğin sisteme hâkim olması resmen ilan edilmiş ve Masonluk temelini inisiyasyona oturtmuştur.

Goethe Kardeş, Faust adlı eserinde "Tanrı'ya inanıyor musun?" sorusunu tartışırken, inisiyatik gelenek ile teist gelenek arasındaki çatışmaları çok güzel bir şekilde ortaya dökmektedir.

Son söz olarak, EUM'ndan, yeryüzündeki tüm insanlara inançlarını huzur ve karşılıklı saygı içinde yaşayabilmeleri için akıl vermesini ve insanların toleranslı olmayı öğrenmelerini dilemekten başka bir şey kalmamaktadır.

EK-1: Einstein ile bir röportaj

Einstein'ın "Tanrı'ya inanıyor musunuz?" sorusuna verdiği cevap, "*Var olanların düzenli uyumunda kendini gösteren Spinoza'nın Tanrısı'na inanıyorum, insanların kaderiyle ve eylemleriyle ilgilenen bir Tanrı'ya değil.*" cevabını vermiştir. Einstein'ın ünlü "**Tanrı zar atmaz**" sözü de panteist bir görüş olarak değerlendirilebilir.

Einstein 1951 sonbaharında kurucu İsrail Başbakanı David Ben – Gurion (1886 – 1973) ile yaptığı sohbette Tanrı hakkındaki sezgi ve görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

DBG: Geleneksel Tanrı görüşüne inanmıyorum ama maddeden başka şey olmadığına da inanamam; söylediklerimin bir anlamı var mı bilmiyorum.
AE: Var.
DBG: Bakın; beyin, maddeden oluşmaktadır, tıpkı masa gibi. Ama masa düşünemez. Beyin canlı bir organizmanın parçasıdır, tıpkı tırnaklarım gibi ama tırnaklarım da düşünemez. Üstelik vücudumdan ayırırsanız beynim de kendi başına düşünemez. Düşünceyi mümkün kılan şey kafa ve vücudun birleşimidir. Bu da beni evrenin düşünme yeteneğine sahip bir vücut olabileceği ihtimalini değerlendirmeye yönlendirdi. Aynı fikirde değil misiniz?

AE: Mümkün.
DBG: Sizin ateist olduğunuz söylenir, Profesör. Ama siz...
AE: Ben ateist değilim.
DBG: Ah, siz dindar mısınız?
AE: Evet, öyle de denebilir.
DBG: Ama bir yerlerde sizin İncil'in yanlışlığına dair...
AE: (güldü) Doğru.
DBG: O zaman Tanrı'nın varlığına inanmıyorsunuz demektir.
AE: İncil'deki Tanrı'nın varlığına inanmıyorum demektir.
DBG: Ne fark var?
AE: (iç çeker) Bildiğiniz gibi çocukken son derece dindar olarak yetiştirildim. Ama on iki yaşına geldiğimde popüler olan bilim kitaplarını okumaya başladım ve bilirsiniz...

DBG: Evet.
AE: ...ve İncil'de anlatılan hikâyelerin büyük bölümünün mit olduğuna karar verdim. O anda da inanmayı bıraktım. Kişisel Tanrı fikri saflıktır, hatta çocukçadır.
DBG: Neden?
AE: Çünkü bu antropomorfik bir kavramdır, kaderini yönlendirmeye çalışan ve zor zamanlarında sığınacak bir yer arayan insanın yarattığı bir fantezidir. Doğanın üzerinde bir gücümüz olmadığı için bizler de doğanın bizlere kulak veren ve yön gösteren koruyucu ve ataerkil bir Tanrı'nın kontrolünde olduğu fikrini yarattık. Bu sizce de insana huzur veren bir düşünce değil mi? Eğer dua edersek onun doğayı kontrol edeceği ve ihtiyaçlarımızı karşılayacağı sanrısını geliştirdik, tıpkı büyü gibi. İşler kötüye gittiğinde böyle merhametli bir Tanrı'nın nasıl böyle bir şeye izin verdiğini anlayamadığımızdan kendimize mutlaka bunda da bir hayır olduğunu söyleyerek kendimizi rahatlattık. Ama bunun bir anlamı yok, öyle değil mi?
DBG: Tanrı'nın bizimle ilgilenmediğine mi inanıyorsunuz?
AE: Bir düşünün: Milyonlarca yıldızı bulunan orta boy bir galaksinin çevresindeki bir yıldızının üçüncü gezegeninde yaşayan milyonlarca türden yalnızca biriyiz, bu galaksi ise evrende var olan milyarlarca galaksiden sadece biri. Böyle akıl almaz boyutlarda bir yapı içerisinde bir Tanrının her birimize tek tek ilgilenebileceğine nasıl inanabilirim?
DBG: Fakat İncil O'nun "İyi ve Her Şeye Gücü Yeten" olduğunu söylüyor. Eğer her şeye gücü yetiyorsa dilediği her şeyi yapabilir, yani hem evrenle hem de her birimizle tek tek ilgilenebilir.
AE: (dizine vurarak) İyi ve her şeye gücü yeten mi? Ne saçma bir fikir. Eğer İncil›in söylediği gibi iyi ve her şeye gücü yeten ise neden kötülüğün var olmasına izin veriyor? Eğer düşünürsen bu iki kavramın birbiriyle çeliştiğini görürsün. Eğer Tanrı iyi ise o zaman her şeye gücü yeten değildir; çünkü kötülüğü ortadan kaldırmaya gücü yetmiyor. Eğer her şeye gücü yeten ise o zaman iyi olamaz; çünkü kötülüğün olmasına izin veriyor. İkisinin bir arada bulunması mümkün değildir. Hangisini tercih edersiniz?
DBG: Tanrı'nın iyi olduğu fikrini sanırım.
AE: İyi de, bunun ucu açık bir fikir olduğunu görmüyor musunuz? Eğer İncil'i dikkatlice okursanız, oradaki Tanrı'nın koruyucu değil de kıskanç olduğunu görürsünüz, körü körüne iman ve fedakârlık isteyen bir Tanrı. Korku saçan, ceza veren, sırf sadakatinden emin olmak için İbrahim'den oğlunu kurban etmesini isteyen bir Tanrı. Eğer her şeye gücü yetiyor olsaydı, İbrahim'in güvenilir olduğunu bilemez miydi? Eğer iyiyse neden böyle zalimce bir imtihan yaptı? Dolayısıyla iyi olamaz...
DBG: (kahkahayı patlattı) Beni alt ettiniz Profesör; peki öyleyse, Tanrı iyi olmak zorunda değil. Ama evrenin yaratıcısı olarak en azından her şeye gücü yetendir, öyle değil mi?
AE: Emin misiniz? Eğer öyleyse zaten onun mahlûkları olan canlıları neden

cezalandırıyor? Bunu yaptığında aslında kendisinin sorumlu olduğu şeylerden dolayı onları cezalandırıyor olmaz mı? Yarattıklarını yargılayarak aslında kendisini yargılamış olmuyor mu? Dürüst olmak gerekirse bence tek mazereti zaten var olmamasıdır. Üstelik eğer dikkatli bakarsak, her şeye gücünün yetmesinin de mümkün olmadığını görürüz. Çünkü bu da çözülemez çelişkilerle dolu bir kavramdır.
DBG: Ne demek istiyorsunuz?
AE: Her şeye gücünün yetmesinin imkânsızlığını açıklayan bir paradoks vardır ve şu şekilde açıklanabilir: Eğer Tanrı'nın her şeye gücü yetiyorsa kendisinin bile çözemediği bir şifre yaratabilir mi? Gördünüz mü? İşte çelişki de burada yatıyor zaten. Eğer Tanrı şifreyi çözemez ise her şeye gücü yeten değildir. Eğer çözerse yine değildir; çünkü kendisinin çözemeyeceği bir şifre yaratmayı başaramamıştır. Sonuç: Her şeye gücü yeten bir Tanrı yok. Bu anlamadığı şeyleri çözmek için bir yol ve sığınacak bir yer arayan insanın uydurduğu bir hayaldir.
DBG: Öyleyse Tanrı'ya inanmıyorsunuz?
AE: İncil'de bir şahıs olarak anlatılan Tanrı'ya inanmıyorum, hayır.
DBG: Maddeden başka bir şey olmadığını düşünüyorsunuz, öyle değil mi?
AE: Hayır, kesinlikle var. Enerji ve maddenin arkasında bir şey olmalı.
DBG: Profesör bana kesin cevap verin. İnanıyor musunuz, inanmıyor musunuz?
AE: Daha önce söyledim zaten. İncil'deki Tanrı'ya inanmıyorum.
DBG: Peki, neye inanıyorsunuz?
AE: Dünyanın kurallı ahenginde tecelli eden Spinoza'nın tanrısına inanıyorum. Evrenin güzelliğine ve basit mantığına hayranım. Evrenin bütününde kendini gösteren bir Tanrı›ya inanıyorum...
DBG: Profesör, sizce Tanrı'nın varlığını ispatlamak mümkün mü?
AE: Hayır, Sayın Başbakan. Tanrı'nın ne varlığını ne de yokluğunu ispatlayabiliriz. Sadece gizemi hisseder ve evren şeklinde kendisini gösteren nefes kesici plan karşısında hayrete düşeriz.
DBG: Neden Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu ispatlamaya çalışmıyorsunuz?
AE: Dediğim gibi, mümkün olduğunu düşünmüyorum.
DBG: Mümkün olsa bunu nasıl yapmaya kalkışırdınız?
AE: Tanrı kurnazdır, fakat elçi değildir *(Raffiniert ist der Herrgott, aber Botshafter ist er nicht)*.
DBG: (şaşkın bir bakış atarak) Bununla ne demek istiyorsunuz?
AE: Tabiat, varlığının yüceliğindeki sırrı saklamakta mahirdir, fakat bu uğurda hile yapmaz *(Die Natur verbirgt ihr Geheimnis durch die Erhabenheit ihres Wesens, aber nicht durch List)*.

EK-2: Tanrı'ya İnanç Geni

ABD Ulusal Kanser Enstitüsünde görevli moleküler biyolog Dean Hamer (1951 -) 1998 yılında insanın genetik yapısının inanç üzerindeki etkisini araştırmaya başlamıştır. Altı yıl boyunca insan DNA'sı yapısı üzerinde sürdürdüğü çalışmalarının ardından, Time dergisi Hamer'in "Tanrı'ya inanç genini buldum" açıklamasını kapak yapmıştır.
Hamer, ilk olarak genetik yapıları aynı olan tek yumurta ikizlerinin inançlarını karşılaştırmıştır. Ardından, genetik yapıları "tek yumurta ikizleri" kadar örtüşmeyen, ancak aynı ortamda büyüyen kardeşlerin inançlarını ele almıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre, kardeşler aynı ortamda büyüseler bile farklı inançlara sahip olabilmektedirler. Buna karşın, tek yumurta ikizlerinin inançları neredeyse birbirlerine eşittir. Bu sonuç üzerine, araştırmalarını tek yumurta ikizleri üzerinde yoğunlaştırmıştır.

İkinci aşamada, insanda bulunan 35.000 genden hangisinin inanç ile ilgili olduğunu bulmak üzerinde yoğunlaşmıştır. Uzun incelemelerden sonra, *mono-amin* enzimlerinin salgılanmasını kontrol eden dokuz gen üzerinde odaklanır ve bu dokuz genden en baskınını bulunca, "inanç geni"ni bulduğunu açıklar. Sözünü ettiği gen, VMAT2 genidir. Hamer'in hipotezine göre, mono-amin enzimleri, insanın bilinç, algılama ve hafıza gibi duyularını yönlendirmektedir.

Hamer'in "inanç geni" adını verdiği VMAT2 geni, aynı zamanda insanoğluna asıl ayırt-edici özelliği olan "kişisel ve evrensel farkındalık" yeteneğini de kazandırmaktadır. Böylece insanın "evren, sonsuzluk, Tanrı" gibi soyut kavramlar üzerinde düşünmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, aynı genetik yapıya sahip tek yumurta ikizlerinde enzimler, "aynı genin kontrolünde ve tümüyle aynı biçimde" salgılandığı için, "inanç yapıları" da aynı olmaktadır.

Hamer hipotezine şöyle devam etmektedir: Gen çalışmıyorsa, insanın inancı zayıf olmaktadır. İnsan, yaratılışı gereği, daha fazla ister. Bu nedenle insanoğlundaki iyi genetik özellikler (doğal seleksiyon yöntemiyle) daha sonraki nesillere aktarılır. İnanç geni de, iyi bir özelliktir. Çünkü insan kendini koruyan yüce bir varlığa inanınca, hayata daha olumlu bakmakta ve daha uzun yaşamaktadır. Dolayısıyla, bu gen kendisine daha uzun yaşama olanağı sağladığı için "iyi" olarak algılanan bu genetik özellik, nesilden nesle geçmekte ve zaman içinde "inanç" kavramı yerleşmektedir. Gen tam çalışmıyorsa kişinin inancı zayıf olmakta, tersine güçlü ise, kişinin inancı da o ölçüde güçlenmektedir.

İnanç geni hipotezi, beraberinde büyük bir tartışma yaratmıştır. Ateistler, "bu Tanrı'nın olmadığının bir kanıtıdır" derken, dindar bilim insanları "Tanrı'nın insan vücuduna nüfuz ederek gücünü gösterdiği" yönünde açıklamalar getirmişlerdir. Times dergisine göre, "inanç geni"nin bulunması, bilim ile din arasında yüzyıllardır yaşanan "Tanrı'nın var olduğu için mi inandık, yoksa inanma ihtiyacı mı Tanrı'yı oluşturdu" tartışmasını yeniden alevlendirmiştir.

Virginia Üniversitesinden psikiyatrist Lindon Eaves (1944 -) konu hakkında şöyle demektedir: "Tanrı kavramının beyinde şekillendiği doğru olabilir. Bu kavramın neden oluştuğunu incelemek gerekir. Diğer bir deyişle, neden beyinde "inanma" isteği doğuran kimyasal aktiviteler yaşanmaktadır? Kanımca bunun cevabı, gene Tanrı'nın gücünde yatmaktadır."

Hamer'in hipotezi bazı tıp adamları tarafından kabul edilirken, kimi bilim adamları tarafından kesinlikle reddedilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ömer Köker. Felsefenin İnanca Bakışı. 11.3.2010 Sadık Dostlar Muhterem Locası.
2. Halit Yıldırım. Masonluğun Dine Bakışı.
3. Mircea Eliade. Dinler Tarihine Giriş. Kabalcı Yayınevi, 2003.
4. Mircea Eliade. Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. 3 cilt. Kabalcı Yayınevi, 2003.
5. Gökhan Uzgören. Goethe ve Faust. Kristal Muhterem Locası Yayını, 2017.
6. Ömer Köker. Teizm, Deizm, Panteizm. Akasya Olg. At., 14.12.2004.
7. Ömer Hülagü – Ayhan Çorbacıoğlu. Din ve Masonluk. Sevenler Muhterem Locası 25. Yıl Anısı Konferanslar Dizisi, İstanbul 1990.
8. Halit Kakınç. Deizm (konferans).
9. Bora Çelik. Deizm. Koşuyolu Muhterem Locası, 16.12.2014.
10. Remzi Sanver. Muntazam Masonluk ve İnanç. 2003.
11. Arif Davran. EUM ve Masonluk. Güven Muhterem Locası, 24.03.2016.
12. Halit Yıldırım. Tanrı Anlayışı ve Dinsel İnanç Sistemleri. Eskişehir Muhterem Locası, 26.10.2015.
13. Yaşar Nuri Öztürk. Deizm. Yeni Boyut Yayınevi, 2015.
14. http://bilim-felsefe-din.blogcu.com/Ateizm-Agnostisizm-Deizm-Panteizm-panenTeizm-nedir/9387605 Ateizm, Agnostisizm, Deizm, Panteizm, Panenteizm nedir?
15. http://sosyolojisi.com/monizm-nedir-monizm-ne-demek-monist-kimdir-tanimi/6076
16. Bilgin Turnalı. İngiltere Birleşik Büyük Locasının 1989 Büyük Loca Tanıma Temel İlkeleri Beyannamesi, Mimar Sinan No. 162, s. 49, 2014.
17. Nüvid Özden. İnsanlık Tarihi ve İnanç Sistemleri. Ankara Hâkim Şapirti, 15.11.2011
18. Eugen Lennhoff ve Oskar Posner: Internationales Freimaurer-Lexikon, 1932.
19. Tamer Ayan. Masonik Demirci. Güzel İstanbul Yayınları, No.4.

LUDWIG VAN BEETHOVEN

Erol GÜLER

We know that Ludwig van Beethoven was not a member of a Freemason Lodge. However he grew in an environment, where the masonic teaching was very influencial. Beethoven's first music teacher and mentor Christian Gottlob Neefe was a devoted mason. This has certainly developed Beethoven to a musician whose aim was not to entertain the royals as was common before him, but to compose a music to help enlighten the general public. Of course in his intellectual development, he was heavily influenced by many of his contemporary colleagues. One of them was the German philosopher George Wilhelm Friedrich Hegel who has dominated his century and found his roots in the Hermetic thaught. Also Brother Johan Wolfgang Goethe and Johann Christoph Friedrich von Schiller were among his contemporaries and Beethoven had many relations with them. So Beethoven was influenced by the above mentioned and many more brothers or people who were in very close contact with masons but were not a mason themselves.

As a consequence Beethoven influenced his era with his music and promoted masonic ideas in his time with his worldwide compositions. What is surprising is, that Beethoven continues his mission even today and not any more in Europe alone but all around the world. So Beethoven may not be a registered member of a Freemason Lodge, but for sure he was a brother in soul.

Bildiğiniz gibi, dünyanın belki de en ünlü bestecilerinden birisi olan Ludwig van Beethoven bir Mason değildi. O halde Mimar Sinan dergisinde Beethoven ile ilgili neden bir yazı hazırlama ihtiyacı hissettim. Umarım konuşmam bittiğinde bu sorunun cevabını vermiş olurum.

Beethoven'in düşüncelerini ve müziğini, çağını ve içinde yaşadığı dönemin kültürünü anlamadan anlamak zordur. O yüzden bu çalışmamda daha ziyade Beethoven'in

düşünce yapısını etkileyen kişiler ve bunun Beethoven'in eserlerini nasıl etkilediği üzerinde duracağım. Bu adeta gökyüzündeki birkaç yıldızı tarif ederek kozmosun inanılmaz büyüsünü tanımlamaya çalışmak gibi olacak. Onun için yer yer bir yıldızdan başka bir yıldıza hızla geçişler yapacağım. Umarım bahsedeceğim kişi, olay ve örgütler, Beethoven'in içinde yaşadığı kozmosu göz önüne getirebilmenize yardımcı olabilir.

Beethoven 17 Aralık 1770'te Bonn'da doğmuş 26 Mart 1827'de Viyana'da ölmüştür.

Üzerinde çalıştığı her müzik formunda reform yapan tek besteci olarak bilinen Beethoven, müzik tarihindeki en büyük isimlerden birisidir.

Saray müzisyeni olan Beethoven'in babası Johann aynı Mozart'ın babasının yaptığı gibi oğlunun yeteneklerini sömürmek istemişti; ancak Beethoven'in güçlü kişiliği buna hiçbir zaman izin vermedi. Daha sonraki dönemde Beethoven'in ihtilalci kimliğinin oluşmasında çocukluğunda gördüğü baskının rolü olduğu söylenir. Beethoven kendisini saray veya aristokrasinin değil bütün herkesin sanatçısı olarak görüyordu.

Beethoven on yaşına bastığında babası onu, daha ciddi bir eğitim gerektiği düşüncesiyle sarayın orgcusu Christian Gottlob Neefe'ye götürdü. Neefe, Beethoven'a müzik kuramı ve kompozisyon dersleri verdi.

Christian Gottlob Neefe Beethoven'in hem müzik hocası hem de mentorü olmuştur. Neefe Neuwied'deki "Karoline zu den drei Pfauen" adlı Mason locasının bir üyesi idi. Bir Mason olan Neefe'nin loca çalışmalarında kullanılmak üzere yaptığı altı bestesi de vardır: 1. Die Eröffnung der Loge (Locanın açılışı), 2. Die Verschwiegenheit (ketumiyet), 3. An das Frauenzimmer (Hemşirelere), 4. Die Eintracht (Harmoni, iyi anlaşma), 5. Das Lob der Baukunst (Yapı sanatına övgü), 6. Der Schluss der Loge (Locanın kapanışı) adlı eserlerdir.

Ayrıca Neefe Mason olmasının yanı sıra, o dönemlerde Mason localarının iletişim ağından yararlanarak yaygınlaşmakta olan İlluminati teşkilatına da üye olmuş ve 1787 yılında bu örgüt yasaklanana kadar da çalışmalara katılmıştır. İlluminati örgütlenmesi Amerika'daki 13 İngiliz kolonisinin bağımsızlığını ilan etmesinden iki ay önce Almanya'da genç akademisyenler tarafından kurulmuştur. Amacı dünyayı tamamen değiştirmek olan bu örgütün hedefi aydınlanma vasıtası ile önyargı ve batıl inançlardan kurtularak bilimin ve mantığın hâkim kılınmasıdır. Bunu başarabilmek için de dini kurumların ve bu dini kurumlarca da desteklenen monarşilerin ortadan kaldırılması gerekmektedirdir. Üç derece içinde çalışırlardı. 1) Novice (acemi), 2)

Minerval (Roma kültüründe zekâ tanrıçası) ve 3) Illuminated Minerval (aydınlanmış Minerval). İlluminati örgütü 1780'li yıllarda çok gelişti, hatta bazı Alman prensleri, asilzadeler ve önemli bürokratlar dahi üye oldu. Çok önemli Alman düşünürleri de İlluminati örgütüne üye oldular. Bunlar arasında dünyaca ünlü yazar Johan Wolfgang von Goethe ünlü filozoflar Johann Gottfried Herder ve Friedrich Heinrich Jacobi, ünlü çevirmen Johann Joachim Christoph Bode ve İsviçreli eğitimci Johann Heinrich Pestalozzi gibi isimler de vardı. Ancak 1784 yılında Bavyera Devleti bu örgütü yasaklayan ilk kararı yayınladı. Bu örgüt üyelerini hain ve din düşmanı ilan etti. Üyelerin bir kısmı kaçtı, bir kısmı hapis cezası aldı. 1787 yılında artık örgüt tüm Almanya'da tamamen ortadan kaldırıldı. Ancak örgütün yerlatında yaşadığı, hatta günümüze kadar hayatiyetini sürdürdüğü iddiaları var olmaya devam ediyor (Dan Brown: Melekler ve Şeytanlar). Beethoven'in mentörü Neefe, İlluminati cemiyetinin kapanmasından sonra o dönemlerde son derece popüler olan ve 18. – 19. yüzyılın aydınlanma çağında çok etkin olan "Lesegesellschaft" yani bir nevi okuma kulübü örgütünün kurucularından oldu. Bu örgüt zamanla 500 "loca"ya kadar arttı ve toplamda 25.000 üyesi vardı. Daha sonraları bu yapılanma 19 yüzyılda siyasi partilere dönüşmeye başladı.

Beethoven 1786'da hocası ve Mentörü Christian Gottlob Neefe'nin yardımı ile bir burs aldı ve Viyana'ya Mozart'tan ders almaya gitti. Ancak kısa süre sonra annesinin ölümcül şekilde hastalanması üzerine Bonn'a geri döndü. Annesinin ölümü üzerine babasının alkol bağımlılığı nedeniyle iki küçük erkek kardeşini (Karl 1774 - Johann 1776) geçindirmek zorunda kaldı. Kilisede ve tiyatrolarda viyola çalarak para kazandı.

1792 Bonn gezisinde Beethoven'in bestelerini gören Haydn, Beethoven'i beraber çalışmak için Viyana'ya davet etti. Bu davet üzerine Viyana'ya yerleşen Beethoven ölene değin bu şehirde yaşamıştır. Beethoven o dönemde de müzikteki klasik kalıplara bağlı kalmak istemiyordu. Kendisinden önceki besteci ve müzisyenler genelde saray veya kilisenin verdiği siparişler üzerine beste yapıyorlardı. Bunun doğal bir sonucu olarak da müziğin gönülleri dinlendiren veya eğlendiren bir özelliği olması bekleniyordu. Yani asiller veya kiliseye gelen dindarlar, dinleti sonrası huzur içinde evlerine gitmeli ve güzel bir uyku uyumalıydı. Beethoven ise müziği ile insanları mutlu etmek değil, tam tersine onların ruhunu tahrik etmek, onları huzursuz ederek düşünmeye zorlamak ve etraflarında olan bitenleri sorgulamalarını sağlamak istiyordu. Bu nedenle Beethoven, Haydn ile uzun süre çalışma imkânı bulamadı.

Beethoven her sabah gün ağarırken uyanır, öğlene kadar çalışırdı, yemeğin ardından mutlaka öğleden sonra yürüyüşlerine çıkardı. Bu yürüyüşler sadece dinlenme ve rahatlama amaçlı değil; aynı zamanda müziği için ilham bulmak içindi. Bunun ardından evine dönen Beethoven, geceleri çok nadiren eserleri üzerinde çalışır, genellikle kitap okurdu.

Beethoven hayat boyunca zatürre, tifo, egzema gibi birçok hastalıkla mücadele etmek zorunda kaldı. 1815'te kardeşi Kasper Karl'ın ölümünden sonra dokuz yaşındaki yeğeni Karl'ın vesayetini alabilmek için uzun süre uğraştı. Son kuvartetini 1826'nın güzünde bitirdi. Aynı yıl genç yeğeni Karl'ın intihara kalkışması Beethoven için yeni bir bunalım yarattı. Yeğeni ile birlikte kardeşi Johann'ın evinde Gneixendorf'ta yaptığı tatilin ardından Viyana'ya dönüşünde, siroz hastalığı iyice ilerlemiş, yataktan kalkamaz olmuştu. 26 Mart 1827'de durmadan yağmur yağan bir gecede çakan büyük bir şimşekle Beethoven'in odası aydınlandı. Aynı anda Beethoven'in gözleri birkaç saniyeliğine hayata meydan okurcasına açıldı ve ardından bir daha açılmamak üzere kapandı. Beethoven yaklaşık 30.000 kişinin katıldığı bir cenaze töreninin ardından mezarlığ defnedildi.

Beethoven Viyana'da D-majör keman Konçertosunun premierini yaparken, çağdaşı ve vatandaşı Georg Wilhelm Friedrich Hegel de aynı yıl (1807) "Phaenomenologie des Geistes" kitabını yayınladı.

Bu kitap dünya tarihi üzerinde önemli bir etki yarattı. Hegel'in bu düşüncesine karşı olarak Marx ve Engel bilimsel materialism fikrini geliştirdi; Alexandre Kojève bu kitaptaki düşüncelerden etkilenerek savaş sonrası Avrupa Evrenselliği (Avrupa Birliği) fikrini geliştirdi ve Francis Fukuyama neoliberal kapitalism ile tarihin sonu noktasına gelineceği fikrini geliştirdi. Hegel Fransız devrimi ile feodal lordların insanların arzularını ve kilisenin de insanların ruhlarını esir almasının son bulacağını ümit ediyordu. Hegel insanların kendilerini tanımaları ile yeni bir çağın açılacağı ve bu çağın hiç aşılmayacağını öngörüyordu.

Beethoven'in de çağdaşı ve vatandaşı olarak mutlak etkilendiği Alman filozof George Wilhelm Friedrich Hegel rasyonalizmi doruk noktasına ulaştırmış bir filozoftur. Hegel'e göre doğru bilgiye yalnızca mantık yoluyla ulaşılabilir. Mantık bilimi, aklın yalnızca kendisinden türettiği kavramların ortaya konması, açıklanması ve geliştirilmesinden oluşur. Bir şeyin başka bir şeyden çıktığı ya da başka bir şeyin sonucu olduğu gibi bağlantıları inceleyen formel disiplin, mantıktır. Mantık hakikatin apaçık göründüğü alandır. Hegel'in felsefesinin temelinde gelişme ve değişme kavramı bulunur. Bunun felsefedeki önemi, her şeyin değişim ve hareket halinde, birbirine bağlı olduğunu söylemesi ve diyalektik yöntemini geliştirmesidir. Ona göre düşünce (ruh) ve madde (evren) sürekli değişim içindedir. Her tür yaşamın ve hareketin temelinde değişme ve gelişme vardır. Hegel'e göre değişmede düşüncenin, yani ruhun yeri ve önemi öndedir. Yani düşüncede meydana gelen değişmeler maddedeki değişmelere yol açar. Hegel'e göre bu dünya, bu dünyayı meydana getiren ve bilgimizin konusu olan nesneler, insan zihninden başka bir zihnin eseridir. Hegel bu mutlak zihne (mutlak akıl) "Geist" adını verir. Geist, kendi kendisine yeten, kendi kendisinin bilincinde olan

bir varlıktır. Hegel'e göre her şey üç aşamalı bir gelişme sonucu meydana gelir. Bu aşamalar; tez, antitez ve sentezdir. Her şey karşıtı aracılığı ile gelişir, değişir. Her tez, antitezini gerektirir, bu ikisinin ilişkisi daha yüksek düzeyde senteze ulaşır. Senteze ulaştığında, Geist kendi bilincine tam olarak varmış olur ve özgürlüğüne kavuşur. Bu da ancak kültür dünyasında mümkün olabilir.

Hegel Felsefi Bilimler Ansiklopedisinde şu düşüncesi ile öne çıkmaktadır: Tanrı, kendisini tanıdığı oranda tanrıdır. Aynı zamanda onun kendisini tanıması, insanın kendinin bilincine varması ve insanın tanrıyı tanıması ve buradan hareketle tanrıyı kendi bilincinde oluşturmasıdır.

Hegel ciltler dolusu kitaplarla dahi zor anlatılabilecek ve felsefe konusunda çığır açan bir dönüşüm yaratmıştır ve felsefeyi biraz daha bilime yaklaştırmaya çalışmış ve mutlak bilgeliğe ulaşma aracı olarak görmüştür. Bu düşüncesi ile de Hermetik düşünce sisteminin adeta bir devamı olmuştur. Hegel'in Hermetik düşünceye yakınlığı daha çocukluğunun geçtiği Württemberg'te başlar. Württemberg o dönemlerde Hermetik düşüncenin yeşerdiği önemli bir merkezdir ve bu şehir Ros Crua hareketinin de manevi merkezidir. Hegel kendisi Mason olmamakla birlikte, 1793-1801 yılları arasında yaşadığı Frankfurt'ta Masonlarla tanışmış ve yakın ilişkiler kurmuştur. Hegel'in felsefesi, Masonlukla çok benzeşen şekilde, önce ruhun kendi kendisini eğiterek maddesel dünyadan arınması ve onun üstünde bir seviyeye çıkması ve sonra da bilgeliğe ulaşmaya açılması ile tariflenebilir. Son aşamada ise Mantık ile eşdeğer olan sonsuz evrensel akla ulaşılır. "Zamansal-mekânsal evren", "Evrensel Aklın" bir yansıması olarak ortaya çıkar. Evrensel Akıl tanrıyı fiziki yaşamlarla gerçekleştirir.

Hegel'e göre aydınlanma sadece entelektüel bir gelişme değildir. Aydınlanma kişinin hayatını tamamen değiştirir. Kendisinin içine dönerek (Ham Taşını yontarak) kendisinin bilincine varan kişi sıradan bir insan olmaktan çıkar, özgüvenli ve kendi kendisini yaratabilen bu kişi dünyadan kendisini izole etmez, dünya ile ilgili bilgisini ve kendisini sürekli geliştirir ve bu gelişmesini tanrıyı içselleştirmesinde kullanır.

Yine Beethoven ve müziğine dönersek, Beethoven 9 senfoni, 5 piyano konçertosu, bir keman konçertosu, piyano keman ve çello için üçlü konçerto, 32 piyano sonatı ve birçok oda müziği eseri bestelemiştir. Fidelio isimli sadece 1 opera bestelemiştir. Beethoven'in başarıyı yakaladığı en önemli yapıtları ise senfonileridir.

Beethoven'in gençlik günlerinde Fransız Devrimi (1789) ve devrimin getirdiği yeni boyutlar Avrupa'yı sarsmaktadır. George Washington Amerikan Cumhurbaşkanı olmuştur (1792). Önceki çağa göre toplumun değerleri değişmektedir. Ülkesinde ve dışarda değişen güçler her sanatçı gibi Beethoven'in yapıtlarına da yansır. Sanatçı

toplum içinde yeni bir kimlik kazanmıştır: Artık egemenlerin hizmetlisi değil, yapıtlarıyla toplumun sesini haykıran bir kahramandır.

Besteci, tarihin akışını, kendi özel duygularını da katarak müziğinde işlemeye koyulur. Örneğin: Beethoven, Napolyon'a olan hayranlığı sebebi ile üçüncü senfonisine Napolyon adını verir. Kesin bir kanıt olmamakla beraber Napolyon'un babasının Mason olduğu ifade edilmekte ve 1805 yılında Grand Orient'in bir yayınında yazılan bir haberde Napolyon'un Mısır seferi sırasında uğramış olduğu Malta'da, babasının da üye olduğu locada masonik ışığı aramış ve kavuşmuş olduğu ifade edilmektedir. Tabii burada şu hususu dile getirmek gerekir ki, Napolyon'u biz genelde bir diktatör olarak tanıyorsak da, Beethoven'in bakış açısına göre, Napolyon bir halk adamı olarak devlet başkanı olmuştur, ki bu da asillerin tanrısal güçler tarafından sıradan insanları yönetmekle görevlendirildiğinin düşünüldüğü bir dönemde olağanüstü bir şeydir. Napolyon'un babası, Korsika Fransız egemenliğine geçmeden hemen önce Toskana'dan Korsika'ya göçmüş bir italyan çiftçidir. Yani ırk olarak Fransız dahi değildir. Napolyon, yönetimi sırasında bir halk eğitim sistemi kurmuş; feodalizmin kalıntılarını ortadan kaldırmış; Yahudi ve diğer dini azınlıkları özgürleştirmiş; gelişmekte olan orta sınıfın yasalar önünde eşitliğini sağlamış ve dini otoritelere karşı devletin gücünü merkezileştirmiştir. En kalıcı hukuki başarısı, daha sonra pek çok ülkede uyarlanmış olan "Kod Napolyon" adlı kanun metnini hazırlatmasıdır. Burada fazla vakit almamak için çok kısa olarak Kod Napolyon hakkında bilgi sunmak istiyorum. Bu kanuna göre her Fransız temelde eşit haklara sahiptir. Hiç kimsenin doğuştan ayrıcalıklara sahip olmadığının altı çizilmiş, böylece hukuk önünde bireylerin eşitliği ilkesi ön plana çıkarılarak daha eşitlikçi bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ceza hukuku alanında Napolyon Kanunları, yargısız infazların ve orantısız ceza alımının önüne geçmiştir. Ayrıca dini alanda verilen keyfi cezalandırmaları da ortadan kaldıran bu kanunlar, bu yönüyle de seküler kesimden büyük rağbet görmüştür. İşte temelde insanların özgürlüğünden yana olan ve asil sınıfa saygı duymayan Beethoven'in Napolyonu neden bu kadar sevdiği açık. Kaldı ki, Beethoven'in yaşadığı dönemde Viyana'da Napolyon sempatizanı olmanın ne kadar güç olduğunu da hatırlatmakta fayda var. Tüm aristokratik Avrupa devletlerinde olduğu gibi, özellikle de hanedanının kızının başı Fransız ihtilalinde giyotin ile kesilmişken, Viyana'da sokaklar hafiyeler ile doludur ve rejim düşmanları her yerde baskılanmaya çalışılmaktadır.

Ancak ne yazık ki, Napolyon Avrupa'nın bir yüzyıl önce liberalleşmesine yol açabilecek bu fırsatı iyi değerlendirememiş, halkın kendi kendisini yönetebildiği, özgür ortam kısa sürede bir diktatörlüğe dönüşmüştür.

İşte Beethoven de, Napolyona adamayı planladığı bu eserine, Napolyon'un diktatörlüğe tırmanışından sonra: "Eroika" (Kahramanlık) senfonisi adını vermiştir. Ancak eserin adı değişmekle birlikte Beethoven'in ilk iki senfonisinin aksine bu üçüncü senfoni onun müziğe damgasını vuran isyankâr ve ruhu çoşturan müziğinin ilk örneği olmuştur. Müzik otoriteleri 3. Senfoni'yi adeta halkı isyana çağıran devrimcilerin ateşleyici konuşmalarına benzetmektedir. Bu tip konuşmaların bir özelliği de konuşmanın adeta yumruk gibi bir cümle ile başlaması, esas konuya daha sonra girilmesidir. İşte 3. Senfoninin ilk girişindeki iki darbe de adeta böyle bir konuşmacının kürsüye yumrukla iki kere vurarak, dinleyenleri heyecanlandırmasına benzetilmektedir.

Müzik ustaları Beethoven'in 3. Senfoni ile tarihi, adeta bir bombardıman sarsıntısıyla titrettiğini söylerler, onun müziğindeki güçlü dinamizmi, ateşli dışavurumu, kamçılayıcı duyguları vurgularlar. Ancak Beethoven'in müziğinde yer yer ince bir alay, Haydn-Mozart'ın güleç nüktesine benzemese de, bir romantik ironi de duyulur; fırtınalı öyküleri bazen yumuşacık, sıcacık bir deyişe akabilir.

Beethoven yavaş çalışan bir müzisyendi. Üzerinde çalıştığı eseri oya gibi işlerdi. Taslakları incelendiğinde başlangıçta önemsiz gibi görülen çalışmalar, sonunda eşsiz bir esere dönüşürdü. Müziği, ifade gücü ve teknik olarak çok üst seviyede idi.

Kimi tarihçi Beethoven'i müzikte iki çağı birbirinden ayıran yüce bir anıta benzetirler. Beethoven'i Klasik ya da Romantik olarak sınıflandırmaktansa, kendine özgü bir dönemin sanatçısı olarak görürler.

Beethoven kendini Viyana'da parlak bir piyanist olarak tanıtmıştır. 1795'te ilk kez bir piyano konçertosunu (katalogda ikinci olarak sıralanan, aslında ilk yazılandır) çalar. Ve hemen ardından 3 piyano triosu ve 3 piyano sonatının notaları basılır. Bu eserlerinde piyanonun olanaklarını denemekte, iç dünyasının dizgine vuramadığı fırtınalı duygularını bu çalgıda sergilemektedir.

Beethoven genç yaşında başlayan sağırlığı (1798) giderek ağırlaşmış ve 1802'de işitme duyusunu iyice yitirmiştir. Bundan kurtulamayacağını anlamaya başlayınca ağır bir bunalıma girer. Bildiğiniz gibi günümüzde dahi engelli insanlar toplumda bazı zorluklar yaşamaktadır. Beethoven'in yaşadığı dönemde engelli insanlar tanrının lanetine uğramış oldukları düşünülerek toplumdan tecrit ediliyorlardı. Bunun en ekstrem örneğini Hitler Almanyasında engellilerin katledilmelerinde görüyoruz. Hele de işi mükemmel bir kulak gerektiren ve tabii geçirdiği hastalık sebebi ile işitme sorunu yaşamaya başlayana kadar böyle bir kulağa sahip olan Beethoven'in işitme engelli olması, onun yaşamını cehenneme çevirmiştir. Müziksel açıdan karşılaşacağı

zorluklardan çok, toplumdan kopacağını anladığı için sarsılmıştır. Artık değişik sahnelerde alkış alamayacak, şef olarak yapıtlarını yönetemeyecektir. Ayrıca ders vermesi de olanaksızdır. Yıllar boyunca çekilen yalnızlık çok derin acılar yaşamasına neden olur. İyi eğitimi ve üstün yeteneği, sağırlığın besteleme sürecini kesmesine izin vermez. Ancak dış dünyanın seslerinden, başkalarının müziğinden koptukça yoğunlaştığı iç dünyasında besteleri giderek daha karmaşık ve zor anlaşılır hale dönüşür. Kimseleri duymadıkça içe dönük ve alıngan bir kişilik geliştirir. Çevresinden kuşkulanmaya, yakın dostlarından bile uzaklaşmaya, hatta saldırgan olmaya başlar. Son dönem yapıtlarındaki eksantrik kişilik, sağırlığın sonucudur. Beethoven'in bütün senfonilerini işitme problemi yaşamaya başladıktan sonra bestelemesi de dikkate değer bir olaydır.

Beethoven'in müziği, kendinden önceki hiçbir bestecide olmadığı kadar iç dünyasındaki öznel duyguların doğrudan dışavurumu izlenimini verir. Kişisel duygularını, içinde yaşadığı dönemin izlerini müziği ile yansıtmak, Romantik akıma kapıları açan bir yoldur. Romantik besteci yapıtın biçiminden çok içeriğindeki öz ile ilgilenecektir.

Beethoven›i içine düştüğü bunalımdan kurtaran yine kendi iradesidir: «Bestelemem gerektiğini sezdiğim tüm yapıtları ortaya çıkarmadan bu dünyadan çekip gitmek yok!» diye bir karar alır ve yeniden savaşa koyulur. Bu savaş, müziğine kahramanca yansır.

Beethoven'in orta yaş dönemi (1803-1816) en verimli yıllarıdır. Adeta sağırlığını kabullenip, yazgısına kahramanca karşı koyabildiğini kanıtlamak peşindedir. Geniş boyutlu yapıtlarda etkileyici bir anlatım dili, dramatik bir karakter oluşturur. Eroika ile başlayan senfoniler zinciri, Sekizinci Senfoni'nin sonuna dek Beethoven'in olgunluk dönemi eseleridir.

Beşinci senfoni, belki de müzik tarihinde dinleyeni en çok etkilemiş, ünlü girişinden en çok alıntı yapılmış senfonidir. Beşinci Senfonide ana tema olan dört nota, Beethoven'den sonra kaderin kapıya vuruşu olarak yakıştırılmıştır.

Altıncı, Pastoral Senfoni, huzur dolu, gizemli bir dünya yaratır. Yedinci ve Sekizinci senfoniler aynı yıl, 1812'de yazılmıştır ve dünyasal değerlerin, insanın kendi coşkusunun, öz gücünün kutlanmasıdır. Yedinci ve Sekizinci Senfoni'lerinden sonra Beethoven anıtsal yapılar kurmayı yavaşlatır.

Bu dönemin önemli ürünlerinden bir bölümü de uvertürleridir. Beethoven hep ardından operalar yazmayı düşlediği uvertürler yazar. Bunlardan ancak Fidelio operası gerçekleşir ve uvertürü Leonora başlığı ile (ilk düşündüğü isim) konser programlarının

dağarcığına girer. Leonore, bir gardiyan kılığına girerek Fidelio adını alır ve sevgilisini siyasilerin tutulduğu hapishaneden ve ölümden kurtarır. Hikâye özgürlük için mücadele ve sonunda zafere ulaşılmasını anlatmaktadır. Bu senaryo Beethoven'in siyasi görüşleri ile uyumludur: Yani kişisel özveri ile kahramanca davranmak ve sonunda zafer. Eserin en önemli anlarından birisi de "Mahkumlar Korosunun" söylediği "O welche Lust" Büyük mutluluk şarkısıdır ki, politik mahkumlar tarafından söylenen bir özgürlük ağıtıdır. Eser, Leonore'nin kahramanlığının solistler ve koro tarafından söylenen parçalarla kutlanması ile sona erer.
Beethoven bu döneminde her türlü müziksel biçimden yararlanabilmeyi kendine hak tanır. Kendine özgü biçiminde, kendi müzik dilini dilediğince özgür kullanır. Viyana'nın en soylu aileleriyle dostluk eder. İşverenleri mutlu etmek gibi bir kaygısı yoktur. Haydn ve Mozart dönemi artık sona ermiştir: Ne işverenin sarayında bir hizmetli üniforması giymelidir, ne de aşçı ve uşaklarla aynı sofraya oturtulabilir. Beethoven›in patronları ile ilişkisi çok değişiktir. Hiçbir zaman onların isteği doğrultusunda beste yazmaz, kendi içinden gelen biçimi onlar için değiştirmez.

Beethoven'in son döneminde ise, orta dönemindekine benzer ilginç bir şahlanma ve kahramanca coşkuyla ortaya çıkan başyapıtları, Beethoven'in doruğa tırmanışını sergiler: Hammerklavier Sonat'ı ve 9. Koral Senfoni, üçüncü dönem stili olan derin düşüncenin yansımalarıdır. Besteci, huzurlu, dingin bir meditasyon derinliğinde, önceki dönemlerin yerinde duramayan, tutkulu dışavurumunun üstesinden gelmiştir. Müziksel dili daha soyutlaşmış ve yoğunlaşmıştır. Yeni bir ses arayışındadır. Dokuzuncu Senfoni, ölümsüz insan mutluluğudur. Schiller'in Neşeye Övgü (Esas isminin Özgürlüğe Övgü olduğu ancak siyasi baskılar yüzünden neşeye özgü olarak adlandırıldığı söylenir) başlıklı şiirine uzun yıllar hayranlık duyan Beethoven, uluslararası kardeşlik konusunu, orkestraya kattığı koro ve solistleriyle, coşkuyla vurgulamıştır. Son bölüm, senfoninin diğer üç bölümünü çağrıştıran temalarla yüklü büyük bir çeşitlemedir.

Burada Beethoven'in çağdaşı ve Beethoven'in 9. Senfonisinde kullandığı "Ode zur Freude" şiirinin yazarı Schiller'e de değinmek istiyorum.

Schiller'in ilk oyunu olan Haydutlar (Die Rauber) özünde toplumsal bir eleştiri olan bir eserdir ve baskı yönetimine karşı çıkar. Ne var ki, dük oyundaki başkaldırı ruhundan hoşlanmamıştır. Genç yazar dükün baskısından kurtulmak için Stuttgart'tan kaçar. Schiller'in bir diğer eseri olan Don Carlos (1787), beş perdelik tarihsel bir dramdır. İspanya'daki mutlak krallık ve engizisyona karşı, aydınlanma çağı'nın özgürlükçü düşüncesini ve cumhuriyet yönetimini savunur.

Felsefeye büyük ilgi duyan Schiller›in estetik konusundaki yazıları "İnsanın Estetik Terbiyesi üzerine Mektuplar" (Briefe über die Aesthetische Erziehung des Menschen, 1795) adlı kitapta yer alır. Daha sonralar Schiller tarih yazarlığına da yönelmiş ve Hollanda halkının İspanya yönetimine karşı ayaklanışını anlatan "Birleşik Hollanda'nın İspanyol Yönetiminden Ayrılmasının Tarihi" (Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande von der Spanischen Regierung 1788) adlı yapıtı kaleme almıştır. Schiller aynı dönemde Goethe ile tanışmıştır. Schiller, daha sonraları hepsi özgürlük teması üzerine kurulu İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın yaşamını konu alan Maria Stuart, Jan Dark'ı konu alan Orleans Kızı (Die Jungfrau von Orleans; 1801) ve Giyom Tell (Wilhelm Tell, 1804) gibi eserler verdi. Schiller'in de Mason olup olmadığı kesinlikle bilinmiyor. Ancak yazışmalardan hem Mason, hem de İlluminati örgütüne üye olması için davetler aldığı biliniyor. Bir iddiaya göre "Günther zum stehenden Löwen" Locasında 1794 tekris olmuştur. Ancak locanın 1829 yılında lağvolması üzerine evrakların kaybolduğu düşünülmektedir.

Son olarak da dönemin ve belki de yakın tarihin en önemli yazarlarından olan Kardeşimiz Johan Wolfgang von Goethe'ye değinmeden o müthiş dönemi tanımlamak herhalde mümkün olmaz.

Goethe 26 Mayıs 1764'te "Anna Amalia zu den drei Rosen" Locasında tekris olmuştur. Ayrıca Bode, Goethe'nin 11 Şubat 1783 yılında İlluminati örgütüne katılmasını da sağlamıştır. Daha önce de bahsettiğim gibi İlluminati örgütünün amacı gizli bir bilgelik okulu olmaktır ve papazlar tarafından üniversitelerde öğretilmesi yasaklanan tüm bilgilerin, genç üniversite öğrencilerine aktarılmasını sağlamaktır.

Beethoven, Johann Wolfgang von Goethe'nin eserlerini gençliğinden beri biliyordu. Onun bazı şiirleri üzerine de besteler yapmıştı. Örneğin Faust'tan "Flohlied" (WoO 134) veya "Ich denke dein" (WoO 74) şiiri. Ama en fazla bilineni ve kapsamlı olanı şüphesiz ki 1810'da bestelediği "Egmont" oyununun uvertürüdür (op. 84). Egmont Dükü halkının özgürlüğüne önem vermekte ve onları İspanyol kralının baskıcı rejiminden korumayı amaçlamaktadır. Ancak halkının korkaklığı yüzünden yenilir ve esir düşer. Egmont'un idam edilmeden önceki son haykırışı özgürlüktür. İdamı ile adeta bir azize dönüşür.

Haziran 1812'de Beethoven ve Goethe en sonunda kür şehri Teplitz'de buluştular ve aralarında bir yakınlık doğdu. Gerçi, bu kısa süreli dostluğun daha sonra devam etmediği söylenir. Ancak bu birkaç hafta süren buluşmadan hemen sonra Beethoven Goethe'nin "Meeresstille und glückliche Fahrt" (op. 112) şiirini bestelemeye başlar. Bu eser 1815'te tamamlanır ve 1822 yılında ünlü şair Goethe'ye ithaf edilerek yayınlanır. Bu ve şaire 1823 yılında yazdığı duygusal mektup, Beethoven'in Goethe'ye olan saygısının devam ettiğini göstermektedir.

Beethoven Fransız-Alman yazar Gottlieb Konrad Pfeffel'in şiiri olan "Der Freie Mann" yani Hür Adam (buna Hür Mason da diyebiliriz belki) şiirini 1794 yılında bestelemiştir (catalogue numarası WoO 117).

Pfeffel çağdaşı pek çok ünlü düşünür ile dostluk ilişkisine sahipti ve bunlar arasında örneğin Voltaire de vardı ki, Voltaire ölmeden bir yıl önce Paristeki "Les Neuf Soeurs" Locasında tekris edilmişti. Pfeffel'in Mason olduğuna dair işaretler var ise de kanıtlanamamaktadır. Ancak yukarıda da bahsettiğim Lesegesellschaft örgütünün ve ayrıca "Helvetische Gesellschaft" örgütünün üyesi idi. Helvetische Gesellschaft 1761 yılında Zürich'in Kuzey batısındaki Schinznach-Bad şehrinde kurulmuştu. Örgütün esas amacı bir İsviçrelilik ruhu yaratmak idi. Bunu yapabilmek için sınırları aşan bir ideal etrafında birleşilmesi öngörülüyordu ki, bu idealler de özgürlük ve dini taassuptan kurtularak tolerans sahibi kişiler olmak olarak özetlenebilir. Bu düşünceler ile kurulan örgüt Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşan kantonları bu düşünceler etrafında birleştirmeyi başarmıştır. Gottlieb Konrad Pfeffel'in oğlu Gottlieb Conrad August Pfeffel Göttingen1781 yılında "Zum goldenen Zirkel" Locasında tekris olmuştur.

Pfeffel'in yazıp Beethoven'in bestelediği "Der Freie Mann" şiiri şöyledir:

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der, dem nur eig'ner Wille
Und keines Zwingherrn Grille
Gesetze geben kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der das Gesetz verehret,
Nichts tut, was es verwehret,
Nichts will, als was er kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Dem nicht Geburt noch Titel,
Nicht Sammtrock oder Kittel
Den Bruder bergen kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der, in sich selbst verschlossen,
Der feilen Gunst der Grossen
Und Kleinen trotzen kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der fest auf seinem Stande,
Auch selbst vom Vaterlande
Den Undank dulden kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der, muß er Gut und Leben
Gleich für die Freiheit geben,
Doch nichts verlieren kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

Wer, wer ist ein freier Mann?
Der bei des Todes Rufe
Keck auf des Grabes Stufe
Und rückwärts blicken kann;
Der ist ein freier Mann!
Ein freier, freier Mann!

“Hür Adam” şiirini mümkün olduğunca Tercüme etmeye çalışacağım

Kim, kim Hür adamdır?
Sadece kendi özgür iradesi ile ve kimseden korkmadan kararlar verebilen.
Kanunlara saygılı, yapabileceğinden fazlasını istemeyen
Doğuştan veya kazanılmış unvanlara bakmayan ve kardeşini kurtaran
Kendi içine dönmüş ve küçük veya büyük menfaatlere direnebilen
Prensiplerinde sağlam durabilen, anavatanından bile haksızlığa uğrasa buna katlanabilen
Özgürlüğü için malını ve canını verebilen, ancak hiçbir şey kaybetmeyen
Ölüm onu çağırdığında, mezarının basamağında vakur bir şekilde durup hayatına geri bakabilen
Evet o bir hür adamdır
Bir hür, hür adamdır

Ludwig van Beethoven'in gençlik ve yetişkinlik döneminde onun etrafını saran kültürel yapıyı bir miktar da olsa size aktarmaya çalıştım. İşte dünyaca ünlü ve ölümsüz müzik adamı Beethoven'i yaratan bu kültür ortamı idi. Beethoven kendisi bir kardeşimiz olmasa da, ilk yetişme yıllarında Neefe Kardeşimizin mentörlüğü, çağında yaşamış pek çok Mason'la olan ilişkileri, mutlaka ki onun düşüncelerinde ve müziğinde çok etkili olmuştur. Yani Beethoven bir açıdan bizim önlüksüz bir Kardeşimiz sayılabilir.

Bütün bu anlattıklarımdan çıkarılacak kıssadan hisse, dünyamızı daha iyiye doğru değiştirmede Mason Kardeşlerimizin sayıca azlığı bir engel değil. Yeter ki, Kardeşler gerçekten Hegel'in de ifade ettiği gibi kendi Ham Taşlarını yontarak bilgeliğe doğru yol alabilsinler.

Sayılardan ziyade çevresine ışık ve güç veren Masonların varlığının ne kadar önemli olduğunu şu somut örnekle de pekiştirmek istiyorum. Bildiğiniz gibi Amerika Birleşik Devletleri kurulduğu yıllarda dünyada demokratik olarak yönetilen ilk devlettir ve onun için kendilerine "The Big Experiment" (Büyük Deney) adını vermişlerdir. Monarşinin baskısından kurtularak bu ilk demokratik deneyi başlatanların önemli bir kısmının, başta ilk Cumhurbaşkanı Washington olmak üzere, Mason olduklarını hep duyarız. Ancak şu veri dikkat çekici: Amerikalıların "Founding Fathers" adını verdikleri kurucular toplam 241 kişi olup, sadece 68'i Kardeşimiz idi. Ünlü "Declaration of Independence" (Özgürlük Beyannamesini) imzalayan 56 kişiden de sadece 8'i Kardeşimiz idi. Bu kadar somut verilere ulaşılamasa da, Fransız İhtilali için de benzer sayılar verilebilir.

Tekrardan Beethoven ve müziğine geri dönersek, Beethoven adeta hiçbir şey ölmez, her şey yaşar sembolünün canlı bir misalidir. Müziği sadece sınırlı sayıdaki müzik sever kişi arasında dinlenilmekle kalmamakta, müziği ile bizlere aktardığı ruh, halen canlı olarak yaşamakta ve milyonların ruhuna aydınlatıcı bir ışık olmaktadır. Şili'de Pinochet'nin diktatörlük rejimine baş kaldıranların adeta marşı haline gelen Beethoven'in 9. Senfonisi, Tiananmen Meydanında Çin hükümetine isyan eden öğrenciler tarafından da sürekli olarak hoparlörlerden çalınmıştır. Berlin duvarının yıkılıp, bölünmüş olan Alman halkının birleşmesi sırasında yine 9. Senfoni seslendirilmiştir. Japonya'da yılın son gününü yılbaşına bağlayan gece, Japonca'da Büyük Dokuz anlamına gelen Daiku konserleri 1927 yılından beri gelenek haline gelmiştir. Ve son örnek olarak da 9. Senfoni'nin Avrupa Birliğinin resmi milli marşı olduğunu hatırlatmak isterim.

KADİM BEREKET KÜLTLERİNDEN MASONLUĞA AKTARILANLAR

Pulat VERBAS

The last few books that I read were about pagan culture and the Masonic symbolism, beliefs and applications received from them. I got deeply astonished discovering that, due to so many changes in our rituals; the reasons for some of our applications were lost. I started to dig/search for the mand very interesting facts came out. This conference mentions only a few of them. Hope it alightens some of my Brethrens'curiosity and they start working on similar subjects.

Kadınlar niçin birçok toplulukta ve Masonlukta bünyeye alınmazlar? Bu sorunun birbirinden farklı pek çok açıklaması var. İzahlardan bir tanesi de kadim bereket kültlerinin kendilerine özel düşünce sistemidir.

Olağanüstü iyi bir araştırmacı olan ilkel insan, erkek arı ile birlikte "evlilik uçuşuna" çıkan kraliçe arının erkeğinin cinsel organı içinde iken kopartarak onu öldürdüğünü; ancak bu şekilde gerçekleşen döllenme sonucu kovana bereket geldiğini ve soyun devam ettirilebildiğini gözlemlemiştir (benzer şekilde, o devrin insanları bazı dişi örümceklerin çiftleştikten sonra erkekleri yediklerini de gözlemlemişlerdi).

Bilindiği üzere ilkel olarak nitelediğimiz bu toplumlarda hasadın verimli olup, bekanın sürdürülebilmesi ve soyların devam edebilmesi topluluğun taptığı Büyük Ana'nın veya Ana Kraliçe'nin tatmin ve mutlu edilmesine bağlıdır. O halde kraliçe arı örneğinde olduğu gibi ana kraliçeyi dölleyen kralın da mutlaka ölmesi gerekmektedir. Tapınılan kraliçe asil olduğundan öldürülecek kurban da kral, rahip-kral, kral hanedanından birisi veya bir soylu olmalıydı.

Zaman içinde bu vahşi gelenek yumuşatılmış ve kralın bizzat kendisi yerine bir dublörü veya sahtesi/kuklası konulmaya veya kral aslında öldürülmemeye başlanmıştır. İşte

çok korkulan endişe de tam bu noktada doğmuştur. Ya Toprak Ana aldatıldığını fark ederse? Böyle bir durumda Bereket Tanrıçası'nın gazabı korkunç olacak ve kabile derhal kıtlık, sel, kısırlık gibi felaketlerle baş başa kalacaktır. O halde Ana Tanrıça bu sahtekârlığı kesinlikle öğrenmemelidir. Bunun için gerekli bütün tedbirler hiçbir taviz verilmeden, eksiksiz alınmalıdır.

Yaratılışları itibarı ile bütün kadınların fıtratları/naturaları birbirlerinin aynıdır. Yani kabilenin kadınlarının fıtratları ile Ana Tanrıça'nın naturası birbirlerine çok benzer. Bu gerçek karşısında Bereket Tanrıçası'na yapılmış bu hileden kabilenin kadınlarının da kesinlikle haberleri olmamalıdır. Çünkü sahtekârlıktan onlar da Toprak Ana kadar/gibi rahatsızlık hissedecekler ve sonuçta tüm felaketler kaçınılmaz olacaktır. Kesin çözüm bir tanedir. Kadınlar bu gibi toplantılara alınmamalıdırlar. Bu zihniyet çeşitli topluluklarda kendine yer bula bula günümüz Masonluğuna kadar gelmiştir.

Bu olay bazı Kardeşlerimizin düşüncelerine göre; benzer pek çok durumda olduğu gibi, Masonluğa farklı bir şekilde aktarılmıştır. "Arı" çalışkanlığın ve dürüstlüğün sembolü kabul edilmiştir. Eski Çalışma Tablolarında yer alan "arı kovanı" ise düzenli ve disiplinli olarak, işbölümü ve görev bilinci içinde; özveri ve bağlılıkla sürdürülen toplu/birlikte çalışmanın ve üreticiliğin sembolü kabul edilmiştir. Topluluğun soyunun devam etmesinin ve bekanın önemine meslek açıklamalarımızda hemen hiç değinilmemiştir. Birbirinden tamamen farklı bu iki açıklamayı Mason İkonoplastlara borçluyuz.

Mason İkonoplastlar, masonik efsane, mit ve hikâyelerdeki gerçekleri uydurma ve eklemelerden ayıklamayı kendilerine görev edinmiş bir grup Kardeşimizdir. Öncelikle şunu belirtelim ki Mason İkonoplastlar hiçbir şeyi tahrip etmemişlerdir. Özen ve dikkatle yaptıkları şuydu: Masonik efsane veya miti ele alarak sap ve samanı birbirinden ayırmaya çalışırlardı. Tarihi gerçeklerle uyum içinde olan ve çağdaş ifadelerle/beyanlarla doğruluğu kesinleşmiş kısımları bir kenara koyarlardı. Tamamen hayal mahsulü bölümleri de "mit" olarak kabul eder ve şöyle bir işleme tabi tutarlardı. İçinde sembolik bir fikir veya örnek alınabilecek bir alegori/kıssa bulunan kısımları, kesinlikle yaşanmış tarihi gerçeklerle birlikte efsanenin içinde tutar; içlerinde herhangi bir anlam/değer bulamadıkları, kendilerine göre gereksiz olan bölümleri dışarı atarlardı. Genel kabul şu şekilde idi: Masonik tarih ancak ve ancak; tarihi gerçek ve uydurma/icat mitlerle birlikte ve iç içe olarak yazılabilir, çünkü uydurulan kısımlar da çok değerli felsefi fikir, kıssa ve görüşler içermektedirler. Aşağıdaki motto Mason efsanelerini açıklamaya çok uygun düşmektedir: "Se nonvero, e'bentrevato" yani "gerçek (tarihi) değilse bile, mükemmel uydurulmuş". Yine de; titiz, dürüst ve iyi niyetli bu çalışmalar sonucunda maalesef pek çok tarihi gerçek atılmaktan ve değiştirilmekten kendilerini kurtaramamışlardır.

Mason İkonoplastlar (Hıristiyan İkonoplastlar ile karıştırılmamaları için Mason İkonoplastlar ayrıca belirtilmişlerdir) tarafından değiştirilen ritüellere ilginç bir örneği Hiram efsanesinden seçebiliriz. Şu anda kullanılmayan bazı üçüncü derece ritüellerinde Üstadı arayan gruptan bir kardeş mezarın üstüne dikilmiş akasya dalını tuttuğunda; elinde kalan dal dile gelmekte ve cinayeti bütün detayı ile bu kardeşlere anlatmaktaydı. Onlar da derhal Süleyman'a gidip durumu bildirmekteydiler. Kadim bereket kültlerindeki inanışa göre ölünün ruhu mezarının üzerine dikilen bir ağaca, bitkiye, meyveye veya çiçeğe geçer ve onun içinde yeniden doğacağı onu koparacak, koklayacak veya yiyecek bir canlı beklemeye başlardı. Yani ritüeldeki dalın konuşması olayı çok da fazla yadırganmamalıdır.

Söz Mason ritüellerine müdahale ve zorla değiştirilmekten açıldığında ünlü Sussex Dükünü hatırlamamak olmaz. Bildiğimiz gibi Sussex Dükü kraliyet ailesinin önemli bireylerinden olup 1813 senesinde İngiltere Birleşik Büyük Locasının ilk Büyük Üstatlığına seçilmiştir. Yaptığı icraattan en önemli bir tanesi uzun bir süreden beri uygulanmakta olan bazı ritüelleri yürürlükten kaldırmak olmuştur.

Pek çok araştırmacı Kardeşimiz Sussex Dükünün müdahalelerinin yersiz ve gereksiz olduğu kanısına varmış, hatta esprili bir şekilde şöyle bir kateşizm geliştirmişlerdir:

"Neden doğuyu terk edip batıya gittiniz?
Kaybolanı bulabilmek için.
Kaybolan nedir?
Üstat Masonun gerçek sırları.
Bu sırlar nasıl kayboldu?
Sussex Dükünün yersiz müdahalesi ile".

Robert Lomas ve Christopher Knight'ın da aralarında yer aldığı bazı Kardeşlerimiz, kadim verimlilik kültlerinden gelen bazı uygulamaların hâlâ Masonlukta yer almalarına rağmen anlamlarının tamamen değiştirilmiş olduklarını (Yazının icadından önceleri bütün efsane, hikâye ve destanlar sözlü olarak nesilden nesle aktarılırdı. Tabii ki bu aktarımlar sırasında pek çok değişiklik de meydana gelir ve bir süre sonra efsane ve hikâyeler tamamen farklı bir hal alırdı. Localarımızdaki ezber uygulamaların kökeninin bu sözlü aktarımlar olduğunu düşünen araştırmacı Kardeşlerimiz vardır) -çoğunun Mason İkonoplastlar tarafından- hatta bazı kelime ve simgelerin kullanıldıkları halde; gerçek mana ve sembolizmalarının unutulmuş -kaybolmuş- bulunduklarını iddia etmektedirler. Bu görüşlerini desteklemek amacı ile özellikle operatiflerden kalan eski ritüellerimizi toplamaktadırlar. Bu ritüeller "Masonik Akit" adı altında bir web sitesinde yayınlanmaktadır.

Mason sembolizmalarının önemli bir bölümünün Ortadoğu kültürlerinden, büyük ihtimalle Tampliyeler tarafından Avrupa kıtasına getirilmiş olup; mesleğimize oradan aktarıldığına inanan Kardeşlerimiz vardır. Bu iddiaya bir örnek de, 19. yüzyılda bile tanıklık ettiğimiz; İskoçya'da çalışan 18 numaralı Old Dundee Locasındaki "devetüyü elbise" giydirilmesi uygulamasıdır. Bu locadaki Tekris Töreninde adaya özel dikilmiş saf devetüyünden mamul bir elbise giydirilirdi. Devetüyü İskoçya'da ne arar sorusunun cevabı, bu kültürün Ortadoğu'dan gelmiş olmasında yatmaktadır.

Devetüyü elbise uygulaması gibi benzer başka uygulamalar da Ortadoğu ve Anadolu'dan İskoçya ve İngiltere'ye gelmiş midir? Cevap "evet"tir. Hür Masonluğun Adonis kültünün ahfadı olduğuna -oradan doğduğuna- yani genel anlamda pagan kültürüne dayandığına inanan pek çok Kardeşimiz vardır. Bugün bile İskoçya'da sürdürülen bir gelenek uygulaması bu iddiaya kanıt olarak gösterilmektedir. İskoçya'nın Melrose şehrinde, yaz ortası arifesinde; bölgedeki Mason Locaları Melrose Kilisesinin harabelerinde toplanırlar. Sıra halinde ve düzen içinde, ellerinde yanan meşalelerle; kilisenin mihrabının yanındaki özel bölmeye yürürler. Bu özel noktaya geldiklerinde meşaleleri yere atar ve çiğneyerek söndürürler. Bu uygulamanın Eluisis misterlerinden esinlendiği düşünülmektedir. Eluisis kültünde Persephone'nin ölüp yeraltına inişi meşalelerin çiğnenerek söndürülmesi şeklinde sembolize edilmektedir. Yeniden doğumu ise meşalelerin yeniden yakılıp gökyüzüne tutulması şeklinde simgelenir.

Devetüyünden imal edilen elbise nasıl olup da İskoçya'ya geldi? sualinin cevabı; aklımıza bu inanışların hangi zincir ile günümüze kadar aktarılmış olduğu sorusunu getirebilir. Başlangıç olarak Babil'i alabiliriz. Onlardan Fenikelilere, oradan da İbranilere geçmiştir. İbranilerin çok önemli bir grubu olan Esseniler üzerinden Romalılar ve Roma Kolegyalarına aktarıldığına inanılmaktadır. Roma kolejleri Operatif Mason teşkilatlarının kurulduğu yerlerdir. İkinci bir fikre göre ise Haçlı Seferleri sırasında Tampliye Şövalyeleri bu uygulamaları İsmaili, Dürzi ve derviş tarikatları gibi Müslümanlardan öğrenmiş ve yanlarında Kıta Avrupası ve İngiltere'ye getirmişlerdir. Tampliye Şövalyeleri Fransa'daki katliam sonrası İskoçya ve İngiltere'ye kaçınca, operatif localara katılmışlar ve bu uygulamaları aktarıp başlatmışlardır.

Biliyoruz ki, Mason kültüründe inşa etmek için uğraş verdiğimiz mabet, genelde; M.Ö. 1000 yıllarında Kudüs'te yaptırılmış olan "Süleyman Mabedi" ile sembolize edilir. Süleyman Mabedi'nin en önemli ve öne çıkan özelliklerinden bir tanesi de girişte bizi karşılayan "iki sütundur". Bu durumda Localarımıza "Boaz" ve "Jakin" olarak gelmiş bulunan ve kadim verimlilik kültlerinde "mazzebot" olarak adlandırılan; mabet veya kutsal yer girişlerine yerleştirilen büyük ölçekli kutsal sütun dikme geleneğini biraz daha yakından görelim:

Süleyman'ın ünlü Mabed'ini yaptırdığı dönemde pagan tanrılara tapan komşusu Fenikeliler medeniyet ve teknolojide İbranilerden fersah fersah ilerde idiler. Kırmızı boya imalat ve ticaretinden ve denizcilikten çok zengin olmuşlardı. Fenike uygarlığının kendilerine özel/özgü, önemli bir ihtisas dalı da "tunçtan dökülmüş büyük ölçekli kutsal sütun" imalatıdır. Kutsal sütunlar o güne kadar sadece taştan imal edilirlerdi. "Ammudim" adı verilen tunçtan dökülmüş sütun uygulaması ilk defa Fenikeliler tarafından başlatılmıştır. Benzer şekilde "kaynakçılık yani iki metali birbirine ekleme zanaatı" da Fenikeliler tarafından -hem de kral Süleyman zamanında-icat edilmiştir. O zamanlarda tunç dökümü, tıp gibi ayrıcalıklı zanaatların ustasının/pirinin ülkenin tanrı-kralı olduğu kabul edilirdi. Bu durumda Sur kralının metalürji ve tunç dökümünde ihtisas sahibi ve mesleğin piri olduğunun kabulü hiç de yadırganmamalıdır.

İki sütun Fenike mimarisi ve verimlilik kültü mabetlerinin tipik özelliklerindendir. Sur'daki Melkart Mabedi'nin girişinde biri som altından, diğeri zümrütten yapılmış iki sütun yer alırdı. Som altın sütun gündüzleri, zümrütten olanı ise geceleri pırıl pırıl parlardı. Benzer mabetler Samaria, Megiddo ve Hazor kentlerinde de yer alırdı. Adonis ve Astarte kültü yaklaşık M.Ö. 1200 senelerinde -Süleyman Mabedi'nin yapımından 200 sene önce- Fenike'den Kıbrıs, oradan da Yunanistan'a sıçramıştır. Kıbrıs'taki mabetlerden önemli bir tanesi Amathus'ta inşa edilmişti, ancak en ünlüsü Paphos'ta idi. Mabetlerin merkezleri koni şeklinde olup, girişlerinde iki sütün bulunuyordu. Koninin dişi, sütunların ise erkek organlarını temsil ettiği değerlendirilmektedir. Sütunların iki adet olmasının nedeni birinin babayı, yani ölümlü tanrıyı, diğerinin ise genç ve cinsel olarak kudretli oğlunu simgeliyor olmasındandır.

Sütunlarla ilgili çok önemli bir iddiaya yer vererek konuyu tamamlayalım. Lucian'ın verdiği bilgilere göre Heirapolis'teki (bugünkü Membij) iki büyük fallus heykeli yer alırdı. İçleri boş olan heykellerin içinden senede iki kere, hadım edilmiş Galli veya rahipler zirveye tırmanır (bir nevi minare) ve tanrılarla konuşup, onlara bereketli bir hasat için yalvarırlardı. Süleyman Mabedi'nin girişindeki iki sütunun varlık nedenleri ve içlerinin neden boş olduğunun açıklaması bu inanışlara bağlanmaktadır. Sütunların içlerinin boş olmalarının evrak konması/saklanması için yapılmış oldukları gerekçesinin sonradan uydurulmuş olduğu iddia edilmektedir.

Biliyoruz ki Hür Masonluk tarihi içinde Tampliye Şövalyeleri'nin rolü önemlidir. Siyah beyaz renkli ikiye bölünmüş bayrakları -Meslek sembolizmamıza çok benzer şekilde- düalizmi, iyi ile kötü arasındaki mücadeleyi, yaşamla ölümü, ışık ve karanlığı v.s. temsil ederdi. Benzer şekilde, iki renkli bayrağın siyah beyaz yer döşemesini ve Süleyman Mabedi'nin iki sütununu simgelediğini düşünen araştırmacılar da vardır.

İlginç bir düşünce tarzı da "yaşam prensibi ve ruhunun insanın gölgesinde de var olduğu" inancıdır. Farklı uygulamaları vardır. Genelde gölgenin ölçülmesi şeklinde uygulanır. Örneğin, binayı yapan, bir şahsı kurban seçerek gizlice onun boyunun ölçüsünü alır. Bu ölçüyü -gölge şeklinde- veya ölçtüğü mezurayı temel taşının altına yerleştirir. O sene içinde ölçüsü alınan kişinin öleceği ve binayı sağlamlaştıracağı kabul edilir.

Bulgar taş işçileri-Masonları- kurbanın gölgesini bir ip parçası ile ölçüp kutuya yerleştirerek inşa ettikleri binanın temeline gömerlerdi. Gölge sahibinin kırk gün içinde öleceğine ve ruhunun kutuda mahpus kalacağına inanılırdı.

Yakın bir geçmişte insanın yansımasını göstermiş olduğu için ayna kırılması uğursuz kabul edilir. Aynı gelenek çerçevesinde, insanın resminin de o kişinin hayat prensibi veya ruhunu taşıdığına inanılır. Bu nedenle pek çok kabilede insanlar -ruhlarının esir alınacağı endişesi ile- turistlerle bile resim çektirmezler.

Çok eskilere geri gidecek olursak, temele para gömme âdetinin de fesat bir kökeni vardır. Paranın üstünde kralın resminin bulunması nedeni ile o para kralın hayat prensibi ve ruhunu içinde barındırmaktadır. Para temele konulduğunda, kral çok kısa süre içinde ölecek ve binanın içine girecek olan ruhu yapıyı her türlü kaza ve belaya karşı koruyacak demektir. Sırf bu endişe nedeni ile Siyam kralları çok uzun süre, resimlerinin para üzerine basılmasına izin vermemişlerdir.

Tam tersi bir düşünce tarzı ile Avustralya'nın kara derili yerlileri kabilenin diğer üyelerini koruması amacı ile bir dişlerini feda ederler. İnisiasyon töreninde adayın bir dişi, keski ve çekiç -Mason avadanlıkları olması dikkat çekici- kullanılarak çekilmektedir.

Operatif Masonlar, bizim şimdi kullandığımız 24 bölümlü cetvel yerine "Düz Kenar" –straight edge- adını verdikleri özel bir tahta çubuk kullanırlardı. Adayın boyu bu tahta ile ölçülür ve bu özel tahta ölçüm çubuğu Loca'da muhafaza edilirdi. Adayın hayat prensibinin/ruhunun bu tahtanın içinde hapsolduğuna inanılır ve sadakatinin teminatı olarak Locada saklanırdı. Eğer aday günün birinde bu itimadı sarsacak olursa, öfkeli Biraderleri bu özel ölçüm çubuğunu inşa edecekleri bir sonraki binanın temeline koyarlardı. İstenmeyen üyenin en kısa sürede öleceğine inanılırdı.

İkinci dereceden de bir örnek verelim. İlkel olarak nitelediğimiz ilk insanlar gökyüzünde özellikle Güneş ile Venüs'ü izlemişler ve kesin zaman gösterge ve takvimlerini onların yörüngelerinden hesaplamışlardır. Bu hesaplar olağanüstü önemlidir, çünkü tarım, balıkçılık ve denizcilik gibi yaşamsal faaliyetler bu takvime

göre düzenlenirdi. Venüs mevsimleri ve met-cezirleri yaratan bir metronom gibi kabul edilirdi. Bu nedenle tanrıçalaştırılmış ve çeşitli kültürlerde Anat (İbrani), İştar (Kenan), Baalat (Fenike), Freyja (İskandinav) gibi isimler almıştır.

Venüs her sekiz senede beş köşeli bir yıldız çizer ve kırk sene sonra ilk başlangıç noktasına geri döner. Sekiz senelik dönemin 1, 2, 4 ve 7. senelerinde güneşten önce doğan sabah yıldızı olarak görülür. 3, 5, 6 ve 8. yıllarda ise biz onu güneşin batışından sonra ortaya çıkan akşam yıldızı olarak izleriz. Beş köşeli yıldızımızın işte bu gözlem ve çizimlerden kaynaklandığını düşünen pek çok kardeşimiz vardır.

Son olarak beş dokunuşun kökeni iddiası ile bitirelim. M.Ö. 1000 senelerinde -Süleyman zamanında-Fenike'nin rahip-kralları Güneş Tanrısı El'in yeryüzündeki temsilcileri ve göklerin ve cennetlerin kraliçesi Baalat'ın da önce oğulları sonra da kocaları olarak kabul ediliyorlardı. Bu nedenlerle Fenike rahip-krallarına "Baal" unvanı veriliyordu.

Yeni Fenike rahip-kralının tahta geçme töreninde sembolik olarak ölmüş kabul edilen Baal; mabedin ortasına, ayakları Doğuya, başı Batıya bakar şekilde yerleştirilirdi. Tam şafak vaktinde, Ana tanrıça Baalat'ı temsil eden en yüksek rahibe ölünün yanına gelir ve elini tutardı. Daha sonra sağ ayağını onun sağ ayağının kenarına yerleştirirdi. Devamında El'in en yüksek iki rahibi Baal'in yerden kaldırılmasına yardım etmek üzere yanlarına gelerek cesedin sağ dizini Baalat'ın sağ dizine yapıştırırlardı. Son olarak da en yüksek rahibenin göğsünü yerden kaldırmış oldukları ölünün göğsüne yaslayarak birbirlerine tamamen sarılmalarını sağlarlardı. İşte tam bu esnada Ana tanrıça Baalat bir elini Baal'in sırtından aşağı doğru kaydırarak kulağına O'nu resmen yeni rahip-kral yapacak kutsal kelimeyi fısıldardı.

Bazı araştırmacı Kardeşlerimizin iddialarına göre Süleyman, İbrahim, Musa ve Davut kanalı ile kendisine intikal etmiş bulunan bütün İbrani sır ve yetkilerine zaten sahipti. Onun amacı bütün bunlara ilaveten, Kenan geleneklerine uygun olarak gerçek bir rahip-kral olmaktı. Kutsal kelimeyi öğrenerek öbür dünyalarda ölümsüzlük kazanacaktı. Sur Kralı Hiram'a olağanüstü büyük paralar ödemesinin ve borcunun bir türlü bitmemesinin esas sebebi işte buydu.

KAYNAKLAR

1. Who was Hiram Abiff? - J.S.M. Ward
2. The Book of Hiram-Christopher Knight & Robert Lomas
3. Freemasonry and the Ancient Gods- J.S.M. Ward
4. Ansiklopedik Mason Sözlüğü - Murat Özgen Ayfer
5. Derecelerin Açıklama ve Yorumları -Sahir Erman
6. Derecelerin Açıklama ve Yorumları - Cihangir Gener

ORTADOĞU'DA MASONLUK (II. BÖLÜM)

Metin DELEVİ

Freemasonry was affected by the esotericism and wisdom of the ancient East and mainly of the Middle East. But what about the Freemasonry in the Middle East? Freemasonry in the Middle East is traced initially to individuals, mainly Iranians, who serving as diplomats in the western countries joined the lodges in Europe. But the establishment of Freemasonry in the Middle East dates from Napoleon's invasion of Egypt. It then spread in the region. In the region, Freemasonry flourished or had bad times depending on the local politics. And in some countries, actually, it disappeared or went underground for a while. In this article I will try to give a brief preview of the history of Freemasonry by country.

İSRAİL

Filistin'de ilk olarak 1933 yılında, İngiliz, İskoç, Mısır Büyük Locaları ve Fransa Grand Orient'ine bağlı olarak çalışan locaları tek bir çatı altında toplamak üzere çalışmalar yapılmış ve yapılan görüşmeler sonucunda Filistin Büyük Locası kurulmuştu. İsrail Devleti'nin kuruluş yılı olan 1948'e gelindiğinde bu topraklarda, Filistin Büyük Locası altında çalışan 26 Loca, İskoçya Büyük Locasına bağlı bir kaç loca ve İngiltere Büyük Locasına bağlı çalışan ve genelde askeri personelden oluşan 3 loca bulunmaktaydı. İngiliz mandasının bitmesiyle birlikte İngiliz Locaları ve bir kısım İskoç Locası çalışmalarına son verdi. 1948 yılı Mayıs ayında İskoçya Büyük Locasına bağlı 4 düzenli loca çalışmalarına devam etti. Aynı yılın Haziran ayında İskoçya Büyük Locasına bağlı beşinci loca kuruldu. Kısa bir süre sonra, bu beş loca, İskoçya, İngiltere ve İrlanda tarafından tanınacak bağımsız bir Büyük Loca kurma çalışmalarına başladılar. 26 önceki Büyük Üstat tarafından imzalanmış bir talepname İskoçya Büyük Locasına gönderildi. İngiliz ve İskoç Büyük Localarından bu talebe yoğun bir destek geldi. Filistin'de birçok İskoç Locasının kurucu üyeliğini yapmış Seligman Kardeş İskoçya Büyük Locası nezdinde bu talepnamenin resmi temsilcisi

tayin edildi. Seligman, İskoçya, İngiltere ve İrlanda'da çok sayıda temaslarda bulundu. Ancak bu arada Filistin Büyük Locası, kendini İsrail'in tek Büyük Locası ilan etti. 1950 yılında Filistin Büyük Locası New York Büyük Locası tarafından bölgenin tek Bölgesel Büyük Locası olarak tanındı. Ancak bölgesel kalmak istemeyen İskoç Locaları temaslarına devam ettiler. Nihayet 1952 yılında İskoçya Büyük Locası, İskoç Locaları tarafından kurulacak Bağımsız Büyük Locayı destekleme ve tanıma kararı aldı. Hatırlayacağınız gibi Filistin Büyük Locası patentini Mısır Büyük Locası'ndan almıştı. Mısır Büyük Locası ise düzensiz ilan edildiğinden İskoçya Büyük Locası kurulacak Büyük Loca'nın menşei konusunda fikir ayrılığına düştü. Görüşmeler uzadı. 1953 yılında nihayet orta yol bulundu: Filistin Büyük Locasına bağlı localar patentlerinden feragat edecekler ve hatta iade edecekler, kuruluşundan hemen sonra da yeni patentlerini yeni Büyük Locadan alacaklardı. Ön görüşmelerde, hakkaniyet adına, her iki Büyük Locadan temsilcilerin birlikte yol almaları benimsendi. Bürokratik engeller bu şekilde aşıldıktan sonra, bu sefer uygulamalarda engeller çıkmaya başladı. İlk adımda yeni regalya ve loca eşyalarının ülke dışından getirtilmesi ülkenin yeni ithalat/döviz rejimine takıldı: regalyalar ithal edilebilir ürünler listesinde görünmüyordu. Uzun uğraşlar sonucunda, birkaç İngiliz Locası bu malzemeleri hibe etme yoluna gitti. İngiltere ve İsrail devletleri de bu malzemelerden gümrük vergisi alınmamasını kabul etti.

Büyük Loca amblemi konusunda çok kısa süren bir müzakere yapıldı ve ortak bir karar alındı: Büyük Loca'nın kurulacağı Kudüs kentinin özelliği göz önünde tutularak Gönye-Pergel içine alınmış üç semavi dinin sembolleri, hilal, haç ve Davut yıldızı oybirliği ile kabul edildi.

Konsekrasyon Töreni 20 Ekim 1953 tarihinde Kudüs YMCA salonlarında, İskoçya Büyük Locası temsilcisi Kingirdine ve Elgin Kontu Konsekrasyon Üstatlığında ve yaklaşık 600 yerel ve ziyaretçi huzurunda gerçekleştirildi. Hayfa Kenti eski belediye başkanı Shabetay Levi Büyük Üstatlığa getirildi. Peşinden patentlerini iade etmiş olan Filistin Büyük Locasına bağlı localara törenle İsrail Büyük Locası patentleri verildi. Tören sonunda dış Büyük Localardan gelen mesajlar okundu. Doğu Kudüs'te bulunan yine İskoçya Büyük Locasına bağlı Ürdün Locasından gelen mesaj ayakta alkışlandı. Ürdün ile İsrail arasındaki savaş durumu nedeniyle Ürdünlü kardeşler mesajlarını İskoçya üzerinden göndermişler ve masonik kardeşliğe yeni bir örnek oluşturmuşlardı.

İsrail Büyük Locası 1957 yılına kadar İngiltere ve peşinden de neredeyse tüm Büyük Localar tarafından tanındı. 1967 yılında savaş ertesinde Ürdün Büyük Locası, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki localarını kapattı. Ancak bunlardan çok sayıda loca İsrail Büyük Locasına katılıp çalışmalarına devam etti.

Hatırlanacağı üzere, 1930'lu yıllarda Müsselman ile birlikte Almanya'dan Filistin'e gelmiş çok sayıda 33 dereceli kardeş bulunmaktaydı. İsrail Büyük Locasının kurulmasından sonra İsrail Yüksek Şûrasının kurulması için çalışmalar başlatıldı. 1963 yılında Hollanda'da toplanan Uluslararası Yüksek Şûralar Konferansında, İsrail'de Yüksek Şûra kurulması prensip kararı alındı. 1 Ocak 1965 tarihinde Almanya Yüksek Şûrasını temsilen Dr. Shalsha Büyük Üstat Dr. Sam'a 4-32 dereceleri tevdi etti. 30 Ocak 1965'te Dr. Shalsha iki Olgunlaşma Locasını açıp 55 kardeşe 4. dereceyi tevdi etti. Yüksek Şûralar Konferansı İsrail'de İskoç Ritinin Almanya Yüksek Şûrası tarafından kurulmasını kararlaştırdı.

2 Kasım 1966'da Almanya Hâkim Büyük Amiri Dr. Shalsha Konsekrasyon Törenini gerçekleştirdi. İsrail Yüksek Şûrasının ilk Hâkim Büyük Amiri Yitzhak Grazianni oldu.

Günümüzde İsrail'de yaklaşık 70 locada 3500 kadar kardeş çalışmaktadır. Çoğunluğu İbranice çalışırken, Arapça, Romence, Rusça, İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Macarca ve Türkçe çalışan localar da bulunmaktadır.

Ayrıca İsrail Büyük Locası, 80'li yıllardan itibaren, bölgede barış ve hoşgörünün egemen olması için çalışmalar yapmaya da başlamıştır. Örnek olarak 3 Filistin kökenli Müslüman ve Hıristiyan Büyük Üstatlığa seçilmiştir.

Arjantin Büyük Locası tarafından ihdas edilen Masonik Barış ödülüne, 1995 yılında Juan Goldvasser ve bir Filistinli Joseph Salem layık görüldü. Aynı yıl bu ödül Sahir Erman Üstadımıza da verilmişti. 1997 yılında yine aynı ödüle iki Filistinli Samir Faran ve Elias Mansur Kardeşler layık görüldü.

ÜRDÜN

Maalesef bu ülke Masonluğu konusunda çok kaynak ve bilgi bulmamaktadır. Bilindiği üzere, Ürdün, Skyes-Picot anlaşması neticesinde 1922 yılında İngiliz mandası altında bir ülke olarak kuruldu.

22 Mart 1946 tarihinde bağımsızlığına kavuştu ve adı Ürdün Haşemi Krallığı olarak değiştirildi.

Masonik tarih açısından, bugünkü Ürdün coğrafyasında diğer bölge ülkelerinin aksine büyük masonik faaliyetler olmamıştır.

Ülkede ilk loca 1923 yılında Mısırlı bir Mason tarafından kurulan Quraish Locası oldu ve uzun süre ülkenin tek yerel locası olma konumunu korudu. 30'lu yıllarda adı Al-Naser (Zafer) olarak değiştirildi. 1940'lı yıllarda Batı Şeria'da 4 loca daha kuruldu. 1956 yılında Quraish Locası bu yeni dört loca ile birleşerek Beit Al Maqdis - Kudüs Locasını oluşturdu. Peşinden Batı Şeria'da beş loca daha kuruldu. 1956 yılında bu localar bağımsız ve hiçbir Büyük Loca tarafından tanınmayan Ürdün Büyük Locası'nı oluşturdular. 1967 Savaşı ertesinde bu localar çalışmalarını durdurdular. 1980'li yıllarda bazı localar tekrar çalışmaya başladılarsa da, 1994 yılında politik baskılar nedeniyle çalışmalarına tekrar ara verdiler.

Ülkede halen çalışmakta olan tek loca 1925 yılında İskoçya Büyük Locası tarafından Tel Aviv'de kurulan, 1948'de kapanan ve 1952 yılında başkent Amman'da tekrar çalışmaya başlayan 1339 no.lu Jordan Locası'dır. Zaman zaman ülke yönetimi tarafından kapatılmasına rağmen halen çalışmalarına devam etmektedir. Amman haritasında yer almasına rağmen anlaşılır nedenlerle gönderdiğim mektuplara hiç cevap alamadım. İskoç Ritinde Arapça çalışmaktadır.

Söylentilere göre bir önceki kral olan Kral Hüseyin, İngiltere'deki eğitimi esnasında Mason olmuş ve hatta 33. dereceye kadar yükselmiştir.

İRAN

İran literatüründe Masonluk ile ilgili ilk izlere, Mir-Abdal-al-Latif Sustari'nin Hindistan'a yaptığı seyahatin izlenimlerini aktardığı Tahfat-al-Alam adlı seyahatnamesinde rastlıyoruz. Sustari, Masonluğu, Avrupalılar arasında çok yaygın olan, din, dil ırk ayrımı yapmaksızın herkese açık olan bir kurum olarak tanıtmakta ve Hindistan'da bu kurum üyelerine "Faramusi" -unutkanlık- adı verildiğini ilave etmektedir. Masonluğun bu isimle anılmasının nedeni ise, üyelerine Masonluk konusunda herhangi bir şey sorulduğunda "hatırlamıyorum" diye cevap vermelerine bağlamaktadır. Bazı araştırmacılara göre, Faramusi kelimesi özellikle Osmanlı'da kullanılan Farmason kelimesinden türetilmiştir. Günümüze kadar İran'da Masonlar için Faramusi, localar için de Faramuskhane adı kullanılmaktadır.

Sustari'nin verdiği bu bilgiler 19 yy. başında Hindistan'ı ziyaret eden Abul-Fath Soltan-al-Waazir tarafından tekrar teyit edilmiştir.

İran'ın Masonluk ile ilk tanışması, Avrupadaki diplomatları aracılığıyla gerçekleşmiştir. İlk kez olarak 1800-1802 yıllarında görevli olan Mirza Abu Talip Khan bir Londra Locasını ziyaret etmiş ancak tekris olma davetini, ideolojisini isyankâr bulduğu için reddetmiştir.

1808 yılında, Fransa ile İran arasındaki anlaşma ertesinde diplomatik görevli olarak Fransa'ya giden Askar Khan Afshar 24 Kasım 1808'de tekris olan ilk İranlı unvanını kazanmıştır. Aslında bu tekris Fransa'nın İran'daki menfaatlerini pekiştirmek için Napolyon'un yakın çevresi tarafından önerilmişti.

1810 yılında İranlı başka bir diplomat, İran'ın Londra Büyükelçisi Mirza Abul Hasan Han Sirazi Londra'da tekris oldu. Ancak Fransızlarda olduğu gibi amaç aynıydı: İngilizlerin İran'daki menfaatlerinin gözetilmesi. Her ne kadar bu savlar komplo teorileri olarak görülebilirse de, İngiliz arşivlerindeki bilgilere göre, bu tekrisin asıl amacı siyasidir: kendisini locaya teklif eden İngiliz devlet görevlisi Onseley'in önerisiyle 1810 yılından ölüm yılı 1846 yılına kadar kendisine aylık 1000 Rupee ödenmiştir. Bu ödeme ise East Indian Company'nin siyasi bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şirazi'ye ayrıca İran'da bir loca kurma izni ve patenti verilmişse de, bunun gerçekleştiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bundan sonraki yıllarda çok sayıda kraliyet ailesi mensubu ve devlet görevlisinin Avrupa başkentlerinde tekris olması veya localarda boy göstermelerine rağmen, bunların İran toprakları üzerinde herhangi bir yansıması olmamış ve İran'da herhangi bir masonik faaliyet gerçekleşmemiştir.

Bu dönemlerde Erzurum'da kurulmuş Pers ritinde çalışan bir locadan bahsediliyorsa da, bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Paris ve Londra'dan sonra İstanbul da İranlı diplomatların Masonlukla tanışma merkezlerinden biri oldu. Özellikle Tanzimat öncesi ve sonrasında, localarda, Tanzimat ve reformlar konusunda istişarelerde bulunmaları merkez yönetimi rahatsız etmiş olmasına rağmen loca çalışmalarına devam ettiler.

İran'da ilk masonik benzeri veya para-masonik yapılanma, Paris'te tekris olmuş Mirza Malkom Khan tarafından 1858 yılında gerçekleştirildi. Para-masonik dememin sebebi ise, Faramushkhane olarak adlandırılan bu kuruluşun, batılı herhangi bir Büyük Loca'ya bağlı olmaması ve tanınmaması, buna karşılık Masonik prensipleri vaaz etmesidir. İlk başkanlığını Mirza Malkum Khan'ın babası Mirza Yakup Khan üstlenmiştir. Üye sayısı, kesin olmamakla birlikte, Malkum Khan tarafından 30.000 olarak ifade edilmiştir. Üyeleri arasında çok sayıda Kaçar Prensi, bakanlar ve üst düzey devlet görevlileri, aydınlar ve din adamları da yer almaktaydı. Üye profilinden Masonluğun İran'ın asilleri ve seçkinleri arasında büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

Mirza Malkum Khan, İran Masonluğunu tanıtırken "Avrupa'nın Politik bilgeliği ile Asya'nın ezoterik bilgeliğini harmanlayan bir düşünce akımı" ifadesini kullanmıştır. Ancak Malkum Khan şeriat karşıtı söylemlere başlayınca düşmanları arttı ve Faramuskhane artık gözden düşmeye başladı. Kapalı bir ortamda politik söylemlerin de artması üzerine Şah Nasırettin 1861 yılında çıkarttığı bir fermanla bu locayı kapattırdı. Adını bile telaffuz edenlere ağır cezalar getirildi. Bu yasaklama üzerine bireysel masonik çalışmalara başta İstanbul olmak üzere Paris ve Londra Localarında devam edildi.

Kayıtlara göre, İran Elçiliğinden Hacı Mirza Şafa'nın, İstanbul masonik çevrelerinde çok etkili olduğu, daha önce Paris'te tekris olmuş Mirza Mohsen Khan'ın İstanbul Ser Locası çalışmalarına katıldığı, daha sonra da I Prodos Locasına katıldığı bilinmektedir. Bu konuda ilginç olan Ser Locası'nın Ermenice çalışması, Prodos Locası'nın ise Rumca çalıştığı ve Scalieri Üstad-ı Muhteremliği esnasında Rumca konuşmayanların da locaya kabul edilmeye başlandığında Mirza Şafa'nın ilk kabul edilenler arasında olmasıdır. Ayrıca Sultan Murat'ın tekrisinde de hazır bulunduğu söylenmektedir.

Mirza Mohsen Khan yalnız bu çalışmalarla yetinmeyip İtalyan Grand Orient'ine bağlı İtalia Risorta Locası ile de ilişkiler kurdu. Masonik çalışmaları öylesine takdir topladı ki, Mayıs 1888'de İtalya Grand Orient temsilcileri İran Büyükelçiliğinde Mirza Mohsen Khan'ı ziyaret ederek kendisine makamında 33. dereceyi tevdi ettiler. Etoile du Bosphore Locasının bir toplantı tersimatında locayı ziyarete gelen iki İranlı misafirden birinin İtalia Risorta Locasının Hâkim Büyük Amiri olduğundan bahsedilmektedir. Bu kişinin Mirza Mohsen Khan olması muhtemeldir. Bir başka İranlı, Hacı Muhammed Sayyah 1872'de Mohsen Khan'ın önerisiyle İtalia Risorta Locası'nda tekris olmuştur.

Dumont'a göre daha ileriki tarihlerde çok sayıda İranlı diplomat, başta Prodos olmak üzere değişik İstanbul Localarında ya tekris olmuş ya da çalışmalara ziyaretçi olarak katılmıştır.

Nasreddin Şah Faramushkhane'yi kapattıktan sonra, ailesinden üye olanları tutuklamaktan kaçınmamış, buna karşılık kurucu Mirza Malkom Khan'ı serbest bırakmıştı. Bundan cesaret alan Mirza Malkom Khan, birkaç yıl sonra, Faramuskhane benzeri, "Abbasgholi Addamiyat" - İnsanlık Birliği'ni kurdu. Bu kuruluş 1908 yılına kadar açık kaldı.

1901 yılında, tüm bu ülke içi ve dışı faaliyetler İngiliz Büyükelçisi Mason olan Sir Arthur Harding'in dikkatini çekti ve durumu İngiltere Büyük Locası'na raporladı. İngiltere Büyük Locası'ndan bazı görevliler, Tahran'da, kendilerine bağlı bir loca ve hatta bir bölgesel Büyük Loca kurulmasını önerdilerse de kabul görmedi.

Resmi İran Masonluğu, Bidari-e Iranian - Reveil de l'Iran, İran'ın Uyanışı Locası'nın 1907 yılında kurulması ile başlar. Bu loca, Şah Muhammed Ali'nin onayıyla Fransa Grand Orient'ine bağlı olarak kuruldu. İlk Üstad-ı Muhteremi Tahran Alliance Okulu direktörü Jean-Baptiste Lemaire oldu. Locanın üyeleri genelde İranlılardan oluşuyordu. Kısa sürede üyeleri arasında siyasi isimler de görülmeye başlandı. Meclisin lağvedilmesi esnasında kısa süreliğine kapatıldı. Bazı üyeleri idam edildi. Üyelerinden şair Abdül-Mamalek Farahani'nin "ayn-i Fromasun vi Faramushkhana" – "Mason ritleri ve unutma evi" adlı kafiyeli 538 beyitten oluşan kasidesi konu üzerinde ilk edebi eser olarak İran Masonluğu'nun ana yapıtları arasında yerini aldı. Bu kasidede Abdül-Mamalek büyük bir ustalıkla Kuran'da geçen bazı ayetleri ve terimleri Masonluğa uyarlamıştı.

Grand Orient kayıtlarında, 1923 yılından sonra, Reveil de l'Iran Locasına ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu dönemde, daha önce sözünü ettiğimiz, Addamiyat para-masonik kuruluşuna ilaveten Mirza Ali Khan tarafından kurulan, sufi ve ezoterik çalışmalar yapan Anjoman-e Okkovat da çalışmalar yapmaktaydı.

Rıza Şah döneminde, 1925-1950 yılları arası İran Masonluğu'nun uyku dönemidir. Ancak bu dönemde kapalı olan Reveil de l'Iran Locası'nın 7 üyesi, devletin en üst kademelerinde görev yaptılar. Yine aynı dönemlerde çeşitli İngiliz Petrol Şirketleri personelinin devam ettiği iki locanın varlığından da söz edilmektedir.

24 Kasım 1951'de Şah'ın onayıyla İran'da Masonluk tekrar canlandırıldı. Mısır Büyük Locası'na bağlı olarak çalışacak Pehlevi Locası açıldı. 1955 yılında adı Hümayun Locası olarak değiştirildi. Kısa sürede 250'lere yükselen üye sayısı, genelde yüksek kademedeki devlet görevlilerinden oluşuyordu. 1955-1978 yılları arasında, Fransa, İskoçya ve Almanya Büyük Localarından patentli düzenli localar açılmaya başladı.

1960'lı yılların sonlarında iki büyük ulusal loca çatısı altında masonik faaliyetlerini sürdüren 31 loca ve 130 üye, bunun yanı sıra 700 üyeden oluşan ve düzenli dış Büyük Localara bağlı 27 Loca bulunmaktaydı. 1970'li yılların sonuna doğru ise düzenli locaların sayısı 43'e, üye sayısı ise 1.500'e ulaştı.

13 Ekim 1955 tarihinde Pehlevi Locası'nın 9 Üstadı 49 no'lu Mevlevi Locası'nın kurucu üyeleri olarak Grand Lodge National de Francaise'de tekris oldular. Bu olay Fransa Grand Orient'inin İran'da sonu oldu. GLNF 1960 yılında Sad, Forum ve Hafeza adlı üç locaya daha berat verdi. Pehlevi Locası'nın katılımıyla bu localar Bölgesel Büyük Loca'yı oluşturdular. 1969 yılında İran'da ikinci Büyük Loca'nın kurulmasına kadar GLNF'e bağlı çalışan loca sayısı 10'a yükseldi.

1919 yılında İngiliz subayları tarafından kurulmuş "Light of Iran" Locası İran'da kurulmuş ilk düzenli İskoç Locası oldu. 1921 yılında kapandı. 1922 yılında tekrar açılıp 1970li yıllara kadar çalışmalarına devam etti. İranlı üyelerden oluşan ilk İskoç Locası 1957 yılında kurulan Tahran Locası oldu. 1969 yılında İran Büyük Locası kurulana dek 13 İskoç Locası kuruldu.

İran Masonluğu, 1960 yılında Tahran'da Mehr - Nur Locasının kuruluşu ile Birleşik Alman Büyük Locaları ile tanışmış oldu. Sonraki yıllarda Afitap - Güneş - ve Setaraye Sahar - Sabah Yıldızı - Localarını kurdular. Bu kuruluşların peşinden bağımsızlık taleplerini Birleşik Alman Büyük Locası'na ilettiler. Talebin kabul edilmesi üzerinde 1960 yılı Aralık ayında bağımsız İran Büyük Locası kuruldu.

Bağımsız bir Büyük Loca'nın kurulması ülkedeki Fransız ve İskoç Locaları tarafından büyük tepkiyle karşılandı.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 1969 yılında eski başbakan Araf Emam Fransız, İskoç ve Alman Locaları arasında bir anlaşma sağlayarak 14 İskoç, 10 Fransız ve 3 Alman Locasından oluşan Kabul Edilmiş İran Büyük Locası'nın kuruluş çalışmalarını başlattı. Konsekrasyon Töreni 1 Mart 1969 tarihinde gerçekleşti.

1970'li yılların sonunda Kabul Edilmiş İran Büyük Locası'na bağlı çalışan 43 Loca ve 1.500 civarında üye bulunmaktaydı.

1965 yılında bazı Üstatlar GLNF'e başvurarak Skoç Riti kurma talebinde bulundular. Talep kabul edildi ve 1969 yılında İran Yüksek Şûrası resmen kuruldu. İlk ve tek Hâkim Büyük Amiri Mahmut Human oldu.

1978 ve 1979 yıllarında ülkede başlayan kargaşada İranlı Masonlar zor günler yaşadılar. Devrimden sonra İran Büyük Locası'na bağlı tüm arşiv ve isim listelerinin devrim muhafızları tarafından ele geçirildiğinde İran Masonluğu öldürücü darbeyi yedi. Devrim komitesi listelerdeki üyeleri teker teker ele geçirerek ağır cezalara çarptırdı. Şeriat rejiminin gelmesiyle de çoğu idam edildi.

Yurtdışına kaçabilen İranlı Masonlar, ABD de örgütlenip Sürgündeki İran Büyük Locası'nı 1983 yılında hayata geçirdiler.

IRAK

Irak'ta Masonluğun çok kısa bir ömrü olmuştur. Ülkede, I. Dünya Savaşı esnasında, Hindistan sınırında konuşlanmış İngiliz askerlerinin devam ettiği askeri locaların

inisiyatifiyle Irak'ta Masonluk oluşmaya başladı. Irak'ta Masonluğu geliştirme ve yayma fikir babasının, ileriki yıllarda bölgenin Büyük Üstadı olacak Lübnanlı gazeteci Youssef al-Haj olduğu söylenir.

Irak'ta ilk loca, İngiltere Büyük Locası'na bağlı 3820 no.lu Mezopotamya Locası 1917 yılında Hamadi kentinde kuruldu. 1919 yılında ise, Bağdat'ta 4022 no'lu Bağdat Locası kuruldu. İskoçya Büyük Locası'na bağlı ilk loca 1311 no'lu Faiha Locası 1923 yılında Bağdat'ta açıldı.

1950'li yıllara gelindiğinde İngiltere Büyük Locası'na bağlı 9, İskoçya Büyük Locası'na bağlı 1 loca çalışmaktaydı.

14 Temmuz 1958 yılında gerçekleşen devrimden sonra, yeni dernekler yasası gereğince toplantılara kısıtlamalar getirildi. 1965 yılında ise Masonluk yasaklandı. 1975 yılında Saddam Hüseyin "Siyonist prensipleri benimseyen, yayan, Masonluk ve benzeri kuruluşlara üye olanlara" idam cezası getirdi.

Irak Savaşı esnasında, Irak'ı işgal eden ordulara bağlı ve Mason olan askerler, Büyük Loca'lardan yerel localar kurma talebinde bulundular. Bu talepler sonucunda, 2005 yılında, Balad askeri üssünde, New York Büyük Locası'na bağlı, 1 no'lu Kara, Hava, Deniz Locası kuruldu. Peşinden, Bağdat'ta Massachussets Büyük Locası'na bağlı, 152 no'lu Euphrate - Fırat Askeri Locası açıldı. Bu ilklerin peşinden birçok kent ve üste askeri localar çalışmaya başladı.

Askeri geri çekilmeler ve üs değişiklikleri nedeniyle, hangilerinin halen çalışmakta olduğu çok net değildir.

SURİYE

Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiltere Büyükelçisi olan Sir Alexander Drummond 1747 yılında İngiltere Büyük Locası Doğu Bölgesi Büyük Üstadı tayin edilmişti. Suriye'de ilk loca Halep'te 3 Şubat 1748 yılında Sir Alexander Drummond tarafından açıldı. Ancak bu loca kısa ömürlü oldu. 1760 yılında, İskoçya Büyük Locası'na bağlı, yine Halep'te ikinci bir loca daha açıldı.

Tam bir asır sonra, 1860 yılında ise İtalya ve Fransa Grand Orient'lerine bağlı ilk localar açıldı.

Sadrazamlıktan uzaklaştırılan Mithat Paşa'nın 1878 yılında Suriye Valiliğine atanması ile birlikte bölgede özgürlükçü ve peşinden masonik hareketler ivme kazandı.

Fransa Grand Orient'ine bağlı Lübnan Locası, politik ve özgürlükçü düşüncelerin açıkça ve yoğun olarak tartışıldığı bir merkez oldu. Mithat Paşa ve İngiltere'nin Şam Büyükelçisi Meshaka'nın da çeşitli loca çalışmalarına katıldığı bilinmektedir.

19. yy. sonlarında Mason olan ve "Masonluk Tarihi" kitabını yazan Jurji Zaidan, Suriye'de Masonluk konusunda en önemli kaynağı oluşturmakta olup, kitabında bu verileri doğrulamaktadır. Yine aynı kitapta, Mısır ve Filistin'de Masonluğun Suriye'den esinlendiğini yazmıştır.

Bölgede resmi dil Osmanlıca olmasına rağmen localar Arapça çalışmaktaydılar. Jurji Zaidan liderliğinde bir ekip tüm ritüelleri Arapçaya çevirmişler ve Masonluğu yerel kültüre uyarlamak için tüm imkânları kullanmışlardır. Bu dönemde, çok sayıda Suriyeli aydın Masonluğa katılmışlardı.

Şair Halil Gibran, yazarlar Youssef el Hajj, Abdullah al-Khoury, politikacı Amir Adel Arslan, kimyager Makariyos bunlara örnektir.

Eldeki verilere göre, 1865-1908 yılları arasında, yaşları 20 ila 60 arasında değişen 616 kişi Mason localarına üye oldular. Ancak bu sayının yalnız Suriye mi yoksa Büyük Suriye'yi mi kapsadığı çok net değildir.

Bu localar arasında en uzun süreli çalışanı 1878 yılında kurulan ve çalışmalarını 1. Dünya Savaşı'na kadar devam ettiren, çok önemli kişilerin devam ettiği "Lumiere de Damas" Şam'ın Işığı adlı Loca oldu.

1909 yılında ise Şam'da İskoçya Büyük Locası'na bağlı 1058 nolu Işık Locası açıldı.

1. Dünya Savaşı arifesinde, Fransız Büyük Localarına bağlı, Zahle, Halep ve Şam'da olmak üzere 6 loca, İskoçya Büyük Locası'na bağlı Zahle, Şam, Halep, Lazkiye ve İskenderun'da olmak üzere 7 loca, Osmanlı Büyük Locası'na bağlı Şam'da 2 loca ve Mısır Büyük Locası'na bağlı 1 loca çalışmaktaydı.

1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte tüm localar kapandı.

1920 yılında Suriye Fransa mandası altına girdi. Manda döneminde Fransa Grand Orient'i ve Grande Loge de France, ülkede büyük ilerlemeler kaydettiler. 1922 yılında Fransa Grand Orient'ine bağlı Suriye Locası açıldı. Fransız ve Suriye yönetiminden yüksek kademelerdeki çok sayıda kişi bu locaya katıldı. Bunlar arasında, ileri tarihlerde Suriye Büyük Locası'nın Büyük Üstatları olacak Başkan Atta el Ayoubi, Yüksek Mahkeme Hâkimi Hanna Malek ve Başbakan Lutfi Harrar'ı sayabiliriz. Çok

faal olan bu loca bir hastane inşaatını da finanse etti. Dönemin diğer bir önemli locası, Şam'da Grande Loge de France'a bağlı olarak açılan Qaysun Locası oldu. Yine çok sayıda yüksek kademeli Suriyeliyi çeken bu locanın üyeleri arasında Başbakan Jamil Mardam Bey'i görmekteyiz.

Bu dönemde çok ender olarak Anglo-Saxon Masonluğuna bağlı loca kuruldu. Bunlardan biri de Şam'da New York Büyük Locası'na bağlı olarak açılan 4 no'lu İbrahim el Khalil Locası oldu.

1924 yılında Fransa'da solcu partilerin seçimlerden zaferle çıkması ve peşinden sosyalist görüşlü General Serrail'in Suriye-Lübnan Valiliğine getirilmesi ile Suriye'de Masonluğa karşı ilgi arttı ve dolayısıyla üye sayısında büyük artışlar yaşandı. Bunun başlıca iki nedeni vardı:

1. Fransa'da yeniden oluşmakta olan sosyal özgürlük akımından etkilenen idealist Suriyeliler, bu özgürlükleri localar aracılığıyla ülkelerine taşımak istiyorlardı.
2. Fransız yönetiminde uygun bir yer kapmak için Fransız Locaları'nda görünmenin yararlı olacağı düşünülüyordu.

General Serrail, Mason olmamasına rağmen, beklenti ve taleplere karşılık verdi, göreve başlar başlamaz sıkıyönetimi kaldırdı, loca çalışmalarını destekledi ve çok sayıda Fransız ve Suriyeli Masonu önemli görevlere atadı. Örnek olarak, Mason olan Leon Cayla Lazkiye Valiliğine, Suriye-Lübnan Büyük Üstadı Ahmad Bey Nami de Suriye Federasyonu Başkanlığına getirildi.

1926 yılında ise Oronte Çiçeği Locası Grand Orient'e Suriye'nin politik beklentilerini içeren bir talepname gönderdi. Grand Orient'da bu talepleri aynı şekilde Fransız Hükümeti'ne iletti. 1936 yılına gelindiğinde bu taleplerin neredeyse hiçbirinin karşılanmaması Suriye Masonlarında büyük hayal kırıklığı yarattı ve Fransız Localarından istifalar başladı.

Bu durumdan faydalanmak isteyen Ahmad Maher Paşa Büyük Üstatlığında Mısır Büyük Locası kendilerine bağlı Suriye Büyük Locasını ilan etti. İlk Büyük Üstat Atta Bey Ayoubi oldu.

1941 yılında Fransa Grand Orient'i, Şam'da Suriye Yüksek Şûrası'nı kurdu. İlk Hâkim Büyük Amir Haqqi Bey al-Azm oldu.

1942 yılında, Vichy Hükümeti Fransa'da olduğu gibi Suriye'de de Masonluğu yasadışı ilan etti. Savaş ertesinde bazı localar çalışmaya devam ettilerse de, 1965 yılında Suriye'de Masonluk resmen yasaklandı.

LÜBNAN

Lübnan'da ilk Loca, İskoçya Büyük Locası'na bağlı, İngiltere'nin Lübnan Konsolosu Elridge tarafından 6 Mayıs 1861 tarihinde Beyrut'ta açılan 45 no'lu Filistin Locası oldu. Ancak kurucusunun Lübnan'dan ayrılış yılı olan 1868 ile 1888 yılları arasında uyku dönemine girdi. 1895 yılında lağvedildi.

Kurucularının ayrılmasından sonra bu locanın üyelerinin çoğu 20 Eylül 1868 tarihinde Fransa Grand Orient'ine bağlı kurulan Lübnan Locası'na kaydı. 1870 yılında Fransa Grand Orient'i "Chaine d'Orient" Locasına kuruluş izni verdi.

1891 yılında Mısır Büyük Locası'na bağlı Kahire'deki Latayf Locasının Üstad-ı Muhteremi ve 33 dereceli gazeteci yazar Shahin Makarius Beyrut'ta Fenike Locası'nı kurdu. Fenike Locası Lübnan'da Mısır Büyük Locası'na bağlı açılan ilk loca oldu. Ancak bazı iddialara göre, Büyük Suriye'de Mısır ve İngilizlerin masonik girişimleri Sultan Abdülhamit'i rahatsız etmiş ve önlem olarak, yetkililere bu locayı kapattırmıştır. Buna rağmen, bu loca gizli bile olsa varlığını uzun süre devam ettirmiştir.

20. yy. başlarında ise Lübnan'da Masonluk büyük bir ivme kazanmıştır. İskoçya Büyük Locası'na bağlı 6 loca, 3 Mayıs 1900'de Beyrut'ta Al Salam Locası, 5 Mayıs 1904'te Shwayr'da Sannine Locası, Trablusşam'da 1 Şubat 1906'da Qadisha ve 7 Mayıs 1914'te Al-Mizab Locaları ve Zahle'de 5 Kasım 1908'de Zahle Locası açıldı.

1900 ile 1918 yılları arasında İskoçya Büyük Locası, Fransa Grand Orient'i ve Mısır Büyük Locası'na bağlı toplamda 20 kadar loca açılmış oldu. Bunlar arasında Osmanlı Büyük Locası'na bağlı Zahle'de "Hürriyet ve Ilımlılık" ve Jedeyde'de "Marjayun al-Uthmani" Locaları ve İtalya Grand Orient'ine bağlı Union-Birlik Locasını sayabiliriz.

Ayrıca, Osmanlı Yüksek Şûrası'na bağlı, Zahle'de "Le Liban de l'Orient" Şapitri bulunmaktaydı.

I. Dünya Savaşı esnasında tüm localar kapandı. Savaş ertesinde Suriye gibi Lübnan'ın yönetimi Fransız mandasına bırakıldı. Savaş sonrasında Osmanlı Büyük Locası ve İtalya Grand Orient'ine bağlı localar açılamadı. Buna karşılık, Fransız işgali sonrası Fransız Locaları büyük bir atak yaptılar. Fransa Grand Orient'i 1921'de Beyrut'ta Suriye, 19 Mayıs 1922'de Harissa'da Kasravan, 1923'te Beyrut'ta Lübnan Sedirleri, 7 Kasım 1923'te Trablusşam'da Trablusşam Localarını ve Beyrut'ta 1923'te Perseverence, 1924'te Suriye Şapitrlerini kurdu.

Aynı dönemde, La Grande Loge de France, Beyrut'ta 1921'de Sagesse, Baalbeck'de 1922'de Le Soleil, 1924'te Haramun'da Marjayun, 1924'te Trablusşam'da La Lumiere ve yine 1924'te Hasbaya'da Wadi al-Tayn Localarını açtı.

İskoçya Büyük Locası ise, I. Dünya Savaşı öncesi çalışmakta olan 6 locasını uyandırmak ve 1923'te Beyrut yakınlarında Mont Liban Locası'nı açmakla yetindi.

Bu dönemlerde iç sorunlar yaşamakta olan Mısır Büyük Locası, 1920'de Grande Loge de France ile bir konkordato imzaladı. Bu anlaşmaya göre, her iki Büyük Loca birbirlerini resmen tanıyacaklar ve çalışmakta olan localarına yenilerini ilave etmeyeceklerdi. 1925 yılında Mısır Büyük Locası'na bağlı Beyrut ve Trablusşam'da çalışan 8 loca bulunmaktaydı.

1923 yılında ise 4 Büyük Locanın temsilcilerinin katılımıyla ilk Suriye-Lübnan Masonik kongresi gerçekleştirildi.

Fransız yönetiminden daha çok siyasi ve dini özgürlükler ve tarafsızlık bekleyen Lübnan aydınları, uygulamalarda bunları görmeyince tepki göstermeye başladılar. Bu hoşnutsuzluk Fransız Localarına da yayıldı. Özellikle laik bir yönetim beklentisinde olan Fransız Locaları'ndaki Masonlar arasında tepki istifaları başladı. 1925 yılında, Beyrut'ta çalışan New York Büyük Locası'na bağlı olanlar dâhil tüm localar ortak bir bildiriyle beklentilerini Fransa Cumhurbaşkanı Edouard Herriot'a ilettiler. Ancak Suriye'de olduğu gibi bu taleplerin neredeyse hiçbiri karşılanmadı. Bunun üzerine, ilki 1924'te olmak üzere Lübnan Masonluğunun yayın organı sayılan Al Ahrar Gazetesi üzerinden "Lübnan'a İstiklal" çağrıları yapılmaya başlandı. Bu yayınların sürmesi üzerine Al Ahrar Gazetesi kapatıldı. Bu kapatma olayını Fransa Grand Orient'i dâhil tüm localardan tepki geldi. Fransa'da hükümetin değişmesi, sosyalistlerin başa geçmesi General Sarrail'in Lübnan-Suriye Valisi olarak atanması yeni ümitlerin doğmasına neden oldu.

1925 yılında Mısır Localarının liderliğinde Zahle'de gerçekleştirilen Mason kongresinde bu talepler tekrar dile getirildi. Ancak yeni hükümette bu taleplere cevap vermeyince Fransız Localarından bağımsızlık hareketinin liderliğine soyunan Mısır Localarına doğru kopuşlar başladı. Başta Fenike Locası'nın Üstad-ı Muhteremi Ahmad Nami Bey olmak üzere birçok Üstad-ı Muhterem Fransa karşıtlığı ve bağımsızlık akımının liderleri oldular.

İskoçya Locaları da bu kopuşlardan yararlanıp üye sayısını savaş öncesi seviyesine çıkardı. İlaveten 1926'da Beyrut'ta Al Salam adlı Royal Arch Locasını da kurdular. Kendisine bağlı ilk locasını 1924 yılında kuran New York Büyük Locası bu karışıklıklar esnasında 7 loca daha açmayı başardı.

Bu olaylar sonucu 1930 yılından itibaren Fransa Grand Orient'ine bağlı localar kapanmaya başladı.

1934 yılında ise Mısır Büyük Locası ile anlaşan bir grup Mason Bağımsız Lübnan Büyük Locası kurmak için çalışmalar başlattılar. Nihayet 30 Haziran 1934'te Mısır Büyük Locası'ndan alınan patentle Lübnan Büyük Locası kuruldu. İlk Büyük Üstadı Damat Shahriyari Ahmed Nami Bey oldu. 1938 yılında ise Suriye ve Lübnan Büyük Localarını birleştirme çalışmaları başlatıldı. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine bu birleşme gerçekleştirilemedi. Suriye'de olduğu gibi, gizli örgütleri yasaklayan 13 Ağustos 1940 tarihli Vichy Hükümeti kararıyla Lübnan'da tüm localar kapatıldı.

Savaş ertesinde locaların birçoğu bir daha açılamadı, bir kısmı birleşti, bir kısmı ise bağlı oldukları Büyük Locaları değiştirdiler. Ancak Lübnan Büyük Locası ve New York Büyük Locası'na bağlı localar ayakta kalmayı başardılar.

70'li ve 80'li senelerde yaşanan iç savaşlar ve işgallere rağmen Lübnan'da, kesintili bile olsa Masonluk ayakta kaldı.

Lübnan Devleti tarafından yasal olarak masonik faaliyetler yapması için 3 kuruma izin verildi:

27 Kasım 1964'te izin verilmiş Lübnan Grand Orient'i
18 Mart 1969'da izin verilmiş Lübnan Büyük Locası
13 Temmuz 1988'de izin verilmiş Lübnan Birleşik Büyük Locası.

Diğer localar ise yardım kurumları olarak faaliyetlerini devam ettirdiler.

Günümüzde ise tespit edebildiğim kadarıyla Lübnan'da 18 Büyük Loca ve 170 loca faaliyet göstermektedir. Bunlardan çoğu tek locadan ibaret olup bazı Büyük Locanın en fazla 5 üyesi bulunmaktadır.

2015 yılında ise Fransız Droit Humain'e bağlı bir Kadınlar Locası'nın faaliyete geçtiği ifade edilmiştir.

KAYNAKLAR

A. GENEL

1. De la séduction a la haine, les rapports compliqués de l'Islam et de la Franc-maçonnerie - Matthieu Stricot.
2. Masonry and the Middle East - Ethnic News Watch.
3. FreeMasonry in the Islamic World - Celil Layiktez.
4. Historic Freemasonry in the Middle East - Isaac Bar Moshe.
5. FreeMasonry and Fraternalism in the Middle East - Andreas Onnerfors / Dorothe Sommer/ Sheffield Lectures on the History of FreeMasonry.
6. La Franc-Maçonnerie et l'Islam - Thierry Zarcone.
7. Islam et Franc-Maçonnerie Aperçu Historique - Jean-Marc Aractingi.
8. Les Francs-Maçons en Terre d'Islam - Christian Makarian / Antoine Sfeir.
9. La Franc-Maçonnerie en Terre d'Islam - Roland D'ajoux.

B. İSRAİL

1. Contemporary Freemasonry in Israel - Dr. Daniel Farhey.
2. Freemasonry in Israel - Leon Zeldis.
3. Israel : Cradle of Freemasonry - MQ Magazine.
4. Jubilee of the Grand Lodge of the State of Israel - Ephraim Fuchs.
5. The History of Freemasonry in Israel - San Jose Scottish Rite Magazine.
6. The Grand Lodge of the State of Israel Jubilee Book.
7. The Development of Freemasonry in Israel - Benzion Hayalon.
8. Freemasonry in Ottoman Palestine - Michelle Campos.
9. Jewish-Arab Relations in Israel freemasonry - Danny Kaplan.

C. ÜRDÜN

1. The Craft in Islamic Countries - Kent Henderson.

D. İRAN

1. Freemasonry in Iran - Encyclopedia Iranica.
2. Survol Historique de la Franc-Maçonnerie Iranienne de ses Débuts a la Revolution de 1979.

3. An Introduction to the History of Freemasonry in Iran - Hamid Algar.
4. İran'daki Hür Masonluk - Tamer Ayan / Ali Verbas - Mimar Sinan No. 140.
5. İran Batılılaşma Hareketinde Mirza Malkum Han'ın Rölü - Yılmaz Karadeniz.

E. IRAK

1. Irak: le Retour de la Maçonnerie - Gilles Munier.
2. Iraki Freemasons - L. Reuven.

F. SURİYE

1. Les Premieres Loges Ecossaises en Grande Syrie - Dorothe Sommer.
2. La Franc-Maçonnerie sous l'Administration Française - Thierry Millet.
3. Masonic Lodges in Ottoman Syria - Dorothe Sommer.
4. Syrie-Liban et Palestine - Cuinet Vital.
5. Lodges at the Greater Syria - Podcast Dorothe Sommer.
6. La Franc-Maçonnerie dans les Colonies: 1738-1960 - Odo Georges.
7. Usages et Acculturation de la Franc-Maçonnerie dans les Milieux Arabes - Anne Laure Dupont.

G. LÜBNAN

1. La Franc-Maçonnerie au Liban - Daher Dib.
2. Freemasonry Where I live - A Lebanese Brother.
3. La Franc-Maçonnerie dans les Colonies Françaises (1738-1960) - George Odo.
4. Freemasonry in Lebanon: An Overview - Rita Sayegh / Gerard Figuie / Riad Abou Jadude.
5. Franc-Maçonnerie Libanaise et Nationalisme Syrien Sous l'Occupation Française - Thierry Millet.
6. Masonic Lodges in Ottoman Syria with Special Focus on Tripoli and El Mina (1860-1908) - Dorothe Sommer.
7. L'Etre avec Franc-Maçon au Liban - Chirine Abou Chakra.
8. La France au Liban - Louis de Baudicour.
9. Lebanese Freemasonry before the Young Turk Revolution - Dorothe Sommer.
10. The Masonic Regularity Watch in Lebanon - The Working Tools 2011 September issue.

ARAMIZDAN AYRILANLAR

ADI SOYADI	LOCA	EBEDİ MAŞRIK'A İNTİKAL TARİHİ
Engin KEVENK	SADIK DOSTLAR	25.02.2019
Mustafa Cengiz ÖZARI	TAN	01.04.2019
Ayhan GÜÇER	EYLEM	04.04.2019
Yuda YÜRÜM	ÇINAR	27.04.2019
Özhan Mehmet SAVAŞAN	GÜZELLİK	21.04.2019
Bülent AKÇAMETE	ÖZGÜRLÜK	30.04.2019
Oktay KURAL	MARMARİS	05.05.2019
Mehmet Hulusi GÜLŞEN	NUR	01.05.2019

HİÇBİR ŞEY ÖLMEZ – HER ŞEY YAŞAR

Ebedi Maşrık'a intikal eden Kardeşlerimize Evrenin Ulu Mimarı'ndan sonsuz mağfiret kederli ailelerine ve bütün Kardeşlerimize sabırlar dileriz.

MİMAR SİNAN DERGİSİ YAZI KABULÜ ve YAYIN KURALLARI

Yazının Kabulü
Mimar Sinan Dergisi Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği'nin üç ayda bir yayınlanan akademik nitelikteki yayın organıdır ve 10 Ekim 1966 tarihinden beri yayınlanmaktadır. Dergide, Masonlukla ilgili özgün araştırma, makale ve çeviriler yayınlanır.

Mimar Sinan Dergisi iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hakemler tarafından değerlendirilen ve yayınlanması uygun görülen, konuya ilişkin yeni bir bilgi, belge veya yeni bir özgün yaklaşım getiren araştırma yazılarına, ikinci bölümde de dergi alanı kapsamındaki konulara ilişkin özgün bir bakış açısıyla ele alınmış yorum makalelerine yer verilmektedir.

Yazarlar, makalenin özgün bir yazı olduğunu, daha önce herhangi bir yerde yayınlanmadığını ve makalenin değerlendirme süreci içerisinde başka bir yerde yayınlanmayacağını kabul etmelidirler.

Yazılardaki bilgilerin ve kaynakların doğruluğundan tümüyle yazarlar sorumludur. Dergide yayınlanan yazılar, yazarların şahsi görüşlerini ifade eder ve sorumluluğu tamamen kendilerine aittir. Bu yazıların Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nın veya başka bir Masonik biriminin resmi görüşlerini veya fikirlerini temsil ettiği iddia edilemez.

Yayın Kuralları
Hakemli bölüm için gönderilen yazılar 15 A4 (daktilo/12 pt bilgisayar çıktısı) sayfasını, kişisel yorum makaleleri ise 10 (daktilo/12 pt bilgisayar çıktısı) sayfasını aşmamalıdır. Araştırma yazılarının ve makalelerin 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı ile kurulmuş olan Türk Dil Kurumu yazım kurallarına uygunluğu şart olup, imlâda bu kurallara uyulacaktır. Bir sözcüğün yazımında tereddüt olduğu takdirde yukarıda anılan Türk Dil Kurumu'nun yayınlamış olduğu Ömer Asım Aksoy'un Ana Yazım Kılavuzu'na bakılacaktır. (Son baskısı Epsilon Yayınları tarafından basılmıştır.) Kısaltmalarda da yukarıda anılan kitaptaki kısaltmalar kullanılmalıdır. Mimar Sinan dergisindeki yazılarda (tarihi belgelerin transkripsiyonu veya alıntılanması dışında), "Masonik kısaltma" kullanılmamaktadır.

Yazılar elektronik ortamda verilmeli, yazar/yazarların iletişim bilgileri belirtilmeli, konferans üslubunda olmamalıdır. Özgün araştırmaların dayandırıldığı atıflar, kaynaklar ve belgelerden alıntılar sarih bir biçimde, dip not veya son not olarak belirtilmelidir.

Hangi kaynaktan yararlanılmışsa o kaynak referans verilmeli; yararlanılan kaynağın kaynak gösterdiği, yazarın görmediği referanslar dipnot olarak verilmemelidir. Yazarın yararlandığı kaynaktaki görüşler ile kendi görüşleri birbirinin içine katılmamalı, yararlanılan kaynaktaki analiz, yargı ve sonuç cümleleri "tırnak içinde" uygun atıfla verilmeli, olası bir intihal sorununa yol açılmamalıdır. Yabancı bir kaynaktan alınma bir yazının veya kitabın bütününü veya bir kısmını çevirip yayınlamak izne tabidir. İzinsiz yayının, telif anlaşmazlıkları doğuracağı unutulmamalıdır.

Kullanılan görsel malzemenin (fotoğraf, resim, çizim, vb.) telif hakkı alınmış olmalı veya telif hakkı bulunmayan malzemeden seçilmelidir. İnternetten indirilen veya bir kaynaktan taranan görsel malzemenin telif hakları izni alınmadan kullanılmasının telif anlaşmazlıkları doğuracağı da dikkate alınmalıdır.

Makalenin ilk sayfasında makalenin, yazarının ve varsa çevirmeninin adı yer almalıdır. Ayrıca yazının Türkçe ve mümkünse İngilizce kısa bir özeti (özet – abstract) ile yazı başlığının İngilizcesi bulunmalı ve faydalanılan kaynaklar belirtilmelidir. İnternet'ten alınan kaynakların doğruluğu mutlaka tahkik edilmelidir.

Yazıda resim veya şekil kullanılmışsa; bunlar yazının içindeki yerine konulduğu gibi, ayrı birer dosya olarak da verilmeli, resimler basılabilecek kalitede (en az 300 dpi) olmalıdır.

Çeviri yazılarda; yazarın ve çevirmenin adı ile birlikte orijinal yazının nerede ve hangi tarihte yayınlandığı belirtilmeli ve orijinal yazı da birlikte gönderilmelidir. Ayrıca müellifin onayı alınmış olmalı ve çeviri yazının telif hakkı sorun olmamalıdır.

Gönderilen yazılar Yayın Kurulunun onayından geçtikten sonra yayınlanır. Yayınlanmayan yazılar için geleneğimiz uyarınca herhangi bir gerekçe gösterilmez. Yayın Kurulu gerekli gördüğü durumlarda metinde editoryal düzeltmeler yapabilir. Gönderilen veya yayınlanan yazılar için herhangi bir ücret ödenmez, yazı yayınlandığı takdirde bütün telif hakları Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği'nin olur.

Yazarlar yazılarını, Yayın Kuruluna teslim ettiklerinde bu şartları kabul etmiş sayılırlar. **Yazılarınızı, her türlü istek, soru, şikayet ve önerilerinizi aşağıdaki yazışma ya da e-posta adresine gönderebilirsiniz.**

YAZIŞMA ADRESİ:

MİMAR SİNAN DERGİSİ YAYIN KURULU

Nuru Ziya Sokak, No. 9, Kat 2 34420 Beyoğlu – İstanbul

e-posta : mimarsinandergisi@gmail.com